

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

**Faktory ovlivňující školní docházku na základních
školách v Ugandě**

Diplomová práce

Bc. Eliška Juříčková, DiS.

Vedoucí práce: Mgr. Martin Schlossarek

Olomouc 2019

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo): Bc. Eliška Juříčková, DiS. (R160084)

Studijní obor: Mezinárodní rozvojová studia (MRS)

Název práce: Faktory ovlivňující školní docházku na základních školách v Ugandě

Title of thesis: Factors influencing school attendance in primary schools in Uganda

Vedoucí práce: Mgr. Martin Schlossarek

Rozsah práce: 136 stran, 1 vázaná příloha

Abstrakt: Cílem diplomové práce je zhodnotit faktory ovlivňující školní docházku a úspěšnost dětí na základních školách v okrese Buikwe v Ugandě. Teoretická část přibližuje problematiku vzdělávání a rozvoje. Na ni navazuje kapitola o vzdělávání v Ugandě. Stěžejní část tvoří kapitola o faktorech, které ovlivňují školní docházku dětí v subsaharské Africe. Praktická část se zabývá metodologií výzkumu a analýzou jeho výsledků. Data byla získávána prostřednictvím dotazníků, které byly distribuovány žákům v předem vybraných základních školách. Výsledkem analýzy dat je informace o tom, jaké faktory a v jaké míře ovlivňují školní docházku a úspěšnost respondentů.

Klíčová slova: faktory, školní docházka, úspěšnost, základní škola, Uganda, vzdělání a rozvoj

Abstract: The aim of this thesis is to evaluate factors influencing school attendance and performance of children at primary schools in Buikwe district in Uganda. Theoretical part describes the issue of education and development. It is followed by a chapter on education in Uganda. Main chapter describes factors that influence school attendance of children in Sub-Saharan Africa. Practical part deals with research methodology and analysis of

its results. Data were collected by means of questionnaires distributed to pupils in pre-selected primary schools. Result of the data analysis is information on what factors and to what extent they influence school attendance and performance of respondents.

Keywords: factors, school attendance, performance, primary school, Uganda, education and development

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením
Mgr. Martina Schlossarka a že jsem použité informační zdroje uvedla v seznamu
literatury.

V Olomouci dne 6. května 2019

.....

Eliška Juříčková

Poděkování patří vedoucímu diplomové práce Mgr. Martinu Schlossarkovi za vstřícný přístup, cenné rady a připomínky, díky nimž mohla celá práce vzniknout. Děkuji respondentům za jejich ochotu podílet se na výzkumu. Děkuji své rodině a nejbližším přátelům za podporu po celou dobu studia.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Eliška JURČKOVÁ
Osobní číslo: R160084
Studijní program: N1301 Geografie
Studijní obor: Mezinárodní rozvojová studia
Téma práce: Faktory ovlivňující školní docházku na základních školách v Ugandě
Zadávající katedra: Katedra rozvojových a environmentálních studií

Zásady pro vypracování

Cílem diplomové práce je zhodnotit faktory ovlivňující školní docházku a úspěšnost dětí na základních školách v okrese Buikwe v Ugandě. Teoretická část přiblíží problematiku vzdělávání a rozvoje. Na ni naváže kapitola o vzdělávání v Ugandě. Stěžejní část tvoří kapitola o faktorech, které ovlivňují školní docházku dětí v Subsaharské Africe. Praktická část se zabývá metodologií výzkumu a analýzou jeho výsledků. Data budou získávána prostřednictvím dotazníků, které budou distribuovány žákům v předem vybraných základních školách. Výsledkem analýzy dat bude informace o tom, jaké faktory a v jaké míře ovlivňují školní docházku a úspěšnost respondentů.

Rozsah pracovní zprávy: 20-25 tisíc slov
Rozsah grafických prací: dle potřeby
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam doporučené literatury:

ALIKA, I. H., EGBOCHUKU, E. O. (2009): Drop out from school among girls in Edo State: Implications for counselling. *Edo Journal of Counselling*, Vol. 2, No. 2, s. 135-141. Cardoso, A. R., Verner, D. (2006): School Drop-Out and Push-Out Factors in Brazil: The Role of Early Parenthood, Child Labor, and Poverty. IZA Discussion Paper, No. 2515, 24 stran. Bonn: Institute for the Study and Labor (IZA). De Muro, P., Burchi, F. (2007): Education for Rural People and Food Security: A Cross-Country Analysis. Food and Agriculture Organization: Řím. Karabo, M., Natal, A. (2013): Factors influencing high dropout rates of girl child from education: A case study of black women in North West Province, South Africa. *Journal of Social Development in Africa*, Vol. 28, No. 1, s. 111-138. Namukwaya, V. A., Kibirige, I. (2014): Factors Affecting Primary School Enrolment and Retention of Pupils in Kotido District, Uganda. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol. 5, No. 8, s. 423-430. United Nations World Food Programme. 2006. World Hunger Series 2006: Hunger and Learning. World Food Programme and Stanford University Press: Řím.

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Martin Schlossarek
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání diplomové práce: 27. ledna 2017
Termín odevzdání diplomové práce: 15. dubna 2018

V Olomouci dne 31. ledna 2017

L.S.

---

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

---

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

OBSAH

Seznamy tabulek, grafů a příloh	5
Seznam použitých zkratk	8
Úvod.....	13
Cíle a metody.....	14
Teoretická část	17
1 Vzdělání a rozvoj	17
2 Vzdělání v Ugandě.....	21
2.1 Průřez historickým vývojem vzdělávacího systému	21
2.2 Všeobecné základní vzdělání (UPE)	23
2.3 Vzdělávací systém v současnosti.....	24
3 Faktory ovlivňující školní docházku a studijní výsledky dětí na základních školách v rozvojových zemích.....	27
3.1 Socioekonomická situace domácnosti, chudoba	28
3.2 Hlad	29
3.3 Osíření	32
3.4 Programy pomoci	34
3.5 Domácí práce	34
3.6 Pohlaví dítěte	35
3.7 Věk dítěte.....	37
3.8 Velikost domácnosti	38
3.9 Hlava domácnosti se zaměřením na pohlaví	38
3.10 Dosažené vzdělání rodičů	41
3.11 Sourozenci	42

3.12	Vzdálenost bydliště od školy	42
3.13	Školní docházka a studijní výsledky	43
3.14	Další faktory.....	43
	Výzkumná část	49
4	Metodologie výzkumu.....	49
4.1	Vymezení výzkumné otázky a cíle práce.....	49
4.2	Výzkumná strategie.....	59
4.3	Metoda výběru výzkumného vzorku.....	59
4.3.1	Charakteristika výzkumného vzorku.....	60
4.4	Metody sběru dat.....	63
4.5	Předvýzkum	66
4.6	Metoda zpracování dat	67
4.7	Metoda analýzy dat	67
4.8	Časový rozvrh terénního výzkumu	68
4.9	Možné zdroje zkreslení	70
4.10	Etický rozměr výzkumu	72
5	Výsledky výzkumu.....	75
6	Diskuze	105
	Závěr.....	117
	Seznam literatury.....	121
	Přílohy	127
	Příloha 1: Dotazník.....	127

SEZNAMY TABULEK, GRAFŮ A PŘÍLOH

Seznam tabulek

Tabulka 1: Obecná charakteristika výzkumného vzorku dle ročníků všech škol dohromady	61
Tabulka 2: Obecná charakteristika výzkumného vzorku dle škol	62
Tabulka 3: Získaná data o školní docházce dle jednotlivých škol a ročníků.....	65
Tabulka 4: Získaná data o studijních výsledcích dle jednotlivých škol a ročníků	66
Tabulka 5: Časový rozvrh terénního výzkumu.....	68
Tabulka 6: Typ bydlení.....	75
Tabulka 7: Počet ložnic v domě.....	76
Tabulka 8: Materiál zdiva domu.....	76
Tabulka 9: Materiál podlahy.....	77
Tabulka 10: Typ sociálního zařízení.....	77
Tabulka 11: Sdílení sociálního zařízení s jinými domácnostmi	78
Tabulka 12: Typ paliva užívaného pro vaření	78
Tabulka 13: Elektřina v domě.....	79
Tabulka 14: Typ osvětlení v domě	79
Tabulka 15: Zdroj vody	79
Tabulka 16: Spotřební zboží.....	80
Tabulka 17: Typ postele	82
Tabulka 18: Sdílení postele.....	82
Tabulka 19: Rozdělení do skupin – chudí vs. bohatí.....	83
Tabulka 20: Průměrný počet dní absence v druhém trimestru v závislosti na socioekonomické situaci	83
Tabulka 21: Počet hladových dětí (odpovědi na otázku č. 3 části 5 dotazníku).....	84

Tabulka 22: Srovnání studijních výsledků v závislosti na hladu	85
Tabulka 23: Odpovědi na otázku č. 1, zda je matka naživu.....	85
Tabulka 24: Odpovědi na otázku č. 3, zda je otec naživu	85
Tabulka 25: Podíl sirotků a nesirotků v závislosti na proměnné úmrtí alespoň jednoho rodiče.....	86
Tabulka 26: Zapojení v programu pomoci v závislosti na tom, zda jsou rodiče naživu .	86
Tabulka 27: Zapojení do programů pomoci (odpověď na otázku č. 1 části 6 dotazníku)	87
Tabulka 28: Zapojení do domácích prací před odchodem do školy	88
Tabulka 29: Zapojení respondentů do výdělečné činnosti (odpověď na otázku 14. části 2 dotazníku).....	89
Tabulka 30: Zapojení do výzkumu v závislosti na pohlaví respondentů	90
Tabulka 31: Průměrná pozice dosažená ve druhém trimestru v závislosti na pohlaví....	90
Tabulka 32: Počet lidí v domácnosti (součet odpovědí na otázky č. 18 a 19 v části 3 dotazníku).....	91
Tabulka 33: Podíl mužů a žen na rozhodování o nákupech (odpovědi na otázku č. 15 části 3 dotazníku)	92
Tabulka 34: Podíl mužů a žen na výběru školy pro zápis dítěte (odpovědi na otázku č. 16 části 3 dotazníku)	93
Tabulka 35: Podíl mužů a žen na placení školních poplatků (odpovědi na otázku č. 17 části 3 dotazníku)	93
Tabulka 36: Podíl mužů a žen na rozhodování o každodenní školní docházce dítěte (odpovědi na otázku č. 5 části 7 dotazníku).....	93
Tabulka 37: Proměnná: hlava domácnosti	94
Tabulka 38: Osoba, která rozhoduje o velkých nákupech do domácnosti (odpovědi na otázku č. 15 části 3 dotazníku).....	94
Tabulka 39: Dosažené vzdělání otce (odpovědi na otázku č. 14 části 3 dotazníku).....	95
Tabulka 40: Dosažené vzdělání matky (odpovědi na otázku č. 13 části 3 dotazníku)....	96

Tabulka 41: Počet mladších sourozenců (odpovědi na otázku č. 20 části 3 dotazníku).	97
Tabulka 42: Vzdálenost bydliště od školy	99
Tabulka 43: Testy hypotéz.....	101

Seznam grafů

Graf 1: Struktura vzdělávacího systému v Ugandě	25
Graf 2: Dopad hladovění v různých fázích života na schopnost učení.....	30
Graf 3: Zápisovost dětí ve věku 7-14 let podle statusu sirotka a majetku domácnosti, výzkum v severozápadní Tanzanii.....	33
Graf 4: Hustota absencí (osa y) v druhém trimestru v počtu dní (osa x).....	84
Graf 5: Grafické zobrazení četnosti vykonávání domácích prací ráno před odchodem do školy.....	88
Graf 6: Grafické zobrazení četnosti odpovědí na otázku vzdálenosti bydliště od školy	100

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník	127
---------------------------	-----

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AIDS	Syndrom získaného selhání imunity (Acquired Immune Deficiency Syndrome)
FAO	Organizace pro výživu a zemědělství (Food and Agriculture Organization)
HIV	Virus imunitní lidské nedostatečnosti (Human Immunodeficiency Virus)
UNICEF	Dětský fond Organizace spojených národů (United Nations Children's Fund)
UPE	Všeobecné základní vzdělání (Universal Primary Education)
WFP	Světový potravinový program (World Food Programme)
WHO	Světová zdravotnická organizace (World Health Organization)

ÚVOD

Vzdělání v dnešní společnosti hraje důležitou roli. Nejenže pomáhá určit směr, kterým se bude ubírat kariéra každého člověka, ale je zásadní také při zajištění příjmů pro obživu jednotlivců a jejich rodin a v neposlední řadě souvisí s otázkou rozvoje národa. Vzdělání lidé přicházejí s novými vynálezy, technologiemi, jsou těmi, kteří spolupracují a vyjednávají napříč městy i státy. Díky nim země může ekonomicky růst, což je pozitivní zejména pro rozvojové země, které mohou vzdělání využít k rozvoji a v boji proti chudobě.

Aby však vzdělání pomohlo při redukci chudoby, je potřeba, aby bylo dostupné a kvalitní. Pro nejchudší může být přístup ke vzdělání z mnoha důvodů omezený. Kvůli nedostatečným znalostem a dovednostem nejsou schopni konkurovat vzdělaným lidem na trhu práce, najít si dobře placenou práci, zvýšit své příjmy a vymanit se z kruhu chudoby. Jejich děti se postupně dostanou do podobné situace, protože pro rodiče je těžké financovat veškeré jejich studium, zejména mají-li více sourozenců. Ačkoli v mnoha zemích stejně jako v Ugandě je vzdělání bezplatné, výdaje spojené s posíláním dítěte do školy jsou pro chudé rodiny příliš vysoké. Finance ale nejsou zdaleka jediné, co ovlivňuje školní docházku.

Limitů a překážek na cestě za vzděláním je mnoho. Některé z nich lze ovlivnit či změnit, jiné ne. Pohlížet na ně lze jak ze strany státu (financování škol), školských zařízení (vybavení, učební materiály a pomůcky, poplatky) nebo učitelů (motivace, kvalifikace), tak ze stran rodičů a dětí (finanční situace, počet dětí v domácnosti, pohlaví dítěte, zapojení do domácích prací, vzdálenost bydliště od školy apod.). A právě poslední skupinou faktorů se zabývá tato diplomová práce.

Hlavní výzkumná otázka zní: Jaké faktory a do jaké míry ovlivňují školní docházku a úspěšnost dětí na základních školách v okrese Buikwe v Ugandě? Hlavním výzkumným cílem je pak zodpovědět výzkumnou otázku, tedy zjistit, jaké faktory a do jaké míry ovlivňují školní docházku a úspěšnost dětí na základních školách v okrese Buikwe v Ugandě. Tento výzkumný cíl je v závislosti na vybraných zkoumaných faktorech rozdělen do třinácti dílčích cílů, které usnadní jeho vyhodnocení. Jejich znění obsahuje podkapitola Cíle a metody níže.

Motivací pro tento výzkum byla osobní zkušenost autorky se školami zapojenými do výzkumu. Ve všech třech školách, s jejichž žáky výzkum probíhal, strávila v roce 2015 pět měsíců své zahraniční praxe v rámci bakalářského studia. Autorka zná prostředí škol, učitele i ředitele. Výsledky tohoto výzkumu by mohly být impulzem pro zlepšování prostředí škol tak, aby byla školní docházka pro žáky jednodušší a oni zároveň mohli dosahovat lepších studijních výsledků. Vzdělání autorka považuje za velmi důležité, proto chce zjistit, co ugandským dětem může bránit v pravidelném docházení do školy, a pokusit se navrhnout, jak překážky alespoň o trochu snížit.

Práce se skládá ze dvou hlavních částí. Teoretická část nastíní otázku vzdělání a rozvoje, následně téma představí v Ugandě. Stručně popíše historický vývoj ugandského vzdělávacího systému, zavedení bezplatné základní školní docházky a jeho současnou podobu. Stěžejní kapitola se věnuje faktorům ovlivňujícím školní docházku a studijní výsledky dětí na základních školách v rozvojových zemích. Vychází z několika studií a výzkumů na toto téma.

Výzkumná část je rozdělena do dvou kapitol. Nejprve je rozvedena metodologie výzkumu, která blíže seznámí se všemi výzkumnými cíli a hypotézami, metodami výběru výzkumného vzorku a sběru dat. Zamyslí se nad možnými zkresleními dat a výsledků. Rozebere časový rozvrh terénního výzkumu, který probíhal od července do září 2018. Nakonec budou rozvedeny výsledky výzkumu a zamýšlení se nad návrhy, jak zlepšit docházku a studijní výkony žáků ve vybraných školách. Diskuze shrne limity a nedostatky výzkumu a navrhne další směry bádání.

Cíle a metody

Tato podkapitola stručně uvede cíle a metody práce.

Celý výzkum probíhal v rámci kvantitativního paradigmatu. Hlavní výzkumný cíl je zjistit, jaké faktory a do jaké míry ovlivňují školní docházku a úspěšnost dětí na základních školách v okrese Buikwe v Ugandě. Pro jednodušší vyhodnocení jeho dosažení byl rozpracován do třinácti dílčích cílů podle jednotlivých vybraných faktorů:

1. Zjistit, do jaké míry **socioekonomická situace rodiny** (chudoba) ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.
2. Zjistit, do jaké míry **hlad** ovlivňuje školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

3. Zjistit, do jaké míry **osiření** ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.
4. Zjistit, do jaké míry **programy pomoci** ovlivňují školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.
5. Zjistit, do jaké míry **domácí práce a výdělečná činnost** ovlivňují školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.
6. Zjistit, do jaké míry **pohlaví dítěte** ovlivňuje školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.
7. Zjistit, do jaké míry **věk dítěte** ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.
8. Zjistit, do jaké míry **velikost domácnosti** ovlivňuje studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.
9. Zjistit do jaké míry **hlava domácnosti** ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.
10. Zjistit, do jaké míry **dosazené vzdělání rodičů** ovlivňuje školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.
11. Zjistit, do jaké míry **sourozenci** ovlivňují školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.
12. Zjistit, do jaké míry **vzdálenost bydliště od školy** ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.
13. Zjistit, do jaké míry se **školní docházka a studijní výsledky** dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě ovlivňují navzájem.

Každý cíl obsahuje hypotézy, které vyplývají z teoretické části popisující odborné studie a výzkumy na dané téma. V závěrečné části budou v závislosti na analýze dat potvrzeny nebo odmítnuty. Jejich výčet obsahuje podkapitola 4.1 Vymezení výzkumné otázky a cíle práce.

Vzorek respondentů byl vybrán účelově a jsou jím žáci pátých, šestých a sedmých tříd tří základních škol v okrese Buikwe v Ugandě. Podrobnou charakteristiku vzorku přibližuje podkapitola 4.3.1 metodologické části práce. Hlavní metodou pro sběr dat byl dotazník a sekundární dokumenty. Výsledky analýzy dat obsahuje kapitola 5 Výsledky, jejich shrnutí se věnuje Diskuze.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VZDĚLÁNÍ A ROZVOJ

První kapitola se obecně podívá na téma vzdělání a rozvoje. Naváže na ni kapitola, která téma představí v Ugandě, zemi, kterou se tato diplomová práce zabývá.

Vzdělání patří mezi nejmocnější nástroje pro posilování kapacit lidí, prevenci a řešení problémů v mnoha oblastech (World Bank, 2002, s. 7). Je zásadní pro rozvoj a růst lidí i zemí. Díky němu dle Elizabeth King (2011) dochází k pokrokům v oblasti zdraví, zemědělství, umožňuje zefektivnit veřejnou správu, růst soukromého sektoru, což vede k ekonomickému růstu a ve výsledku též ke zlepšení životních podmínek populace. Rozvoj a ekonomický růst obecně podle King (2011) závisí na tom, jak dokážeme využít lidský potenciál a zejména potenciál lidské mysli. Ideální nástroj pak spatřuje právě ve vzdělání, které je klíčové pro překonání pasti chudoby.

Mezi vzděláním a snižováním chudoby existuje blízký vztah. Vzdělání buduje lidský kapitál, který může být v boji proti chudobě využit. Pokud všechny děti mají přístup k základnímu vzdělání náležitě kvality a mohou ho úspěšně dokončit, vzdělání vede k ekonomickému růstu. Podle Světové banky (World Bank, 2002, s 3) žádná země ekonomického růstu nedosáhla, aniž by si první zajistila vzdělanou populaci.

K těmto tvrzením se přidává i Helen Clark (2012), která se dívá na vzdělání jako na nezbytnou složku indexu lidského rozvoje (HDI) právě proto, že rozšiřuje znalosti a tím dává více příležitostí k uplatnění na cestě za lepšími životními podmínkami. Kvalitnějšího života díky vzdělání může dosáhnout každý, protože podle článku 26 Všeobecné deklarace lidských práv má každý právo na vzdělání. Také proto má být základní školní docházka bezplatná a povinná. Zásadní je, že vzdělání má plně rozvíjet lidskou osobnost, její schopnosti a má posilovat úctu k lidským právům a základním svobodám. Důležité také je, že vzdělání má vést ke vzájemnému porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi národy, náboženstvími a rasami a tím k míru. To vše jsou nezbytné hodnoty umožňující rozvoj nejen lidí, ale i národů a mezinárodního společenství (United Nations, 1948).

Ve stejném duchu se nesou myšlenky Světového potravinového programu (WFP, 2006, s. 3), který zdůrazňuje roli vzdělávání v každé fázi lidského života jako aktéra v boji proti hladu a chudobě. Získané dovednosti a znalosti totiž otevírají cestu novým myšlenkám, nápadům na nové technologie, inovace a vynálezy v oblasti zemědělství, zdraví a hygieny, které mohou být využity při řešení strádání nejen na úrovni rodiny, ale také národa.

Pro ekonomiku státu je důležitá zdravá vzdělaná populace a pracovní síla. Vzdělání je klíčové v zajištění sociálního blahobytu a zdravého chování. Podle Světové banky (World Bank, 2002) vzdělání hraje podstatnou roli při ovlivňování chování a hlavně pohlavního života mladých lidí, čímž nepřímo předchází nákazám pohlavně přenosnými chorobami. V zemích významně zasaženými HIV/AIDS se totiž propad ve vzdělání v důsledku méně odchozených let školní docházky a nižší zápisovosti dramaticky odráží také na úrovni ekonomiky a jejího růstu. Předcházet rizikovému chování je proto nezbytné.

Světová banka (World Bank, 2002) a WFP (2006) zvláště vyzdvihují vzdělávání žen, které se v porovnání se svými vrstevnicemi bez vzdělání chovají zodpovědněji. Vyhýbají se prostituci, více odkládají manželství a těhotenství, mají méně dětí, které jsou zdravější, protože díky studiu získají dovednosti a znalosti v oblasti výživy (vzdělání žen tak souvisí se snižováním dětské podvýživy), dokáží si více vydělat, mají větší kontrolu nad svým životem. Vzdělání žen vede ke snížení kojenecké i mateřské úmrtnosti, ale také k lepší rovnosti mužů a žen, zlepšení zdraví rodiny a jejího blahobytu a v neposlední řadě zvyšuje ekonomickou produktivitu. Clark (2012) doplňuje, že tyto benefity se zesilují s každým dalším rokem školní docházky navíc.

Vzdělání společně s dalšími politikami přímo ovlivňuje národní produktivitu, která určuje životní úroveň populace a také celostátní schopnost konkurovat v globální ekonomice. Aby se tedy dařilo zemi rozvíjet se, je potřeba, aby byl podporován rozvoj lidského kapitálu (World Bank, 2002).

Souvislost mezi rozvojem a vzděláním platí oběma směry. Vzdělání vede k lepším výsledkům v mnoha oblastech rozvoje a také úsilí o rozvoj zpřístupňuje vzdělání. Clark (2012) proto zdůrazňuje význam investic do vzdělání jako investic do lidského potenciálu a tím pádem do rozvoje samotného, díky němuž pak dochází k redukci mnoha výše uvedených závažných problémů. Díky tomu, jakou v jejich řešení hraje

zásadní roli, bylo vzdělání v rámci Rozvojových cílů tisíciletí zařazeno jako významné pro dosažení hned šesti z osmi cílů: napomáhá snížit chudobu, zpřístupnit základní vzdělání, zlepšit genderovou rovnost, snížit kojeneckou a dětskou úmrtnost, zlepšit zdraví matek a snížit prevalenci HIV/AIDS (World Bank, 2002).

Cíle udržitelného rozvoje, strategie navazující na Rozvojové cíle tisíciletí, kvalitnímu vzdělání věnují samostatný cíl a opět je klíčové při dosahování cílů jako jsou boj s chudobou a hladem, zajištění zdraví či genderové rovnosti a ostatně i všech dalších cílů, jichž se může lépe dosáhnout ve vzdělané společnosti (United Nations, Information Centre Prague, Informační centrum OSN v Praze, © 2018).

2 VZDĚLÁNÍ V UGANDĚ

Druhá kapitola naváže na předchozí a podívá se na situaci ve vzdělávání v Ugandě. Stručně představí historický vývoj, popíše vzdělávací systém v současnosti a ukáže vzdělání v zemi z pohledu statistik.

Vláda Ugandy považuje vzdělání za jedno ze základních lidských práv a jeden z nástrojů pro snižování chudoby. Právo na vzdělání zakotvila do své Ústavy, kde podle článku 30 mají všichni lidé právo na vzdělání a podle článku 34 mají děti nárok na základní vzdělání, které by mělo být zodpovědností státu a rodičů dítěte (Constitution of the Republic of Uganda, 1995). Usiluje o to, aby všem svým občanům poskytla spravedlivý přístup ke kvalitnímu a cenově dostupnému vzdělání (Global Partnership for Education, © 2018), i proto v roce 1997 zavedla základní školní vzdělání bezplatně (Muhwezi, 2003).

Protože na školní docházku a studijní výsledky dětí na základních školách může mít podle Lloyd a Blanc (1996) vliv kromě faktorů ze strany školy, rodiny a dítěte i stát, jeho vzdělávací politika a historický vývoj vzdělávání, následující podkapitola poskytne vhled do této oblasti.

2.1 Průřez historickým vývojem vzdělávacího systému

Podkapitola stručně seznámí s historií vzdělávání v Ugandě. Zmíní důležité milníky, díky kterým má vzdělávací systém dnešní podobu.

Ačkoli počátky formálního vzdělávání v Ugandě sahají do druhé poloviny 19. století, kdy jej sem přinesli misionáři, podkapitola se zaměří na rozvoj od šedesátých let dvacátého století, kdy po získání nezávislosti v roce 1962 vzrostla silná potřeba budovat národní hrdost a identitu, což zahrnovalo produkci kvalifikovaných občanů a tím i rozvoj vzdělávání (Ssekamwa J. C., 1997).

V roce 1963 vláda schválila nový školský zákon, kterým sjednotila výukový systém, protože v něm doposud převažoval problém v uspořádání podle náboženského vyznání, kdy v jedné oblasti musely být vybudovány tři školy – jedna pro katolické, druhá pro muslimské a třetí pro protestantské děti. Takové rozložení ale udržovalo nepřátelské vztahy mezi lidmi, které v důsledku politických a náboženských sporů společnost provázely již od osmdesátých let 19. století. Zákon proto takové rozdělení

škol zrušil a všechny státem finančně podporované školy přešly pod jeho kontrolu (Ssekamwa J. C., 1997).

Scanlon (1964, s. 109, 110) shrnuje důležité body tohoto školského zákona, který je zásadní pro současný vzdělávací systém. Mezi body upravující základní vzdělávání patří začátek základní školní docházky od šesti let, rozšíření základní školní docházky na sedm let, základní vzdělání zaměřené na dítě (tzv. child-centred). Dále zmiňuje, že dlouhodobé gramotnosti nelze dosáhnout pouze vysokým podílem žáků ve školách, klade také důraz na kvalitu výuky pomocí adekvátních vyučovacích pomůcek a materiálů, kurzů pro učitele nebo revizí osnov. Požaduje co nejvyšší jednotnost školních poplatků v rámci jedné školy. Podporuje výuku místního jazyka v nejnižších třídách, ve vyšších také angličtinu.

Relativní rozkvět v šedesátých letech narušila léta sedmdesátá, kdy moc převzal Idi Amin. Ukončil mnoho vzdělávacích programů a projektů podporovaných donory z Velké Británie a Spojených států amerických. Ti však mnohé své aktivity zrušili sami a ugandské instituce přestali podporovat, neboť nesouhlasili s jeho vojenským režimem (Ssekamwa J. C., 1997). Jeho vláda a nenaplnování vzdělávacího plánu vedlo k rapidnímu zhoršení situace nejen ve školství (Muhwezi, 2003). Ačkoli Amin nebyl přívětivý vládce, jeho svržení na konci sedmdesátých let znamenalo pro školství další ztráty, protože tanzanští vojáci spolu s ugandskými partyzány, kteří proti němu bojovali, využívali školy jako tábory a mnoho školních budov a vybavení zničili. Stejná situace se opakovala v osmdesátých letech během války a svržení Oboteho a Okella (Ssekamwa J. C., 1997).

Po změnách u moci postupně na konci osmdesátých a v devadesátých letech docházelo k obnovení vzdělávacích institucí. Úspěšné kroky, které dnes můžeme sledovat, z velké části pocházejí z dokumentu Government White Paper z přelomu let 1991 a 1992. Díky němu se podařilo navýšit počet základních a středních škol, univerzit a dalších terciárních institucí v zemi. S tím šel ruku v ruce nárůst žáků a studentů. Byla přijata také opatření s cílem navýšit podíl studentek a žákyň (Muhwezi, 2003).

Nejvýznamnější z opatření, které vláda s pomocí rozvojových partnerů přijala, byl v roce 1997 program všeobecného bezplatného základního vzdělání (Muhwezi, 2003).

2.2 Všeobecné základní vzdělání (UPE)

V devadesátých letech se mezinárodní společenství zabývalo Rozvojovými cíli tisíciletí. Jak bylo zmíněno již v první kapitole, vzdělání v nich hrálo velmi důležitou roli nejen samo o sobě, ale také v kontextu dosažení dalších cílů. Ke společné vizi přístupnějšího a kvalitnějšího vzdělání se přidala také Uganda, která v lednu 1997 přijala Program všeobecného základního vzdělání (anglicky Universal Primary Education; dále je používána zkratka UPE).

UPE je významným politickým nástrojem vlády pro snižování chudoby a zvyšování lidského rozvoje prostřednictvím podpory zápisovosti a přístupu na základní školy. Jedná se o prostředek pro dosahování ekonomických, sociálních a politických cílů stanovených Ministerstvem školství a sportu. Jeho prostřednictvím měl být naplňován politický závazek prezidenta Museveniho z prosince 1996, že vláda pokryje náklady na základní vzdělání čtyř dětí školního věku z jedné rodiny a tyto děti tak budou do školy chodit bezplatně. Brzy po zavedení UPE se však limit čtyř dětí na rodinu ukázal jako problematický v otázce přesné definice rodiny. Vláda tudíž nakonec toto omezení odstranila, svůj závazek rozšířila a umožnila přístup k základnímu vzdělání všem občanům (Bategeka a Okurut, 2006).

Ihned po zavedení programu došlo k rapidnímu nárůstu zápisovosti na základní školy. Podle dat Světové banky (© 2019) se procentuální hrubá míra zápisovosti zvedla ze 70 % v roce 1996 na 117 % v roce 1997. Křivka pak dále stoupala, v roce 2003 kulminovala a podle nejnovějších dat Světové banky (© 2019) je na 99 % v roce 2017.

Tak výrazný nárůst po zrušení školních poplatků je známkou toho, že právě ony byly velkou překážkou v přístupu ke vzdělání. Navíc se odehrál navzdory tomu, že základní vzdělání stále nebylo povinné a vlastně ani nebylo zcela zdarma. Se školní docházkou do všech škol v Ugandě se totiž pojily a pojí poplatky. Pro vládní základní školy se díky UPE nejedná o školné ve smyslu poplatků za získání vzdělání, nýbrž o další nezbytné výdaje. Rodiče, opatrovníci nebo děti samotné musí nakoupit psací potřeby, učebnice, sešity, uniformy, slušné boty, zaplatit řediteli za obědy, případně ubytování, a ne zřídka se podílejí na financování provozu školy. Pokud na to dítě nebo jeho příbuzní či opatrovníci nemají, nemusí být přijato, respektive je posláno domů, kde zůstává do té doby, než rodina sežene dostatek peněz, aby se mohlo do školy vrátit. Situaci mají nejtěžší chudé rodiny s více dětmi, tyto náklady pro ně představují

nepřekonatelnou překážku. A ačkoli se dítě snaží sebevíc, pokud nezaplatí poplatky v plné výši, nemusí mu být vydán certifikát o ukončení studia. Stává se také, že děti školu ukončí a rodiče je pošlou do jiné (dokonce i každý trimestr nebo každý rok), čímž se jim však zvyšují dluhy jednotlivým školám. Takže ačkoli je základní vzdělání oficiálně bezplatné, ve skutečnosti si ho nemohou dovolit všichni (S.A.L.V.E. International, © 2018).

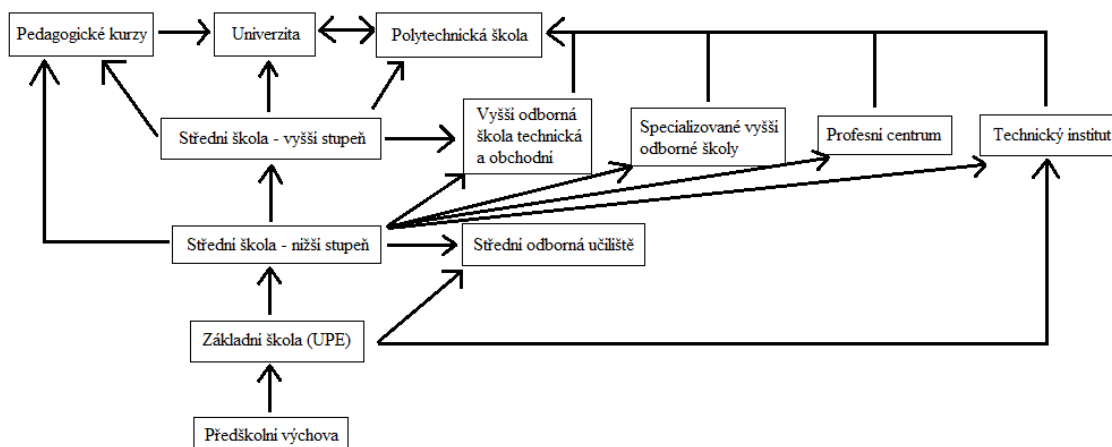
Co se týče kvantitativních ukazatelů, UPE vykazuje výborné výsledky. Jinak je tomu s kvalitou. Velký nárůst žáků zpočátku doprovázel náhlý pokles ukazatelů kvality jako je poměr žáků na učitele, žáků na třídu nebo žáků na učebnici. Postupně se podařilo problém řešit tím, že vláda investovala do budování tříd, škol, školení a náborem učitelů, přispěla na nákup učebnic. To krok po kroku vedlo k postupnému zlepšování těchto ukazatelů (Bategeka a Okurut, 2006). Například počet žáků na učitele byl v roce 1996 na hodnotě 37,6 a díky UPE se během jediného roku vyšplhal na 59,4. Od nového tisíciletí se podíl snižoval a od roku 2015 se drží na 42 s klesající tendencí (Světová banka, © 2019).

Se zvýšenou školní docházkou souvisí i vyšší genderová vyrovnanost v přístupu ke vzdělání. Program UPE se postupně dokázal natolik přiblížit rovnosti v zápisu pro dívky a chlapce, že v současnosti je do škol zapisováno stále více dívek, méně jich školu předčasně ukončuje a méně ročník opakuje (Muhwezi, 2003). Genderové nerovnosti však mohou přetrvávat ve výkonu a výsledcích. To může souviset s dalšími faktory, kterým se věnuje kapitola 3.

2.3 Vzdělávací systém v současnosti

Vzdělávací politiku v Ugandě má ve své kompetenci Ministerstvo školství a sportu, které nese odpovědnost za poskytování kvalitního cenově dostupného vzdělání přístupného všem (Ministry of Education and Sports, A, © 2018).

Vzdělávací systém začíná předškolní výchovou, následují základní a střední školy, kterými projde většina gramotných Ugand'anů. Jen málo studentů pokračuje dál na univerzity nebo jiné terciární vzdělávání (Ministry of Education and Sports, B, © 2018).

Graf 1: Struktura vzdělávacího systému v Ugandě

(upraveno z Muhwezi, 2003, s. 1)

První zkušenosti děti získávají ve druhém nebo třetím roce života, kdy jsou zapsány k předškolní výchově, kde procházejí celkem třemi ročníky (Muhwezi, 2003, s. 7). Poté je čeká sedm let základní školní docházky, jejíž absolventi pokračují po dobu čtyř let na nižším stupni střední školy a dále si vybírají, jestli se budou vzdělávat v profesním oboru, nebo budou pokračovat v teoretickém vzdělávání dalšími dvěma roky na střední škole a poté nastoupí na univerzitu či jiné vyšší odborné vzdělávání (Education Policy and Data Center, © 2012). Tato diplomová práce se dále věnuje pouze základnímu školství.

Oficiální věk dítěte pro nástup do základní školy je šest let. Školní docházka je povinná a díky programu UPE bezplatná. Lze ji rozdělit na tříletou „nižší“, „přechodnou“ zahrnující čtvrtý ročník a „vyšší“ s ročníky pět, šest a sedm, na jehož konci skládají všichni žáci důležitou zkoušku nazývanou Primary Leaving Certificate Examination, která rozhoduje o dalším směřování jejich vzdělání (Education Policy and Data Center, © 2012).

Kromě velké závěrečné zkoušky na konci sedmého ročníku jsou žáci v průběhu školního roku testováni a hodnoceni. Na konci každého trimestru a ročníku musí skládat zkoušky formou testu z každého vyučovaného předmětu. Na základě výsledků získají výslednou známku z každého předmětu a celkovou pozici ve třídě. Pokud je dítě dostatečně úspěšné, postupuje do dalšího ročníku. Pokud nedostačuje, dítě musí ročník opakovat (S.A.L.V.E. International, © 2018).

Školní rok začíná v únoru a končí v prosinci. Je rozdělen do tří trimestrů. První běží od února do dubna, druhý od května do srpna, třetí od září do prosince (Nuffic, 2016, s. 6). Mezi těmito obdobími jsou prázdniny. Přesná data se každý rok liší. V roce 2018 byl školní rok rozdělen následovně: první trimestr 5. února – 4. května, druhý trimestr 28. května – 24. srpna, třetí trimestr 17. září – 7. prosince.

3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ŠKOLNÍ DOCHÁZKU A STUDIJNÍ VÝSLEDKY DĚTÍ NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH V ROZVOJOVÝCH ZEMÍCH

Ačkoli dochází ke zlepšování přístupu ke vzdělání dětem v zemích subsaharské Afriky, problémy ve školní docházce stále existují. To, jestli je dítě zapsáno do školy, jestli do ní opravdu chodí a jak se učí, je ovlivněno mnoha faktory. Některé jsou individuální, jiné vychází z domácnosti, další se odvíjí od školního prostředí. V této kapitole budou prostřednictvím několika studií z rozvojových zemí postupně představeny vybrané faktory, které účast na školní docházce a studijní výsledky dětí mohou ovlivňovat. V praktické části se bude práce zabývat tím, do jaké míry tyto faktory ovlivňují školní docházku a studijní výsledky dětí na základních školách v okrese Buikwe v Ugandě.

Faktorů ovlivňujících školní docházku a výsledky dětí na základních školách v rozvojových zemích existuje mnoho. Na základě odborných studií budou postupně přiblíženy tyto faktory:

1. Socioekonomická situace domácnosti, chudoba
2. Hlad
3. Osíření
4. Programy pomoci
5. Domácí práce
6. Pohlaví dítěte
7. Věk dítěte
8. Velikost domácnosti
9. Hlava domácnosti se zaměřením na pohlaví
10. Dosažené vzdělání rodičů
11. Sourozenci
12. Vzdálenost bydliště od školy
13. Školní docházka a studijní výsledky

Na konci kapitoly zazní výčet dalších možných faktorů.

3.1 Socioekonomická situace domácnosti, chudoba

Jedním z nejvýznamnějších faktorů, který má vliv na to, jestli dítě bude chodit do školy, jsou příjmy domácnosti, v níž žije. Ty jsou rozhodující v tom, jestli vůbec do školy začne chodit, pokud ano, zda to bude pravidelně každý den, a jestli bude z rodiny jediné nebo se budou vzdělávat také jeho sourozenci. O dopadech chudoby hovoří UNICEF (2016, s. 46), podle nějž nejchudší děti v kterékoli zemi na světě mají nejnižší pravděpodobnost, že budou navštěvovat školu, a to minimálně v raném dětství i přes obecnou zvyšující se podporu vládních i mezinárodních programů zaměřených na vzdělání dostupné všem. Jako příklad uvádí, že narodit se v chudé rodině v Tanzánii téměř zdvojnásobuje riziko nedosažení základního vzdělání oproti národnímu průměru.

Školní poplatky, přímé i nepřímé náklady na vzdělání jako je školné, učebnice, sešity, psací potřeby, obědy, náklady na dopravu, uniforma, případně internát apod. jsou pro někoho samozřejmostí, pro jiného existenční otázkou. Pro rodiny s nízkými příjmy může investice do vzdělání jednoho nebo více svých dětí znamenat nedostatek prostředků na úhradu jiných potřeb. Školní poplatky podle WFP (2006, s. 43) mohou činit i 20-30 % příjmu chudých rodin. V Ugandě, Bangladéši, Nepálu a Zambii zjistili, že vzdělání je jedním ze tří hlavních výdajů domácnosti.

Výdaje spojené se vzděláním přímo v Ugandě byly popsány v podkapitole 2.2 Všeobecné základní vzdělání (UPE). Zásadou programu všeobecného základního vzdělání (UPE) se sice zrušily školní poplatky, respektive ty za získání vzdělání, S.A.L.V.E. International (© 2018) však připomíná, že stále existují jiné nezbytné výdaje. WFP (2006, s. 43) navíc dodává, že školní docházka neznamena jen peněžité výdaje. Posílat děti do školy znamená také příležitostné náklady na čas dětí, které by místo školy mohly vykonávat domácí práce nebo přivydělávat do rodinného rozpočtu. Více se tématu věnuje podkapitola 3.5 Domácí práce. Přímé, nepřímé i příležitostné náklady mohou být zásadním faktorem pro zápis dětí z chudých a hladových rodin do školy a podporu jejich pravidelné školní docházky.

V rozhovorech, které byly součástí studie z Karamoji (Namukwaya, Kibirige, 2014, s. 428), regionu na severovýchodě Ugandy, se téma chudoby objevilo i přes to, že se studie na analýzu míry chudoby a jejího vlivu na školní docházku původně vůbec nezaměřovala. Také studie z Nigérie (Alika, Egbochuku, 2009, s. 139) zkoumající důvody proč dívky předčasně ukončují školní docházku, zjistila, že právě chudoba je

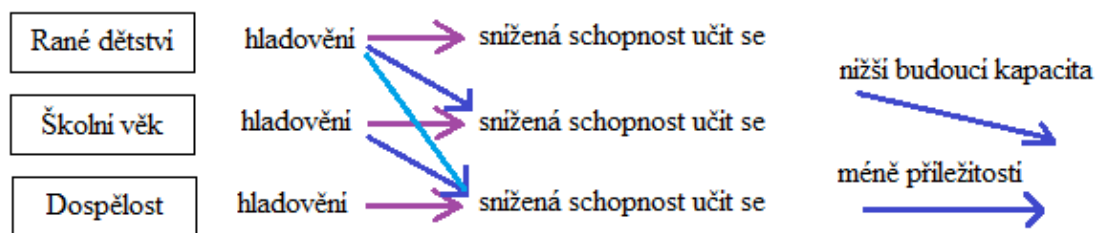
nejvýznamnějším faktorem. Mezi její příčiny řadí například nezaměstnanost, nedostatečné vzdělání nebo nízkou mzdu.

Vliv chudoby na školní docházku potvrzuje i výzkum Cardosa a Venera (2006). Ačkoli se jejich studie zaměřila na městské chudinské čtvrti Fortaleza na severovýchodě Brazílie, zkoumala faktory předčasného ukončení školní docházky, které mohou ovlivňovat vzdělávání i v chudých oblastech venkova subsaharské Afriky. Mluví o extrémní chudobě, která je jednou z příčin absence dětí ve školách. Nižší socioekonomický status rodiny totiž snižuje pravděpodobnost, že dítě bude pravidelně posíláno do školy, a naopak zvyšuje pravděpodobnost, že bude pracovat a vydělávat peníze do rodinného rozpočtu. Závěry své studie Cardoso a Verner (2006) propojují s chudobou souvisejícím hladem a tvrdí, že u dětí, které hladoví, se pravděpodobnost příchodu do školy snižuje.

3.2 Hlad

Dalším vybraným faktorem je hlad a hladovění. Téměř polovina Ugand'anů totiž podle WFP (© 2018) spotřebuje méně kalorií než každodenně potřebuje a jedno ze tří dětí v ugandských školách nemá během školního dne co jíst. Nedostatečná strava pak vede k mnoha nutričním problémům ve zdraví, růstu a rozvoji dětí. V Ugandě postihuje více než čtvrtinu dětí mladších 5 let (WFP, © 2018). Děti, které neměly přístup k dostatečné výživě již od raného věku, podávají ve škole slabší výkony, mají nižší kognitivní kapacitu a podle WFP (2006, s. 39) jsou pak v dospělosti také chudší a nejsou schopni zajistit kvalitní výživu pro své děti, čímž uzavírají a udržují kruh chudoby, hladu a podvýživy.

Je známo, že se podvýživa, obzvláště v raném věku, negativně projevuje na tělesném i mentálním rozvoji. De Muro a Burchi (2007) se zabývali vzájemným vztahem potravinové bezpečnosti a vzdělání a zjistili mezi nimi významnou souvislost, nejvýznamnější se týkala právě základního vzdělání. Pro vysvětlení dopadu nedostatku potravin na vzdělávání použili tři hlavní fáze výchovného a vzdělávacího procesu: rané dětství (0-5 let), školní věk (6-17 let) a dospělost (18 let a více), inspirovali se studií WFP (2006).

Graf 2: Dopad hladovění v různých fázích života na schopnost učení
(upraveno z WFP, 2006, s. 40)

V raném dětství je podvýživa nejkritičtější. Mozek se nemůže dostatečně vyvíjet a nedostatek živin tak může vést k nevratnému poškození jeho struktury i velikosti (WFP, 2006, s. 39). Hladovění v této fázi života má zásadní dopady na budoucí schopnost člověka učit se, což lze pozorovat v horších školních výsledcích ve školním věku a dospělosti. Avšak ještě před zahájením školní docházky lze pozorovat první projevy. Hlad a s ním spojené omezení vývoje mohou dětem bránit v přirozené zvědavosti a zkoumání světa kolem nich a tím limitovat schopnost učit se ze zkoumaných věcí. A i když přece jen zájem o bádání neupadne, v důsledku hladu může dítě rychle ztratit pozornost a tím příležitost něco se naučit (WFP, 2006, s. 42).

Ve školním věku je nedostatek jídla a živin taktéž nebezpečný, neboť dítě se stále vyvíjí a schopnost učit se je neustále formována. Hlad dětem může bránit v tom, aby co nejlépe využívaly příležitosti, které jim škola nabízí, kvůli snížené kapacitě učit se, únavě nebo například nesoustředěnosti. Podle WFP (2006, s. 43) není jasné, zda nedostatečná výživa v tomto věku způsobuje nějaké poškození z hlediska dlouhodobé mentální kapacity, je však zřejmé, že správná a dostatečná výživa dětí ve školním věku může ovlivnit jejich schopnosti v dlouhodobém měřítku a umožňuje jim vykompenzovat předchozí poškození způsobené podvýživou v raném věku, kdy děti mohou dohnat fyzický růst i mentální vývoj. Neznamená to však, že k tomu dojde a že k tomu dojde v plné míře.

Tato diplomová práce se blíže zaměří na dva velké dopady hladu – na sníženou školní docházku, pozornost a studijní výkony. Podle WFP (2006, s. 43) v Africe nebylo v roce 2000 do základní školy zapsáno více než 30 % dětí v odpovídajícím věku a většinovým důvodem byl právě hlad. Chudé hladové rodiny často mají problém s úhradou všech nákladů na vzdělání, navíc přichází o pomocnou ruku v domě nebo pracovníka, který by mohl přinášet do domácnosti příjem. Pokud rodina tuto finanční

bariéru překoná, děti trpící hladem nebo podvýživou budou podle WFP (2006) pravděpodobně do školy zapsány, sice později, ale zapsány.

WFP (2006) uvádí, že posléze tyto hladové děti čelí dalším potížím – mívají slabší výkon a výsledky – kvůli současnému hladu nebo předchozí podvýživě v raném dětství se nedokáží plně soustředit a ztrácí pozornost a tím i schopnost čerpat všechny benefity, které jim výuka nabízí. WFP (2006, s. 43, 44) odkazuje na studii ze Spojených států amerických (Diet, Breakfast, and Academic Performance in Children z roku 2002 od autorů Kleinman, Hall, Green a kol.), která ukázala, že podvyživené děti měly výrazně slabší školní docházku, dochvilnost, známky ve škole a více problémů s chováním. U těchto tzv. hladových dětí existuje větší pravděpodobnost, že školu opustí.

Krátkodobý i dlouhodobý hlad ovlivňuje pozornost. Je způsoben tím, že dítě neposnídalo nebo večer předtím nejedlo anebo chodí do školy dlouhé vzdálenosti s prázdným žaludkem. Děti si zapamatují méně informací, dělají více chyb v testech, mají méně kreativních nápadů a obecně nižší schopnost učit se. O takovém hladu pak WFP (2006) hovoří jako o hlavní příčině snížené pozornosti a neschopnosti soustředit se, což pak často vede ke slabému výkonu a špatným studijním výsledkům.

WFP (2006) i De Muro a Burchi (2007, s. 4) zmiňují řešení v podobě školních potravinových programů, které implementují vlády a mezinárodní organizace (například FAO, WFP). Zejména ve fázích raného dětství a školního věku, kdy těm nejmenším dodávají stravu s vysokým obsahem živin a dětem školního věku platí obědy (tzv. school feeding policy). To je pro země subsaharské Afriky typický nástroj ke zvýšení školní docházky dětí, které se s plným břichem navíc lépe soustředí ve výuce. Její výhodou je také to, že šetří peníze rodin, kterým se snižují náklady na vzdělání dětí i výdaje doma, protože musí nasytit o jednoho člena méně, lze tedy předpokládat, že školní obědy financované vládou či mezinárodními organizacemi motivují rodiny posílat děti do školy. Smysluplnost strategie potvrzují i výsledky výzkumu v Karamoji (Namukwaya, Kibirige, 2014, s. 427), které ukázaly, že fakt, že škola poskytuje dostatek jídla, ovlivňuje rozhodnutí rodičů, zda děti posílat do školy. UNICEF (2003, s. 27) taktéž souhlasí, že intervence v oblasti zdraví a výživy jsou důležité a kromě toho, že pomáhají zlepšit život dětí a jejich šanci na přežití, přispívají k lepším výkonům a výsledkům ve škole. Tématem podpory se zabývá také podkapitola 3.4 Programy pomoci.

3.3 Osíření

Programy pomoci nepodporují pouze hladové děti, často se věnují také sirotkům.

Osíření je v rozvojových zemích stále časté. Důvody úmrtí rodiče nebo rodičů jsou různé: od přirozené smrti, onemocnění až po násilí. Co se nemocí týče, mezi ty nejzávažnější a nejčastější patří HIV/AIDS, malárie a tuberkulóza. Zejména HIV/AIDS zůstává velkým problémem subsaharské Afriky, která je ze všech regionů světa nejvíce zasažená. Podle WHO (© 2019) je jeden z dvaceti pěti dospělých nakažen virem HIV, což představuje téměř dvě třetiny nakažených na celém světě.

Ať už je však důvod smrti jakýkoli, odchod rodiče dítě limituje v mnoha oblastech. Studie provedená v Tanzánii (Ainsworth, Beegle, Koda, 2002) se zabývala dopadem úmrtnosti dospělých v důsledku HIV/AIDS na školní docházku sirotků a zjistila, že ztráta jednoho nebo obou rodičů může snížit šance dítěte studovat, respektive zapsat se do školy a pokračovat ve studiu. Domácnost po smrti jednoho nebo obou rodičů, ale i dospělého, který nebyl rodičem, ale dítě s ním žilo, nemusí být schopna dále platit školní poplatky kvůli ztrátě příjmu, a navíc se zvyšuje poptávka po čase dítěte kvůli práci a doplnění chybějícího příjmu, nebo opatrovníci nemusí být ochotni investovat do jejich vzdělání (Ainsworth et al., 2002).

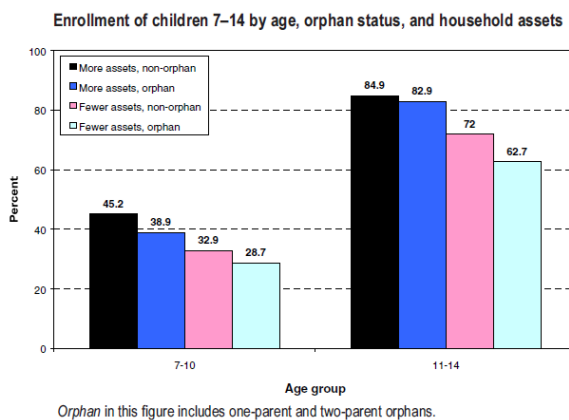
Ainsworth et al. (2002) zkoumali vlivy na děti, které zažily smrt dospělého v domácnosti, jenž nebyl jejich rodičem, a děti, kterým zemřel biologický rodič, v závislosti na věkové kategorii dítěte: 7-10 let nebo 11-14 let. U starších dětí nebyly zjištěny větší souvislosti v tom, že by starší děti se zkušeností úmrtí dospělého v domácnosti a sirotci opouštěli základní školu; jejich zápis nebyl ovlivněn ani statutem sirotka ani úmrtím dospělého (Ainsworth et al., 2002).

Studie z Ugandy (Yamano, Shimamura, Sserunkuuma, 2005, s. 10, 15) tvrdí, že u dětí ve věku od sedmi do čtrnácti let existují nepříliš významné negativní dopady statusu sirotka na školní docházku. Zmiňuje jen malé rozdíly mezi sirotky a nesirotky. Více než 90 % sirotků a nesirotků obou pohlaví v roce 2003, kdy byl výzkum proveden, navštěvovalo školu. Podle autorů (Yamano et al., 2005, s. 15) je to v souladu s dřívějšími studiemi, kdy jedna z nich dokonce ukázala, že rozdíl mezi dětmi v pěstounské péči a vlastními dětmi zmizel mezi lety 1992 a 1999 poté, co byl zaveden program všeobecného základního vzdělání (UPE) v roce 1997. Avšak po zaměření se i na nejmenší rozdíly neosířelé děti žijící s oběma rodiči chodily do školy nejčastěji.

Stejně tak výzkum Lloyd a Blanc (1996) ukázal, že dopad úmrtí rodiče na školní docházku je nepatrný, pokud spolehlivě funguje podpůrná síť rozšířené rodiny, která tlumí důsledky osiření. Lloyd a Blanc (1996, s. 288, 290) si myslí, že postup dítěte ve vzdělávacím systému závisí více na jeho schopnostech a prostředí, ve kterém aktuálně žije, než na tom, zda jsou rodiče naživu.

Mají-li být zmíněny alespoň malé rozdíly, pak Ainsworth et al. (2002, s. 16) uvádí, že nejvíce je ohrožen zápis a docházka do základní školy u sirotků po matce, zejména dětí ve věku 7-10 let. Nejnížší míru zápisovosti a docházky mezi staršími dětmi ve věku 11-14 let zaznamenaly ty, které osiřely v důsledku úmrtí obou rodičů.

Ainsworth et al. (2002) popisují, že vztah úmrtnosti dospělých a docházky sirotků viditelně souvisí se socioekonomickou situací domácnosti. Děti z domácností s nízkými příjmy byly více postihnuté. Z výsledků vyplývá, že míra zápisu a školní docházky sirotků a nesirotků se zvyšuje s bohatstvím domácnosti. Zjistili, že nejohroženější skupinou pro školní zápis a docházku jsou sirotci po obou rodičích z chudých domácností, a to jak mladší, tak starší děti. Naopak nejlépe na tom se zápisovostí jsou v obou věkových kategoriích děti s oběma žijícími rodiči a s bohatším zázemím v podobě majetku a příjmů. Na základě grafu (Ainsworth et al., 2002, s. 14) lze říct, že vezmeme-li v potaz dva faktory: bohatství a osiření, významnějším faktorem je majetek než status osiření. Sirotci z nechudých domácností měli vyšší míru zápisovosti než nesirotki z chudých domácností. To můžeme pozorovat u obou věkových skupin dětí. U dětí 11-14 let se zdá, že bohatství domácností téměř zcela nahrazuje status sirotka, protože míra zápisu pro sirotky a nesirotky v nechudých domácnostech je velmi podobná (83 a 85 %) (Ainsworth et al., 2002, s. 12-13).

Graf 3: Zápisovost dětí ve věku 7-14 let podle statusu sirotka a majetku domácnosti, výzkum v severozápadní Tanzanii (převzato z Ainsworth et al., 2002, s. 14)

Nabízí se také otázka, jaký vliv má na školní docházku život s opatrovníkem. Nejčastěji se o sirotky nebo děti, které nemohou žít s rodiči (většinou případ, kdy zemře matka, ale otec o dítě nechce nebo nemůže pečovat) starají příbuzní, zejména babičky (Yamano et al., 2005). Podrobněji se bude faktorem týkající se toho, s kým dítě žije v domácnosti, respektive kdo je její hlavou, zabývat podkapitola 3.9 Hlava domácnosti se zaměřením na pohlaví a 3.10 Dosažené vzdělání rodičů.

Pozitivní vliv na školní docházku sirotek může mít i externí podpora ze strany různých organizací. Z výzkumu (Ainsworth et al., 2002) vyplynulo, že sirotci (zejména po obou rodičích) byli významnými příjemci pomoci v oblasti úhrady nákladů na vzdělání. Ale nejen sirotci jsou příjemci pomoci od místních i mezinárodních organizací.

3.4 Programy pomoci

Programy pomoci hrají v oblasti podpory vzdělání velmi významnou roli. Z programů, které finančně podporují děti při získávání vzdělání, je uveden jeden z nejznámějších – adopce na dálku.

Adopce na dálku se zabývá mnoho neziskových organizací po celém světě. Jde o dlouhodobou pravidelnou finanční podporu chudých dětí z rozvojových zemí, které si z důvodu nedostatku financí nemohou dovézt navštěvovat školu. Dárce prostřednictvím příspěvku zaplatí poplatky spojené se školní docházkou, často včetně oběda a zdravotní péče. Dítě tak bezplatně získá minimálně základní vzdělání (Charita pro Haiti, 2015).

Zapojení dítěte do programu může domácnosti motivovat, aby posílaly děti do školy, zejména v případě, kdy samy nemají dost prostředků na školní poplatky. Ainsworth et al. (2002, s. 20) tento faktor popisují z hlediska sirotek. U dětí žijících v domácnostech, které byly podpořeny ať už příbuznými nebo právě vládními nebo nevládními organizacemi, se zvyšuje pravděpodobnost zápisu a docházky do základní školy. Zápisovost je dokonce vyšší než u neosiřelých dětí z domácností taktéž přijímajících pomoc, zatímco pokud pomoc nedostávají, převažuje zápisovost neosiřelých dětí.

3.5 Domácí práce

Na pravidelnou školní docházku má dále vliv zapojení dětí do domácích prací. Ve výzkumu provedeném v Karamoji (Namukwaya, Kibirige, 2014, s. 426) to byla

jedna z hlavních příčin, proč se mnoho dětí nemohlo zapsat do školy a pravidelně ji navštěvovat. Namísto toho musely pomáhat s péčí o mladší sourozence nebo nosit dřevo na oheň pro vaření. Tento faktor v Karamoji postihoval více dívky než chlapce.

Nekatibeb (2002, s. 9) zaměřuje svůj výzkum na žáčky a uvádí, že v Ugandě souvisí slabé školní výsledky dívek s větším zapojením do domácích prací jako je nošení vody, dřeva, vaření a péče o mladší sourozence. Také Ahiakpor a Swaray (2015, s. 137) mluví o větším zapojení dívek do práce. Uvádí, že ženy na venkově jsou často nezaměstnány, a proto využívají své dcery na pomoc v domácnosti, při péči o děti i pro drobné ekonomické aktivity, které by doplňovaly příjem domácnosti.

Nannyonjo (2007) zjistila, že starší děti mají horší studijní výsledky než mladší děti a jedním z důvodů podle ní může být nepravidelná školní docházka kvůli tomu, že jsou potřeba domácí práce, nebo aby pracovaly a vydělávaly peníze.

Výdělečná činnost také může ovlivňovat školní docházku a studijní výsledky. Ať už jako touha po přivýdělku dítěte, nebo jako náhrada práce za zemřelého dospělého z domácnosti a přinášení příjmů do domácnosti. Chudoba nutí dospělé i děti pracovat, zapojit se do výdělečné činnosti a přispět do rodinného rozpočtu. Rosati a Rossi (2003, s. 290) hovoří o mnoha proměnných v souvislosti s prací dětí a jejich školní docházkou jako věk, příjmy domácnosti a příjmy z jejich činnosti, velikost domácnosti, počet dětí v domácnosti a jejich věk, pohlaví dítěte, dosažené vzdělání rodičů a zda žije ve venkovské nebo městské oblasti.

3.6 Pohlaví dítěte

Pohlaví je v mnoha studiích velice často zmiňovaný faktor. Školní docházku ovlivňuje sám o sobě, ale i v kombinaci s jinými faktory jako domácí práce, hlava domácnosti, dosažené vzdělání hlavy domácnosti, sourozenci a další.

Karabo a Natal (2013, s. 112) zdůrazňují význam vzdělávání dívek a žen jako nástroje přispívajícího k řešení rovného přístupu ke vzdělání, snižování extrémní chudoby a hladu, snižování dětské úmrtnosti, zplnomocnění žen nebo boje proti šíření HIV/AIDS. Právě proto, že jsou vzdělané ženy důležitou součástí společnosti na celém světě, podporuje je mnoho organizací, například UNICEF (2003, s. 76), jehož finanční pomoc umožňuje rodinám posílat své dcery do škol a tím přispívat ke zlepšení jejich školních výsledků a celkové vzdělanosti společnosti.

Data z roku 2013 (UNICEF, 2016, s. 43, 44) říkají, že 59 milionů dětí ve věku základní školní docházky nemělo příležitost chodit do školy a dokončit ji. Více než polovina těchto dětí žila v subsaharské Africe a významně se zde odrážel rozdíl mezi pohlavími. Chudé dívky z venkovských oblastí mají totiž stále zpravidla nejmenší přístup ke vzdělání. Již v podkapitole 3.1 (Socioekonomická situace domácnosti, chudoba) bylo řečeno, že narodit se například v chudé rodině v Tanzanii téměř zdvojnásobuje riziko nedosažení základního vzdělání oproti národnímu průměru. A u chudých dívek je toto riziko výrazně vyšší (UNICEF, 2016, s. 46). Podle Karabo a Natal (2013, s. 113) totiž přerozdělení zdrojů v domácnosti diskriminuje spíše dívky a jejich vzdělání. Omezené zdroje snižují ochotu a možnosti podporovat vzdělání dívek a rodiče jsou pak nuceni se rozhodnout, jestli je budou nadále posílat do školy.

Studie provedená v Nigérii (Alika, Egbochuku, 2009), která se zabývala předčasným opuštěním základní školy dívkami, jako další příčiny zmiňuje brzký sňatek, těhotenství, náboženské faktory, socioekonomické faktory a chudobu, špatný zdravotní stav a faktory související se školním prostředím. K podobným závěrům došla také studie Karabo a Natal (2013), kteří se zabývali vysokou mírou nedocházení do školy u dívek v severozápadní provincii Jihoafrické republiky. Zkoumali faktor pohlaví v kontextu jiných faktorů ovlivňujících školní docházku, mezi které zařadili těhotenství, nízký věk při prvním sexuálním styku (tyto dva faktory nejsou předmětem zkoumání této diplomové práce), být v nižším ročníku než odpovídá jejich věku či nízkou úroveň vzdělání matky. Dále se tato diplomová práce bude zabývat kombinací faktoru pohlaví a domácí práce, s kým žije v domácnosti a kdo je její hlavou, sourozenci a socioekonomickou situací domácnosti.

Školními výkony a výsledky se zabývali Taylor, Mabogoane, Shindler a Akoobhai (2010) na základě výsledků testů gramotnosti a zjistili zanedbatelné rozdíly, kdy dívky měly lepší výsledky pouze o 3-4 procentní body. Nejistili tedy žádné významné souvislosti mezi školním výkonem a pohlavím dětí.

Na faktor pohlaví by se dalo nahlížet z pohledu dalších jednotlivých faktorů samostatně, každý takový vztah by mohl být předmětem vlastní studie. Není záměrem této diplomové práce věnovat se faktoru pohlaví podrobně, nýbrž na něj bude nahlíženo jen stručně v souvislosti s dalšími zkoumanými faktory.

3.7 Věk dítěte

Také věk a jeho dopad na vzdělání stejně jako pohlaví souvisí s více faktory, ať už právě s pohlavím nebo například s domácími pracemi, kdy se s přibývajícím věkem dítěte zvyšují požadavky na jeho čas pro výpomoc doma, péči o sourozence apod. a to pak může mít odraz v horší školní docházce a studijních výsledcích (Ahiakpor a Swaray, 2015, s. 137). Dále s věkem souvisí míra dopadu důsledků úmrtí rodiče nebo jiného dospělého člena domácnosti, osiření či to, kdo je hlavou domácnosti.

Tato diplomová práce se však zaměří na věk z jiného hlediska. Zjistí aktuální věk respondentů a jeho vztah se školní docházkou a studijními výsledky. Bude se zabývat zejména tím, jak staré jsou děti v určitém ročníku a zjistí, jestli jsou v optimálním věku pro tento ročník, nebo jsou mladší či starší a jak se to odráží na školní docházce a výsledcích.

Jako příklad lze uvést Jihoafrickou republiku (Karabo, Natal, 2013, s. 130), kde je oficiální věk nástupu do školy sedm let. Ve čtrnácti letech by tak žáci měli být v sedmém, posledním ročníku primárního vzdělávání. Velký počet žáků-respondentů v jejich studii byl v daném věku v nižším než sedmém ročníku. Byli tedy starší než je pro daný ročník optimální věk. Zdůvodňují to tím, že buď zahájili školní docházku později nebo některý ročník museli opakovat nebo školu přerušili. Vše z mnoha různých důvodů od finanční situace v rodině, přes nemoci dětí i blízkých, motivaci apod.

Taylor et al. (2010) zkoumali výkony dětí v závislosti na věku. Konkrétně se zaměřili na žáky ze čtvrtých tříd základních škol v Jižní Africe a zabývali se rozdíly ve studijních výsledcích dětí v odpovídajícím věku pro daný ročník a dětí, které jsou mladší nebo starší, než by v daném ročníku měly být. Zjistili, že mladší, ale zejména starší děti, než je běžné pro daný ročník měly horší studijní výsledky než ty v optimálním věku, pocházely z chudších rodin a byly spíše chlapci.

Studie ze severozápadní provincie Jihoafrické republiky (Karabo, Natal, 2013) zjistila, že u žáků a žaček, kteří navštěvují nižší ročník, než by věkově měli, existuje vyšší riziko nepravděpodobné školní docházky a dokonce jejího ukončení. Podle Cameron (2005) je u studentů starších než je odpovídající věk pro daný ročník pravděpodobnější, že budou mít horší školní výsledky, s čímž se mohou těžko vyrovnávat a mohou se vzdát a ukončit docházku do školy. Se starším věkem se navíc pojí požadavky

domácnosti, například potřeba výdělků, které školní docházce konkurují a mohou být příčinou, proč děti školu opouští. Na starší dívky může být kvůli jejich věku kladen navíc tlak sňatku.

3.8 Velikost domácnosti

Vliv pohlaví a věku dítěte na školní docházku a studijní výsledky podobně jako další faktory souvisí s tím, kde děti žijí, kolik lidí žije v jejich domácnosti, kdo je její hlavou a jaké má vzdělání. Těmto otázkám se věnují následující podkapitoly.

Nannyonjo (2007) se ve svém výzkumu z Ugandy zabývala vlivem velikosti domácnosti na studijní výsledky dítěte a zjistila, že žáci z menších rodin dosahovali v testech vyšších bodů. Naopak žáci z větších rodin měli většinou bodů méně. Obecně lze tedy vyvodit, že výsledky dětí klesají se zvyšujícím se počtem osob žijících s dítětem v jedné domácnosti. Vysvětlením může být to, že větší počet osob v domě může dítě více rušit při domácích úkolech a učení se na zkoušky. S více dětmi v domácnosti se může zvyšovat snaha o získání pozornosti a času rodičů, která odvádí zájem dítěte o studium. Nannyonjo (2007, s. 14) odůvodnění dále doplňuje myšlenkou, že rodiče z větších rodin mají spíše nižší dosažené vzdělání, a proto nejsou schopni dítě optimálně podpořit a pomoci mu při studiu.

3.9 Hlava domácnosti se zaměřením na pohlaví

Od velikosti domácnosti se práce přesune k tomu, kdo stojí v jejím čele.

Samotné dítě nerozhoduje o tom, zda se запиše do školy, podle výzkumu z Ugandy (Kasente, 2003) jsou to rodiče, opatrovníci a příbuzní, s nimiž dítě žije, kteří mají poslední slovo v tom, jestli půjde nebo nepůjde do školy. Rodiče a další členové rodiny hrají zásadní roli také v tom, v jakém věku a jak dlouho ve škole zůstane. Důležitá je tedy otázka podpory ze strany rodiny, zejména rodičů či opatrovníků (Lloyd, Blanc, 1996, s. 267). Na procesu rozhodování se může podílet více členů domácnosti a podle Kasente (2003) se konečné rozhodnutí a to, kdo ho vysloví, liší například v závislosti na životě v městských nebo venkovských oblastech. Ve vesnicích bylo při sběru dat v roce 2001 zjištěno, že nejčastěji rozhodne otec dítěte (39,9 %), oba rodiče společně (26 %), pouze matka (16,5 %), opatrovníci (10,9 %), rodič nebo opatrovník spolu s dítětem (4,7 %) a jen 0,2 % dítě samotné. Naopak ve městě výsledky ukázaly nejvyšší podíl u obou rodičů (29,4 %), poté u otce, matky, nejméně také jen u

samotného dítěte (0,3 %). Celkový počet rodičů a opatrovníků, kteří se účastnili této studie, byl 4 246 respondentů ze všech regionů země (Kasente, 2003, s. 3).

Karabo a Natal (2013, s. 113) zkoumali vliv faktoru na dívky. Srovnávali domácnosti s oběma rodiči a život bez rodičů. Dívky vyrůstající bez obou biologických rodičů byly označeny jako děti s vyšší pravděpodobností nedokončení školní docházky. Život s oběma rodiči snižuje riziko nedocházení a odchodu ze školy, zejména pokud je dítě rodiči podporováno a povzbuzováno. Pokud je dítě vychováváno pouze jedním rodičem, podle studie existuje souvislost s vyšší náchylností na sníženou docházku nebo dokonce na odchod ze školy. Častěji je tomu podle Karabo a Natal (2013, s. 113) v rodinách, kde chybí otec.

Studie se zabývaly také pohlavím hlavy domácnosti. Lloyd ve svém dřívějším výzkumu z roku 1994 z Ghany zjistila, že u dětí, obzvláště u chlapců, existuje vyšší pravděpodobnost zápisu do školy, pokud je hlavou domácnosti jejich matka (Lloyd, Blanc, 1996, s. 270). Naopak Ainsworth et al. (2002, s. 17) nezjistili žádnou významnou souvislost mezi životem v domácnosti vedené ženou a zápisem do školy. Pouze v malé míře to, že děti v domácnostech vedených ženou mají trochu větší pravděpodobnost zápisu než děti v domácnostech vedených muži, přitom dívky nemají menší pravděpodobnost zápisu než chlapci.

I v pozdějším výzkumu autorek Lloyd a Blanc z roku 1996 ze sedmi zemí subsaharské Afriky (s. 288) zkoumaly vztah pohlaví hlavy domácnosti (nikoli pouze biologických rodičů) a školní docházky dítěte a potvrdily tvrzení, že mezi mužem a ženou jako hlavou domácnosti existují velmi rozdílné role v rodičovství. Obecně se ukázalo, že domácnosti vedené ženou byly ekonomicky znevýhodněné, což dále ovlivňuje socioekonomický status a možnosti celé domácnosti i co se podpory vzdělání dětí týče. Taktéž Ahiakpor a Swaray (2015, s. 138) ukazují, že domácnosti vedené mužem mají přístup k více zdrojům než domácnosti vedené ženou. Své tvrzení opírají o skutečnost, že v době výzkumu bylo v Ghaně, kde výzkum proběhl, více žen než mužů pod hranicí chudoby. Avšak i přesto je podle Lloyd a Blanc (1996, s. 288, 289) u dětí žijících v domácnosti vedené ženou vyšší pravděpodobnost zápisu a docházky do školy, a že dokončí minimálně čtvrtý ročník než u dětí žijících v domácnosti vedené mužem. Tyto atributy byly dokonce vyšší u dívek než chlapců, jestliže oba žijí v domácnostech vedených ženami (v porovnání s životem v domácnosti vedené mužem, jestliže mají k dispozici srovnatelné příjmy). Může to znamenat, že ženy (ne nutně biologické

matky), pokud vedou domácnost, jsou ochotnější do svých dětí investovat více zdrojů ve formě času, peněz i emoční podpory, aby je podpořily a usnadnily jim vzdělání (Lloyd a Blanc, 1996).

Ahiakpor a Swaray (2015, s. 132) se zaměřili na faktor rodiči očekávané návratnosti z investic do vzdělání svých dětí v současnosti, vzhledem k budoucímu profesní uplatnění a s ohledem na náklady na školní docházku. Při zohlednění pohlaví dítěte ukazují, že otcové více investovali do vzdělání chlapců než dívek, protože očekávali významně vyšší návratnost ze svých investic do jejich vzdělání. Matky nevykazovaly takovou preferenci pohlaví dětí. Ačkoli se tato diplomová práce tématu investic a jejich návratnosti nevěnuje, výzkum Ahiakpor a Swaray (2015) potvrzuje, že pohlaví rodiče či hlavy domácnosti hraje významnou roli v rozhodování o školní docházce dětí.

Po úmrtí jednoho rodiče mohou děti zůstat s druhým rodičem. Nejčastěji tomu tak je v případě úmrtí otce, kdy matka přebírá roli hlavy domácnosti. Naopak když zemře matka, děti s otcem nezůstávají tak často jako v předchozím případě. Otec se může rozhodnout, zda bude o děti pečovat nebo požádá své příbuzné, aby se děti ujali. Zemřou-li oba rodiče, starají se o ně opatrovníci, příbuzní nebo zůstávají samotné (Yamano et al., 2005, s. 5, 6).

V případě, že se o dítě nemohou starat rodiče, v Ugandě péči nejčastěji převezmou příbuzní, obzvláště babičky (Yamano et al., 2005, s. 3). Děti a sirotci žijící v domácnostech vedené prarodiči mají podle studie Ainsworth et al. (2002, s. 22) větší pravděpodobnost zápisu do školy než děti v domácnostech vedených příbuznými jinými než rodiče či prarodiče. Děti nebo vnoučata hlavy domácnosti od jedenácti let mají míru zápisovosti dokonce o 10 % vyšší než děti příbuzné k hlavě domácnosti jiným způsobem. Tím studie rozporuje obecné přesvědčení, že děti v péči prarodičů dosáhnou nižšího vzdělání nebo budou jinak znevýhodněny (Ainsworth et al., 2002, s. 17). Pokud by důvodem péče bylo úmrtí rodičů, souvislost mezi statusem osiřelého dítěte a prarodičem jako hlavou domácnosti nebyla zjištěna jako významná, což naznačuje, že sirotci v domácnostech vedených prarodičem na tom nejsou hůře, co se týče docházky do základní školy než ostatní děti v domácnostech vedených prarodičem (Ainsworth et al., 2002, s. 17).

Nejen to, s kým dítě žije a jestli je to muž či žena, může mít vliv na jeho školní docházku a studijní výsledky. Několik studií se věnuje také míře vzdělání této osoby.

3.10 Dosažené vzdělání rodičů

Vztah lze najít také mezi školní docházkou, výsledky dítěte a dosaženým vzděláním rodičů. Podle Karabo a Natal (2013, s. 113-114) děti narozené vzdělaným rodičům mají vyšší pravděpodobnost pokroku ve vzdělání. S tím, že vzdělání otce má větší vliv na vzdělání a školní docházku chlapců a vzdělání matky na dosažené vzdělání dívek. Také Pal (2004) považuje dosaženou úroveň vzdělání rodičů za faktor pozitivně ovlivňující docházku a úspěšnost jejich dětí na základních školách.

Studie z Ugandy (Nannyonjo, 2007, s. 11) uvádí, že čím vyššího stupně vzdělání rodič dosáhl, tím lepších výsledků v testech dosahovaly jeho děti. Vysvětlením může být to, že vzdělanější rodiče jsou schopni pomáhat dětem s domácími úkoly a probíraným učivem. Na otázku, zda má větší vliv vzdělání otce nebo matky je podle Nannyonjo (2007) těžké odpovědět. Zjistila, že větší vliv má vzdělání otce, ale sama to komentuje tím, že se rozchází s jinými studiemi, z nichž vycházela a které zjistili, že naopak matčino vzdělání má větší vliv. Své závěry zdůvodňuje tím, že otcové mohou mít větší vliv na vzdělání dítěte, protože se mu více věnují a pomáhají s domácími úkoly než matky, protože ty jsou zaneprázdněné domácími pracemi, vařením, uklízením apod., tudíž nemají tolik času se dítěti věnovat.

Podle Ainsworth et al. (2002, s. 16) vzdělání matky zvyšuje pravděpodobnost zápisu a školní docházky dětí ve věku 7-14 let. Naopak nezjistili žádný dopad vzdělání otce na docházku dětí do 10 let, u dětí 11-14 let, které nejsou sirotky, pozitivní vliv existuje. Vzdělání hlavy domácnosti, která není rodičem, má vliv na mladší i starší děti. Obecně lze vyvodit, že vzdělání hlavy domácnosti má silný pozitivní vliv na zápis a školní docházku a zvyšuje jejich pravděpodobnost.

K podobnému závěru došla také Nekatibeb (2002, s. 55) ve svém výzkumu z Etiopie. Ukázalo se, že předčasné ukončení školní docházky zejména dívek souviselo s nízkým vzděláním rodičů. Rodiče dívek, které musely opustit školu, většinou neměli žádné vzdělání. I Karabo a Natal (2013, s. 130-131) zkoumali souvislost mezi nízkým dosaženým stupněm vzdělání dívek a nízkou úrovní vzdělání jejich matek a neschopností těchto matek podpořit dcery při studiu a zjistili, že může být způsobena tím, že matky s nízkým vzděláním nemají finanční prostředky či psychické

kapacity potřebné k tomu, aby zajistily vzdělávání svých dětí. A čím více dětí mají, tím náročnější to může být.

3.11 Sourozenci

Počet sourozenců a jejich stáří jsou dalším vlivným determinantem. Souvisí s dalšími faktory jako jsou pohlaví a věk dítěte či příjmy domácnosti. Lloyd a Blanc (1996, s. 270, 291) ve svém výzkumu ukazují, že pokud v domácnosti žijí mladší sourozenci dítěte, nepříznivé důsledky dopadají spíše na vzdělání dívek než chlapců, například méně pravidelná školní docházka či méně času pro studium kvůli péči o ně. Úroveň vzdělání, které tyto dívky dosáhly, byla nižší než u chlapců, kteří mají mladší sourozence. Tento negativní vztah mezi počtem sourozenců, respektive jejich stářím, a vzděláním dívek naznačuje, že dívky mají méně zdrojů podpory od svých rodičů než chlapci.

K opačnému závěru Lloyd přišla ve svém dřívějším výzkumu z roku 1994 z Ghany, kde zjistila, že u dětí, zejména u chlapců, je nižší pravděpodobnost školní docházky, pokud mají mladší sourozence (Lloyd, Blanc, 1996, s. 270).

3.12 Vzdálenost bydliště od školy

Posledním faktorem vybraným pro zkoumání je vzdálenost domova dítěte od školy. Lze očekávat, že ovlivňuje pravidelnou školní docházku dětí a může mít vliv také na úspěšnost při samotném studiu.

Děti navštěvují školu denně, dojíždí nebo dochází z domova a po výuce se vracejí opět domů, nebo přes týden přespávají ve škole. Z výzkumu, který provedla Nannyonjo (2007) v Ugandě vyplývá, že děti, které žijí méně než jeden kilometr od školy, mají lepší studijní výsledky než děti, které bydlí dál, zejména více než dva kilometry od školy. S rostoucí vzdáleností bydliště od školy tak děti dosahují horších výsledků. Důvody jsou podle Nannyonjo (2007, s. 15) zřejmé, neboť děti ze vzdálených oblastí častěji chodí pozdě, stráví více času chůzí do a ze školy, jsou více unavené, a proto je pro ně obtížnější se soustředit. Velká vzdálenost zkracuje jejich čas pro plnění domácích úkolů a učení se a zároveň tím, že přijdou později domů, mohou být omezeny nedostatkem světla. Přístup k elektrině, a tím k osvětlení, mimo jiné může také ovlivňovat studijní výsledky dětí. Většinou souvisí s tím, že děti přijdou domů pozdě a

na učení mají čas až večer. Vliv potvrzuje studie Nannyonjo (2007) a zmiňuje se o něm Nekatibeb (2002, s. 15).

K podobným závěrům dochází také WFP (2006), který popisuje, že dlouhá vzdálenost zabere hodně času a ubere také energii. Jak již bylo zmíněno v podkapitole 3.2 Hlad, v kombinaci s krátkodobým hladem, kdy dítě ráno nesnídalo nebo den předtím nevečeřelo, může do školy dojít unavené a tím pádem méně soustředěné, což může vést k horším studijním výsledkům. Nekatibeb (2002) doplňuje, že příliš dlouhá vzdálenost může také ovlivnit motivaci dětí pravidelně do školy docházet (Nekatibeb, 2002, s. 10).

Při náhledu na tento faktor z pohledu vlivu na školní docházku lze zmínit také školní předpisy. Muhwezi (2003, s. 14) popisuje, že školní vyučování obvykle začíná v osm hodin ráno, avšak někdy školní řád vyžaduje, aby žáci přišli už na sedm hodin. To je problematické zejména pro děti žijící daleko od školy nebo pro ty, které musí před odchodem z domu ještě pracovat, například přinést vodu nebo udělat jiné domácí práce, což se podle Muhwezi (2003) týká zejména dívek z venkovských oblastí. Stejně tak problematický může být konec vyučování, který se může protáhnout až do 16:30 h, takže pro děti, jež musí absolvovat dalekou cestu domů a doma ještě pracovat, to může být limitující faktor. Režim školního dne jednotlivých do výzkumu zapojených škol blíže popisuje kapitola 5 Výsledky.

3.13 Školní docházka a studijní výsledky

V neposlední řadě se mohou školní docházka a studijní výsledky ovlivňovat vzájemně. Jak zmiňuje Nannyonjo (2007) ve své studii, úspěšnost žáků v testech je ovlivněna pravidelností jejich školní docházky. A stejně tak naopak, má-li žák slabé výsledky, může to vést k rozhodnutí do školy nedocházet.

3.14 Další faktory

Zde končí výčet faktorů, které byly autorkou práce vybrány pro další zkoumání. Existuje však celá řada dalších faktorů, které mohou mít vliv na školní docházku a studijní výsledky dětí základních škol nejen v Ugandě. Tato podkapitola některé z nich stručně shrne, samotný výzkum se jimi dál nezabývá.

Další faktory z hlediska dítěte a domácnosti:

- **Brzké sňatky a těhotenství** (tématu se věnuje Karabo a Natal, 2013).
- **Respekt a společenské uznání** rodičům, kteří zapisují své děti do školy, rodičovská zodpovědnost za vzdělání svých dětí (Ahiakpor, Swaray, 2015, s. 138).
- **Náboženství** dítěte a jeho rodiny (Nekatibeb, 2002).
- **Počet knih**, které má dítě doma, **jazyk**, jímž se doma hovoří (Nannyonjo, 2007).
- **Motivace rodičů či opatrovníků**. Nannyonjo (2007) zmiňuje motivaci rodičů ke studiu dětí v souvislosti s množstvím času, které dítě má na splnění domácích úkolů a na studium.
- **Nezájem o vzdělání a nedostatečná motivace**, které se ve výzkumu z Karamoji (Namukwaya, Kibirige, 2014, s. 426, 427) ukázali jako nejlivnější determinanty školního zápisu a docházky, a to ze strany rodičů i dětí. Negativní postoj rodičů vůči vzdělání může být ovlivněn například nemožností vidět okamžité přínosy. Alika a Egbochuku (2009) hovoří o špatných výsledcích a slabém výkonu, které mohou mít nedostatečnou motivaci jak za příčinu, tak za následek.
- Lloyd, Blanc (1996) a Ahiakpor a Swaray (2015) hovoří o motivaci rodičů v souvislosti s **investicemi** do vzdělání dětí, které kromě příjmových možností domácnosti a nákladů na vzdělání závisí na **očekávání rodičů návratnosti** této investice. Ahiakpor a Swaray (2015, s. 132, 137) doplňují, že investice do vzdělání svých dětí ovlivňuje také to, jak rodiče vnímají budoucí profesní uplatnitelnost dítěte a pravděpodobnost, že děti dobrou práci získají. Nekatibeb (2002, s. 6, 7) hovoří také o preferencích v pohlaví, protože zatímco u chlapců benefity ze vzdělání zůstanou v rodině, u dívek se mohou zdát jako bezvýznamné, protože se vdají do jiné rodiny a tím je rodičovská investice, resp. její návrat ztracen.
- **Zdravotní stav dítěte**, respektive zda je zdravotně postižené (UNICEF, 2016, s. 44).
- **Onemocnění dítěte**. Nebyla nalezena studie, která by se zabývala dopadem onemocnění dítěte na školní docházku a jeho výkony, lze však předpokládat, že stejně jako například v České republice, nemoc

neumožňuje dítěti jít do školy, a pokud přece jen jde, neumožňuje mu plně se soustředit.

- **Onemocnění příbuzných dítěte**, respektive členů domácnosti, s nimiž děti žijí, a péče, kterou potřebují, může děti limitovat v pravidelném docházení do školy. Studie (Yamano, Jayne, 2004, s. 27) se věnovala vlivu nemoci a úmrtí dospělého člena domácnosti v produktivním věku na školní docházku a došla k závěru, že se liší v závislosti na pohlaví dítěte, socioekonomickém statusu domácnosti a délce nemoci, která má dopad na školní docházku před smrtí i po ní. Vzhledem k tomu, že výdaje na zdravotní péči mají tendenci stoupat současně s tím, jak výdělky od nemocného člena a celkové finanční zdroje domácnosti klesají, lze očekávat pokles ve školní docházce dětí a to tím větší, čím chudší domácnost je. Kvůli výpadku příjmu od nemocného, případně zemřelého, mohou mít chudé domácnosti problém s placením školních poplatků, a proto děti musí ze školy odejít. Děti jsou potřeba při péči o nemocného, při nahrazení práce a přinášení příjmů do domácnosti, přičemž zapojení do těchto činností se může lišit dle pohlaví dítěte. Postižená domácnost se navíc po smrti nemocného člena nemusí finančně zotavit dost rychle, takže děti nemusí školu navštěvovat ještě dlouho po smrti nemocného, neboť školní poplatky bývají často mezi prvními výdaji, které se v chudých domácnostech omezují (Yamano, Jayne, 2004, s. 21, 27). Ainsworth et al. (2002, s. 18) však doplňuje, že požadavky na čas dětí v souvislosti s úmrtím dospělého nemusí mít na školní docházku vliv žádný, neboť děti vůbec nemusí být zapojeny do řešení následků úmrtí, zejména pokud nedokáží dobře nahradit dospělého ve výdělečných aktivitách. Neexistuje pak tlak na to, aby odcházely ze školy.

Další faktory z hlediska společnosti:

- Kulturní stereotypy a společenské **vnímání akademického potenciálu** a budoucího uplatnění na trhu práce obecně a v souvislosti s pohlavím dítěte (stále udržované vnímání, že dívky mají nižší akademický potenciál než chlapci, Karabo a Natal, 2013, s. 114). Nekatibeb (2002, s. 9) potvrzuje, že socializační proces a vnímání role dívek jako manželek a matek

ovlivňuje jejich výkony a výsledky ve škole a s tím související úsilí dosáhnout určitého povolání.

- **Bezpečnost** na cestě do a ze školy může být větší překážkou pro dívky, které se mohou stát obětí sexuálního obtěžování či únosu. S tím se pojí strach některých rodičů z otěhotnění svých dcer během cesty do školy, což pak souvisí s odkládáním nástupu do školy a nepravidelnou školní docházkou (Nekatibeb, 2002, s. 7, 8 a Muhwezi, 2003).

Další faktory z hlediska školního prostředí:

- **Nepříznivé školní prostředí**, které znevýhodňuje dívky například v omezeném přístupu k sanitárnímu zařízení. Ty pak mají vyšší absence, což může vést ke slabším studijním výsledkům a v konečném důsledku k dosažení nižší úrovně vzdělání (Karabo a Natal, 2013, str. 114).
- Karabo a Natal (2013, str. 114) dále přidávají fyzické, emocionální a sexuální **obtěžování** ze strany učitelů či spolužáků, které u dívek zvyšuje pocit zranitelnosti a také nedůvěry k mužům.
- **Neadekvátní třídy, nedostatek učeben** (přeplněné třídy), **nedostatek vzdělávacích materiálů** a učebnic včetně genderových předsudků v učebních materiálech (Nekatibeb, 2002, s. 43).
- **Nepřítomnost učitelů** (Nekatibeb, 2002, s. 43).
- Bategeka a Okurut (2006) přidávají **počet žáků** na učitele, třídu a na učebnici (přístup k nim může být omezen kvůli nedostatku místa ve třídách, a proto se stává, že zůstávají uložené ve skladě). Nannyonjo (2007) dodává **velikost třídy, dotace** v přepočtu na žáka, **čas** věnovaný výuce určitého předmětu či počet žáků v lavici.
  - Nevýhodou ugandských základních škol je počet žáků ve třídě, který může přesahovat i šedesát a více dětí na jednoho učitele. Pro něj je pak těžké věnovat pozornost jednotlivým žákům, což se poté může odrazit na školních výsledcích těch, kteří by potřebovali větší pozornost (S.A.L.V.E. International, © 2018).
- **Kvalita výuky, učitelů**, jejich odbornost, styl výuky i motivace učitelů. Ugandská analýza kvality učitelů z roku 2006 odhalila, že velká část učitelů základních škol zejména ve venkovských oblastech neměla dostatečnou odbornou přípravu (Bategeka a Okurut, 2006). Nannyonjo

(2007) se charakteristikami učitelů zabývala a zjistila, že vliv má nejen kvalifikace učitele, ale také jeho věk, zkušenosti či pohlaví.

- Strategie a přístup učitele k výuce, **testy, domácí úkoly** a také školní **administrativa a vedení**, kvalifikace **ředitelů**, jejich zkušenosti, věk a pohlaví (Nannyonjo, 2007).

Další faktory z hlediska státu:

- **Finance a podpora vlády** (Bategeka a Okurut, 2006).
- Rozdílné výsledky v **národních testech**, kdy školy v městských oblastech (soukromé i státní) vykazují lepší výsledky než státní školy na venkově. Rozdíly mají na svědomí například veřejné výdaje na jednoho žáka, které jsou ve městech mnohem vyšší než na venkově. Na chudém venkově si rodiče nemohou dovolit vysoké příspěvky, což pak dále prohlubuje nerovnost v přístupu a kvalitě vzdělání mezi městem a venkovem (Bategeka a Okurut, 2006).

Kapitola představila faktory, které hrají roli jak při rozhodování rodičů, zda dítě zapsat do školy, tak při samotné školní docházce a studijních výsledcích. Tématu se věnovala obecně prostřednictvím odborných studií z různých rozvojových zemí. V praktické části bude pozornost zaměřena na děti ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě a na to, do jaké míry je ovlivňují tyto vybrané faktory:

1. Socioekonomická situace domácnosti, chudoba
2. Hlad
3. Osíření
4. Programy pomoci
5. Domácí práce
6. Pohlaví dítěte
7. Věk dítěte
8. Velikost domácnosti
9. Hlava domácnosti se zaměřením na pohlaví
10. Dosažené vzdělání rodičů
11. Sourozenci
12. Vzdálenost bydliště od školy
13. Školní docházka a studijní výsledky

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkumná část se skládá ze dvou hlavních kapitol, metodologie a výsledků výzkumného šetření. Metodologická část popisuje výzkumný design, vymezuje hlavní výzkumný cíl a dílčí cíle, stanovuje hypotézy a jejich operacionalizaci. Specifikuje metody výběru výzkumného vzorku, jeho charakteristiky a metody sběru dat. Uvádí metody zpracování dat a jejich analýzu. Neopomíjí ani možné zdroje zkreslení, s nimiž bylo vstupováno do terénu. Popisuje etické zásady výzkumného šetření.

4.1 Vymezení výzkumné otázky a cíle práce

Hlavní výzkumnou otázkou je: Jaké faktory a do jaké míry ovlivňují školní docházku a úspěšnost dětí na základních školách v okrese Buikwe v Ugandě?

Hlavním výzkumným cílem je zodpovědět výzkumnou otázku, tedy zjistit, jaké faktory a do jaké míry ovlivňují školní docházku a úspěšnost dětí na základních školách v okrese Buikwe v Ugandě.

Výzkumný cíl je rozdělen do třinácti dílčích cílů, jednotlivých vybraných faktorů, které usnadní vyhodnocení, zda bylo dosaženo hlavního cíle výzkumu. Tyto dílčí cíle jsou rozpracovány do hypotéz, jejichž prostřednictvím budou vyhodnocovány a které budou ověřovány pomocí otázek v dotazníku v kombinaci se sekundárními dokumenty. Hypotézy vychází z teoretické části, tedy studií a výzkumů na dané téma.

Dílčí cíle, hypotézy a jejich operacionalizace:

V každé hypotéze je daný faktor srovnáván s údaji ze školní docházky anebo studijních výsledků respondentů. Tato data byla získána prostřednictvím sekundárních dokumentů (viz. podkapitola 4.4 Metoda sběru dat). Vzhledem k dostupnosti dat je školní docházka operacionalizována počtem dní, kdy žák chyběl ve výuce v květnu-srpnu 2018 (dále jen absence). Studijní výsledky využívají data z druhého trimestru 2018, konkrétně umístění žáka v rámci třídy za základě bodů získaných v testech v druhém trimestru.

1. Zjistit, do jaké míry socioekonomická situace rodiny (chudoba) ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Prvním dílčím cílem je zjistit jaký je vztah mezi socioekonomickou situací rodiny (chudoby) a školní docházkou respondentů.

Operacionalizace socioekonomické situace respondentů je měřena tzv. **asset indexem** založeným na datech získaných z odpovědí v části 4 dotazníku (*housing*). Byl navržen ve spolupráci s řediteli škol, jejich zástupci a na základě poznatků z osobní zkušenosti autorky. Skládá se ze dvou dimenzí, každá má několik indikátorů. Jsou jimi kvalita bydlení (10 indikátorů: typ bydlení, počet ložnic v domě, materiál zdiva, materiál podlahy, typ sociálního zařízení, sdílení sociálního zařízení s jinými domácnostmi, typ paliva užívaného pro vaření, elektřina v domě, typ osvětlení, zdroj vody) a spotřební zboží (15 indikátorů: postel, sdílení postele, rádio, televize, počítač, lednice, mrazák, kamna na vaření, křesla, žehlička, mobilní telefon, kolo, motorka, auto, traktor). Každý indikátor nabývá hodnot 0 nebo 1, kde 1 značí lepší socioekonomickou situaci. Dimenze jsou vyhodnoceny tak, že se v závislosti na odpovědích v dotazníku sečtou hodnoty indikátorů a vydělí se jejich celkovým počtem. Každá dimenze tak má hodnotu 0-1. Výsledný asset index je průměrem těchto dimenzí a nabývá hodnot 0-1, kde jsou lépe situované domácnosti označeny 1, chudší 0.

Vyhodnocení jednotlivých indikátorů, včetně jejich označení hodnotami 0-1 obsahuje kapitola 5 Výsledky.

Vycházejí z těchto otázek dotazníku:

- Typ bydlení: Otázka č. 1 (In which type of accommodation do you live?)
- Počet ložnic v domě: Otázka č. 2 (How many bedrooms are in your house?)
- Materiál zdiva domu: Otázka č. 3 (Of what material are the walls of your house made).
- Materiál podlahy: Otázka č. 4 (Of what material is the floor made?)
- Typ sociálního zařízení: Otázka č. 5 (Which type of toilet facility do you have in your house?)
- Sdílení sociálního zařízení s jinými domácnostmi: Otázka č. 6 (Do you share the toilet facility with other families/households?)

- Typ paliva užívaného pro vaření: Otázka č. 7 (Which type of cooking fuel do you use?).
- Elektřina v domě: Otázka č. 8 (Do you have electricity in your house?)
- Typ osvětlení v domě: Otázka č. 9 (What do you use for lighting?)
- Zdroj vody: Otázka č. 10 (What source of water do you mostly use?)
- Spotřební zboží: Otázka č. 11 (Can the following property be found in the house where you live?) a č. 12 (Do you or someone from your household own these things?)
- Type postele: Otázka č. 13 (Which type of bed do you have?)
- Sdílení postele: Otázka č. 14 (Do you share a bed or mattress with someone?)

H1a: Absence jsou mezi chudými v průměru vyšší než absence mezi nechudými.

Hypotéza bude potvrzena, pokud je počet dní absence vyšší mezi dětmi s nižší hodnotou asset indexu než mezi dětmi s vyšší hodnotou asset indexu.

H1b: Vysoká absence je mezi chudými častější než mezi nechudými.

Pro detailnější testování této a dalších hypotéz byla vytvořena proměnná „vysoká absence“, která respondenty rozlišuje na ty, kteří mají víc než 10 absencí ve druhém trimestru a ty s méně než 10 dny absence. Hypotéza bude potvrzena, pokud vysoké absence mají častěji děti s nižší hodnotou asset indexu než děti s vyšší hodnotou asset indexu.

2. Zjistit, do jaké míry hlad ovlivňuje školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Druhý dílčí cíl zkoumá vztah mezi hladem a školní docházkou a studijními výsledky respondentů.

Hlad měří otázka č. 3 v části 5 dotazníku (*food*): This week, have you felt strong hunger at least once? Data jsou srovnána s počtem dní absence a umístěním z vyhodnocení testů za druhý trimestr.

H2a: Vysoká absence je mezi hladovými častější než mezi nehladovými.

Hypotéza je operacionalizována pomocí proměnné hladu a vysoké absence.

Hypotéza bude potvrzena, pokud ten, kdo v otázce 3 odpověděl „yes“, má zároveň více absencí nad 10 dní než ti, kteří v otázce 3 odpověděli „no“.

H2b: Studijní výsledky jsou mezi hladovými nižší než mezi nehladovými.

Hypotézu operacionalizují proměnné hladu a pozice dosažená v testech za druhý trimestr.

Hypotéza bude potvrzena, pokud ten, kdo v otázce 3 odpověděl „yes“, zároveň dosáhl nižšího pořadí v testech než ti, kteří v otázce 3 odpověděli „no“.

3. Zjistit, do jaké míry osiřené ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Další cíl se věnuje vlivu osiřené na školní docházku respondentů. Měří ho otázky v části 3 dotazníku (*family*): 1. Is your mother alive?, 3. Is your father alive? Na základě těchto otázek byla vytvořena proměnná „úmrtí alespoň jednoho rodiče“. Hypotézy dále měří proměnná vysoká absence.

H3: Vysoká absence je častější mezi sirotky než nesirotky.

Hypotéza bude potvrzena, pokud odpověděl alespoň v jedné otázce z otázek 1 a 3 „no“ a zároveň má více absencí nad 10 dní než ti, kteří na obě otázky 1 a 3 odpověděli „yes“.

4. Zjistit, do jaké míry programy pomoci ovlivňují školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Čtvrtý dílčí cíl se zabývá vztahem programů pomoci a školní docházkou respondentů. Zapojení do programu pomoci je měřeno jednou otázkou z části 6 dotazníku (*programmes*): 1. Are you involved in some programme like child sponsorship? a počtem dní absence. Zapojení do programu bylo ověřeno na konzultaci s řediteli.

H4a: Vysoká absence je mezi sponzorovanými sirotky méně častá než mezi nesponzorovanými sirotky.

Hypotéza pracuje s proměnnými vysoká absence, úmrtí alespoň jednoho rodiče a zapojením do programu pomoci.

Hypotéza bude potvrzena, pokud odpověděl alespoň v jedné otázce z otázek 1 a nebo 3 části 3 dotazníku „no“, v otázce 1 části 6 dotazníku odpověděl „yes“ a zároveň má méně absencí nad 10 dní než ti, kteří na otázky 1 a 3 části 3 dotazníku odpověděli také alespoň jednou „no“, ale v otázce 1 části 6 dotazníku odpověděli „no“.

H4b: Vysoká absence je častější mezi dětmi, které nejsou zapojeny do programu pomoci než mezi těmi zapojenými.

Hypotéza bude potvrzena, pokud v otázce 1 části 6 dotazníku odpověděl „no“ a zároveň má více absencí nad 10 dní než ti, kteří v otázce 1 odpověděli „yes“.

5. Zjistit, do jaké míry domácí práce a výdělečná činnost ovlivňují školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Tento dílčí cíl má za úkol zjistit vztah zapojení respondenta do domácích prací a jeho školní docházky a studijních výsledků.

Pro operacionalizaci domácích prací byla vytvořena jedna proměnná sečtením všech původních proměnných, tedy vybraných možností v otázce č. 11 (Write which activities you have done before you going to the school (in the morning) this week at least once). Možností bylo celkem 10: nošení vody, příprava nebo vaření jídla, praní oblečení, umývání nádobí, sběr dřeva do kamen pro vaření, úklid dvoru a prostor před domem, pastva zvířat, práce na poli, péče o sourozence, péče o nemocného člena domácnosti. Tato proměnná byla s proměnnou vysoká absence a umístění v druhém trimestru testována ve dvou kategoriích: nevykonává žádnou domácí práci a vykonává 4 a více.

H5a: Vysoká absence je mezi dětmi, které ráno před odchodem do školy pracují, častější než mezi těmi, které nepracují.

Hypotéza bude potvrzena, pokud ti, kteří v otázce č. 11 označili alespoň 4 možnosti a zároveň mají více absence nad 10 dní než ti, kteří v otázce 11 vybrali méně možností.

H5b: Studijní výsledky mezi dětmi, které ráno před odchodem do školy pracují, jsou nižší než mezi těmi, které nepracují.

Hypotéza bude potvrzena, pokud ti, kteří v otázce č. 11 označili alespoň 4 možnosti a zároveň mají nižší umístění v testech za druhý trimestr než ti, kteří v otázce 11 vybrali méně možností.

H5c: Zapojení do výdělečné činnosti má vliv na školní docházku.

Tato a následující hypotéza jsou operacionalizovány pomocí otázky č. 14 části 2 dotazníku: Do you or have you eve worked for money/wage?

Hypotéza bude potvrzena, pokud na otázku 14 odpověděl „yes“ a zároveň má odlišný počet dní absence než ti, kteří odpověděli „no“.

H5d: Zapojení do výdělečné činnosti má vliv na studijní výsledky.

Hypotéza bude potvrzena, pokud na otázku 14 odpověděl „yes“ a zároveň dosáhl odlišného pořadí v testech za druhý trimestr než ti, kteří odpověděli „no“.

6. Zjistit, do jaké míry pohlaví dítěte ovlivňuje školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Cíl se věnuje míře vlivu pohlaví dítěte na jeho školní docházku a studijní výsledky. Je měřen jednou otázkou v části 8 dotazníku (*last questions*): Are you girl or boy? a proměnnou vysoká absence a umístění ve druhém trimestru.

Hypotézy byly stanoveny dvoustraně, protože vliv pohlaví se může lišit v závislosti na mnoha dalších faktorech a nelze dopředu jednoznačně určit, který bude v případě respondentů významnější. Dívky bývají více zapojené do domácích prací, chlapci do těžší práce na poli nebo přinášejí příjmy do domácnosti.

H6a: Mezi dívkami a chlapci je rozdíl v množství absencí.

Hypotéza bude potvrzena, pokud v otázce na pohlaví odpověděla „girl“ a zároveň má odlišný počet dní absence než ti, kdo v otázce na pohlaví odpověděli „boy“.

H6b: Mezi dívkami a chlapci je rozdíl ve studijních výsledcích.

Hypotéza bude potvrzena, pokud v otázce na pohlaví odpověděla „girl“ a zároveň má odlišné umístění z vyhodnocených testů za druhý trimestr než ti, kdo v otázce na pohlaví odpověděli „boy“.

7. Zjistit, do jaké míry věk dítěte ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Sedmý dílčí cíl se zabývá vztahem věku dítěte a jeho školní docházkou.

Hypotézu operacionalizuje třída, kterou respondent navštěvuje a jeho věk, respektive zda je v optimálním věku pro daný ročník, nebo je starší. V pátém ročníku by

žák měl mít 10 let (pokud šel o rok později, tak 11), v šestém by měl mít 11-12 let a v sedmém 12-13 let.

Vyhodnocení hypotézy závisí na dvou otázkách v části 8 (*last questions*): How old are you? a Which class do you attend? Tolerované rozmezí věku je jeden rok. Tyto proměnné jsou testovány v závislosti na vysoké absenci.

H7: Vysoká absence je mezi dětmi v nestandardním věku častější než mezi dětmi ve standardním věku.

Operacionalizace proměnné nestandardní věk: pokud navštěvuje pátý ročník a jeho věk není 10-11 let; pokud navštěvuje šestou třídu a jeho věk není 11-12 let; pokud navštěvuje sedmou třídu a jeho věk není 12-13 let.

Operacionalizace proměnné standardní věk: pokud navštěvuje pátý ročník a jeho věk je 10-11 let; pokud navštěvuje šestý ročník a jeho věk je 11-12 let; pokud navštěvuje sedmý ročník a jeho věk je 12-13 let.

Hypotéza bude potvrzena, pokud děti v nestandardním věku mají více absencí nad 10 dní než děti ve standardním věku.

8. Zjistit, do jaké míry velikost domácnosti ovlivňuje studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Cílem je zjistit míru vlivu velikosti domácnosti, toho kolik lidí v domě žije, a jak to ovlivňuje studijní výsledky respondentů.

Velikost domácnosti je měřena pomocí dvou otázek v části 3 dotazníku (*family*): 18. How many adults live in your house? a 19. How many children live in your house? Include yourself. Pro vyhodnocení byly vytvořeny tři kategorie: méně nebo rovno 5, 6-7, 8 a více členů domácnosti. Srovnávány budou dvě krajní kategorie. Hypotéza dále vychází z pozice, které žáci dosáhli v testech v druhém trimestru.

H8: Studijní výsledky jsou mezi dětmi z menších rodin vyšší než u dětí z velkých rodin.

Hypotéza bude potvrzena, pokud součet odpovědí v otázce 18 a 19 je méně nebo roven 5 a zároveň dosažené pořadí je vyšší než u těch, jejichž součet v odpovědích na otázku 18 a 19 vyšší nebo roven 8.

9. Zjistit do jaké míry hlava domácnosti ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Devátý dílčí cíl se zaměřuje na vztah mezi hlavou domácnosti školní docházkou respondentů.

Faktor hlavy domácnosti měří otázky z části 3 dotazníku (*family*): 15. Who (which person from your house) would decide about important purchases (expensive things i. e. motorcycle, armchairs)?, včetně rozšiřující otázky na pohlaví této osoby, 16. Who (which person from your house) decides which school will be taken to enrol? včetně rozšiřující otázky na pohlaví této osoby, 17. Who pays your school fees (for uniform, lunch etc.)? včetně rozšiřující otázky na pohlaví této osoby a otázka č. 5 v části 7 dotazníku (*school*): Who (which person from your house) decides if children shall go to the school every day? včetně rozšiřující otázky na pohlaví této osoby. Ze všech těchto 4 otázek byla vytvořena proměnná hlava domácnosti. Hypotézy jsou dále měřeny také proměnnou vysoká absence.

H9a: Vysoká absence je častější mezi dětmi z domácnosti vedené ženou než mezi dětmi z domácností, které vede muž.

Domácnost vedená ženou je definovaná jako domácnost, kde ženy rozhodují ve všech 4 položkách, buď samy nebo společně s mužem. Domácnost vedená mužem je definovaná jako domácnost, kde muži rozhodují ve všech 4 položkách (buď sami nebo společně s ženou).

Hypotéza bude potvrzena, pokud ve všech rozšiřujících otázkách na pohlaví č. 15, 16, 17 (v části 3 family) a 5 (v části school) odpověděl „woman“ a zároveň má více absencí nad 10 dní než respondenti, kteří ve všech těchto otázkách uvedli „man“.

H9b: Vysoká absence je mezi dětmi z domácností, kterým dominují rodiče, méně častá než mezi dětmi z domácností, kterým dominuje někdo jiný.

Domácnost, kde je hlavou domácnosti rodič operacionalizuje otázka č. 15, jestli rozhoduje o významných nákupech do domácnosti.

Hypotéza bude potvrzena, pokud v otázce 15 odpověděl „mother“ nebo „father“ a zároveň má méně absencí nad 10 dní než respondenti, kteří v otázce 15 neodpověděli „mother“ ani „father“.

10. Zjistit, do jaké míry dosažené vzdělání rodičů ovlivňuje školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Cílem je zjistit vliv dosaženého vzdělání rodičů nebo hlavy domácnosti na školní docházku a studijní výsledky respondentů.

Dosažené vzdělání rodičů jsou měřeny otázkami z části 3 dotazníku (*family*): 13. What is the highest education of your mother?, 14. What is the highest education of your father? Za nevzdělaného je považován ten, kdo nemá žádné vzdělání nebo prošel základní školou a za vzdělaného ten, kdo studoval střední školu (vyšší stupeň) nebo univerzitu. Hypotézy využívají také proměnnou vysoká absence a pořadí v druhém trimestru.

H10a: Vysoká absence je mezi dětmi, jejichž otec je vzdělaný, méně častá než mezi dětmi s nevzdělaným otcem.

Hypotéza bude potvrzena, pokud na otázku 14 odpověděl „secondary school A-level (S5-S6)“ nebo „university“ a jeho podíl na absencích nad 10 dní je nižší než u těch, kteří na otázku 14 odpověděli „no education“ nebo „primary“.

H10b: Vysoká absence je mezi dětmi, jejichž matka je vzdělaná, méně častá než mezi dětmi s nevzdělanou matkou.

Hypotéza bude potvrzena, pokud na otázku 13 odpověděl „secondary school A-level (S5-S6)“ nebo „university“ a jeho podíl na absencích nad 10 dní je nižší než u těch, kteří na otázku 13 odpověděli „no education“ nebo „primary“.

H10c: Studijní výsledky mezi dětmi, které mají vzdělaného otce, jsou vyšší než mezi dětmi, jejichž otec není vzdělaný.

Hypotéza bude potvrzena, pokud na otázku 14 odpověděl „secondary school A-level (S5-S6)“ nebo „university“ a dosáhl vyššího umístění v testech za druhý trimestr než ti, kteří na otázku 14 odpověděli „no education“ nebo „primary“.

H10d: Studijní výsledky mezi dětmi, které mají vzdělanou matku, jsou vyšší než mezi dětmi, jejichž matka není vzdělaná.

Hypotéza bude potvrzena, pokud na otázku 13 odpověděl „secondary school A-level (S5-S6)“ nebo „university“ a dosáhl vyššího umístění v testech za druhý trimestr než ti, kteří na otázku 13 odpověděli „no education“ nebo „primary“.

11. Zjistit, do jaké míry sourozenci ovlivňují školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Tento dílčí cíl se zabývá mírou vlivu sourozenců, jejich počtu a stáří na školní docházku a studijní výsledky respondentů.

Hypotézy měří otázka z části 3 dotazníku (*family*): 20. How many children in your household are younger than you? Jedna z hypotéz je dále zkoumána pomocí otázky č. 11 v části 2 dotazníku (*domestic work*): Write which activities you have done before you going to school (in the morning) this week at least once. Hypotézy zahrnují také vyhodnocení počtu dní absence a pozici v druhém trimestru.

H11a: Vysoká absence je méně častá mezi dětmi, které mají maximálně 1 mladšího sourozence, než mezi dětmi s více než 2 sourozenci.

Hypotéza bude potvrzena, pokud v otázce 20 odpověděl „0“ nebo „1“ a má zároveň méně absencí nad 10 dní než u těch, kteří v otázce 20 odpověděli „2“ a více.

H11b: Studijní výsledky mezi dětmi, které mají maximálně 1 mladšího sourozence, jsou vyšší než mezi dětmi s více než 2 sourozenci.

Hypotéza bude potvrzena, pokud v otázce 20 odpověděl „0“ nebo „1“ a zároveň dosáhl lepšího umístění z vyhodnocených testů za druhý trimestr než ti, kteří v otázce 20 odpověděli „2“ a více.

12. Zjistit, do jaké míry vzdálenost bydliště od školy ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě.

Dílčí cíl číslo dvanáct se věnuje vztahu vzdálenosti bydliště dítěte od školy a jeho školní docházky.

Vzdálenost měří otázka v části 8 (*last questions*): Please, write name of the village where you live. Na základě konzultací s řediteli, učiteli a místními sociálními pracovníky byla rozdělena do kategorií: do 1,9 km, 2 km-2,9 kilometry, více než 3 kilometry. Jednu z hypotéz doplňuje druhá otázka z první části dotazníku: This week, how did you go to school? s předem vybranými možnostmi pro každý školní den. Hypotézy dále využívají vyhodnocení počtu dní absence.

H12a: Vysoká absence je mezi dětmi z větší vzdálenosti častější než mezi dětmi, které žijí blízko školy.

Hypotéza bude potvrzena, pokud žijí více než 3 kilometry od školy a mají více absence nad 10 dní než ti, kteří žijí do 1,9 km.

H12b: Pokud chodí do školy každý den pěšky, vysoká absence je mezi dětmi z větší vzdálenosti častější než mezi dětmi, které žijí blízko školy.

Hypotéza bude potvrzena, pokud odpověděl v otázce 2 pětkrát „I walked“ a zároveň žije více než 3 kilometry od školy a má více absence nad 10 dní než ti, kteří žijí do 1,9 kilometrů a také v otázce 2 odpověděli pětkrát „I walked“.

13. Zjistit, do jaké míry se školní docházka a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě ovlivňují navzájem.

Poslední cíl vyhodnocuje vzájemný vliv školní docházky a studijních výsledků respondentů. Hypotézy jsou měřeny pomocí počtu dní absence a umístění v druhém trimestru.

H13: Studijní výsledky jsou lepší mezi dětmi s nižším počtem absencí.

Hypotéza bude potvrzena, pokud ti, co mají absence do 10 dní mají lepší umístění v druhém trimestru než ti, kteří mají absenci nad 10 dní.

4.2 Výzkumná strategie

Vzhledem k cíli výzkumu této diplomové práce bylo zvoleno **kvantitativní výzkumné paradigma**. Jeho pomocí je výzkumník schopen získat informace od velkého počtu jedinců na rozdíl od kvalitativního výzkumu, který vytěží sice detailní informace, avšak pouze od mála respondentů. Jde o testování předem stanovených hypotéz, které jsou prostřednictvím sesbíraných dat a jejich analýzy potvrzeny nebo vyvráceny (Disman, 2002, s. 286).

4.3 Metoda výběru výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek reprezentuje část populace, zahrnuje konkrétní účastníky výzkumného šetření. Jestliže dostatečně naplňuje charakteristiky populace, pak na ni lze odpovědi respondentů generalizovat (Dušková, Šafaříková, 2015, s. 18).

Pro tento výzkum byli respondenti vybráni účelově. Takový výběr dle Dismana (2002, s. 112), vychází „pouze z úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být pozorováno a o tom, co je možné pozorovat.“ Jeho nevýhodou je, že neumožňuje širokou generalizaci. Výsledky platí pro jasně definovanou populaci, kterou zkoumaný vzorek opravdu reprezentuje.

Účelově byly vybrány tři základní školy v okrese Buikwe v Ugandě, s nimiž má autorka diplomové práce osobní zkušenost ze své pětiměsíční zahraniční stáže z roku 2015. Autorka zná prostředí škol, učitele i ředitele a předpokládala, že čas jinak strávený seznamováním a budováním důvěry, bude moci být využit pro detailní informování a sběr dat a již vybudované dobré vztahy pro hlubší spolupráci na výzkumu. Školy byly vybrány také na základě uděleného souhlasu ředitelů s účastí na výzkumu. Účelově byli vybráni také samotní respondenti, tj. žáci pátých, šestých a sedmých ročníků těchto škol. Tyto ročníky byly zvoleny proto, že autorka předpokládala dostačující úroveň anglického jazyka pro porozumění výzkumu a otázkám v dotazníku.

Autorka si je vědoma toho, že výsledky není možné generalizovat na žáky všech ročníků a všech základních škol okresu Buikwe či celé Ugandy. Platí jen pro žáky pátých, šestých a sedmých ročníků vybraných škol ve školním roce 2018, ačkoli lze předpokládat, že podobné výsledky by výzkum přinesl i v následujících blízkých letech a v dalších základních školách minimálně v nejbližším okolí vybraných škol.

4.3.1 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek tvořily vybrané základní školy a jejich žáci.

Celkem výzkum probíhal ve třech základních školách v okrese Buikwe:

- St. Matia Mulumba Buikwe SSabawaali primary school
- St. Mary's Malongwe catholic primary school
- St. Anthony Nyenga Girls' primary school

Do výzkumného šetření byli zapojeni žáci pátých, šestých a sedmých tříd výše uvedených základních škol. Celkový počet žáků v jednotlivých školách a ročnících uvádí následující tabulky. Údaje o zápisovosti pochází z tzv. school registers, které obsahují seznamy žáků dle jednotlivých tříd a údaje o jejich každodenní školní

docházce. Pro přehled byly použity počty žáků za druhý trimestr, během nějž probíhalo dotazníkové šetření.

Tabulka 1: Obecná charakteristika výzkumného vzorku dle ročníků všech škol dohromady

Ročník	Zápisovost v druhém trimestru 2018	Počet žáků ročníku v den dotazníkového šetření, vč. doplňujícího dotazníkového šetření
P5	221	191 (185)
P6	194	185 (180)
P7	127	118 (117)
Celkem	542	494 (482)
	100 %	91 % (89 %)

Zdroj: sekundární dokumenty ze škol, tabulka zpracovaná autorkou

Do všech tří základních škol bylo ze zkoumaných ročníků v druhém trimestru 2018 ke školní docházce zapsáno celkem 542 žáků (z toho 221 žáků z pátých, 194 z šestých a 127 ze sedmých tříd). Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 494 žáků (191 z pátých, 185 ze šestých a 118 ze sedmých tříd), tj. 91 % potenciálních respondentů. V den dotazníkového šetření, vč. doplňujícího sběru dotazníků nebylo celkem přítomno 48 žáků. Dotazník vyplnil každý žák, který byl přítomen v den dotazníkového šetření, návratnost byla stoprocentní.

V průběhu přepisu a předběžné analýzy dat bylo vyřazeno dvanáct dotazníků, které nebyly podepsané, tudíž nebylo možné srovnání odpovědí s údaji ze školní docházky a studijních výsledků, nebo respondent odevzdal prázdný list papíru. V další analýze bylo pokračováno s množstvím dotazníků uvedeného v tabulkách v závorkách, tedy celkem se 482 dotazníky (185 z nich bylo od respondentů z pátých, 180 ze šestých a 117 ze sedmých tříd), tj. dohromady 89 % z celkového počtu žáků zapsaných na začátku druhého trimestru ke studiu z vybraných ročníků.

Údaje z jednotlivých škol:

Tabulka 2: Obecná charakteristika výzkumného vzorku dle škol

Škola	Zápisovost v druhém trimestru 2018		Počet žáků ve třídě v den dotazníkového šetření, vč. doplňujícího dotazníkového šetření	
	Podle tříd	Celkem	Podle tříd	Celkem
St. Matia Mulumba Buikwe SSabawaali primary school	P5: 68	170	P5: 63 (62)	168 (166)
	P6: 61		P6: 65 (64)	
	P7: 41		P7: 40	
St. Mary's Malongwe catholic primary school	P5: 45	147	P5: 42 (40)	135 (131)
	P6: 63		P6: 58 (56)	
	P7: 39		P7: 35	
St. Anthony Nyenga Gilrs' primary school	P5: 108	225	P5: 86 (83)	191 (185)
	P6: 70		P6: 62 (60)	
	P7: 47		P7: 43 (42)	
Celkem:	542		494 (482)	
	100 %		91 % (89 %)	

Zdroj: sekundární dokumenty ze škol, tabulka zpracována autorkou

St. Matia Mulumba Buikwe SSabawaali primary school

Základní školu v Ssabaawaali v druhém trimestru 2018 navštěvovalo celkem 170 žáků z vybraných tříd (68 žáků z páté, 61 z šesté a 41 ze sedmé třídy). Dotazníkového šetření se zúčastnilo 168 žáků (63 z páté, 65 ze šesté a 40 ze sedmé třídy). Po vyřazení chybových dotazníků bylo analyzováno 166 dotazníků (62 z nich bylo od respondentů z páté, 64 ze šesté a 40 ze sedmé třídy).

St. Mary's Malongwe catholic primary school

Do základní školy v Malongwe bylo z vybraných tříd v druhém trimestru 2018 zapsáno celkem 147 žáků z toho 45 žáků z páté, 63 z šesté a 39 ze sedmé třídy. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 135 žáků (42 z páté, 58 ze šesté a 35 ze sedmé třídy). Po vyřazení chybových dotazníků bylo v analýze pokračováno s celkem 131 dotazníky (40 z páté, 56 ze šesté a 35 ze sedmé třídy).

St. Anthony Nyenga Girls' primary school

Do základní školy v Nyenze v druhém trimestru 2018 docházelo celkem 225 žáků ze zkoumaných ročníků (108 žáků z pátého, 70 z šestého a 47 ze sedmého). Dotazníkového šetření se zúčastnilo 191 žáků (86 z páté, 62 ze šesté a 43 ze sedmé třídy). Po vyřazení chybových dotazníků bylo v analýze dále pracováno s celkem 185 dotazníky (83 od respondentů z páté, 60 ze šesté a 42 ze sedmé třídy).

4.4 Metody sběru dat

Data byla sbírána průběžně v období od 27. července do 28. září 2018 při návštěvách jednotlivých škol pomocí dotazování, sekundárních dokumentů a poznámek v terénním deníku¹. První dva zmíněné jsou hlavní metody sběru dat.

Dotazníkové šetření

Dotazník byl zdrojem informací přímo od žáků. Nejednalo se o typické vyplňování dotazníku. Vzhledem k místním podmínkám bylo vytištěno několik kopií, každý žák dostal po jedné a své odpovědi zaznamenával na zvláštní papír. Jak je znázorněno v předchozí podkapitole, dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 494 žáků z pátých, šestých a sedmých tříd tří škol.

Dotazník byl sestaven v závislosti na vybraných zkoumaných faktorech. Vychází z výzkumné otázky, hlavního a dílčích cílů udávajících proměnné, jejichž vzájemné vztahy byly následně vyhledávány při analýze odpovědí (Punch, 2008). Otázky byly rozděleny do osmi částí.

---

¹ Na žádost škol zapojených do výzkumu byla sbírána i další data prostřednictvím dotazníku a strukturovaných rozhovorů. Jejich zpracování není součástí této diplomové práce.

1. V první části se dotazník ptá, jakým způsobem se v týdnu respondenti **dopravovali** do školy (pěšky, na kole, na motorce, autem vč. taxi, případně mohli odpovědět, že nebyli ve škole).
2. **Domácí práce:** Druhá část zjišťuje zapojení dětí do domácích prací v průběhu týdne a jestli kvůli některým nemohli jít do školy. Jedna otázka se ptá na výtěžnou činnost. Odborné studie, z nichž výzkumné šetření vychází, neuvádí výčet konkrétních činností, proto byly zvoleny ty nejběžnější na základě úsudku a osobní zkušenosti autorky.
3. **Rodina:** Třetí část zkoumá situaci v domácnosti dítěte. Zda jsou biologičtí rodiče na živu a jestli s nimi žije, jestli jsou gramotní a jaké je jejich nejvyšší dosažené vzdělání. Dále zjišťuje, kdo je hlavou domácnosti, kolik lidí a kdo s nimi v domě žije. Část původně obsahovala otázku na to, jestli žijí v dětském domově, v předvýzkumu se však ukázalo, že jí respondenti nerozumí a po následné konzultaci s řediteli a učiteli škol bylo zjištěno, že žádné z dětí v dětském domově ani sirotčinci nežijí, a proto byla otázka odebrána.
4. **Bydlení:** Část čtyři zjišťuje typ a způsob bydlení, vybavení a majetkové poměry domácnosti dítěte. Tato část slouží jako základ asset indexu pro posouzení socioekonomické situace domácnosti.
5. **Jídlo:** Pátá část se zabývá stravováním a pocitem hladu dětí v probíhajícím školní týdnu.
6. **Programy pomoci:** Respondenti měli odpovědět na otázku, zda jsou podporováni v rámci programu pomoci jako například adopce na dálku.
7. **Škola:** Součástí této části je otázka pro zjištění hlavy domácnosti a ptá se na to, kdo děti posílá každé ráno do školy.
8. V poslední části byli respondenti dotazováni na údaje o sobě – pohlaví, věk, datum narození, třída, škola, jméno a příjmení, vesnice, kde žijí. Respondentům byl dán prostor pro vyjádření podnětů, myšlenek apod.

Vzhledem k tomu, že dotazník v částech jedna, dva a pět hodnotil proběhnuvší týden, byly dotazníky distribuovány v pátek (případně v pondělí, kdy byli respondenti požádáni o hodnocení minulého týdne).

Dotazník je součástí přílohy č. 1.

Sběr sekundárních dokumentů

Další data byla získávána pomocí sekundárních dokumentů. Nejdůležitějšími byly tzv. **school registers**, obdoby třídních knih, kam je zaznamenávána každodenní docházka žáků. Dalším důležitým zdrojem dat jsou tzv. **assessment sheets**, tedy seznamy žáků dle jednotlivých ročníků s vyhodnocením úspěšnosti na základě testů z jednotlivých předmětů. Žáci jsou zkoušeni průběžně třikrát za trimestr. Každý test je ohodnocen určitým počtem bodů, na jehož základě žák získá známku. Nakonec jsou žáci srovnáni mezi sebou a seřazeni do pořadí dle získaného hodnocení.

Do sběru sekundárních dokumentů se zapojili ředitelé škol, jejich zástupci a učitelé vybraných ročníků. Ačkoli bylo vyvinuto maximální úsilí, ne všechny záznamy se podařilo dohledat. Následující tabulka uvádí přehled dat, která se v oblasti školní docházky a studijních výsledků podařilo získat.

Tabulka 3: Získaná data o školní docházce dle jednotlivých škol a ročníků

Ročník	První trimestr (únor-začátek května)	Druhý trimestr (konec května- srpen)	Třetí trimestr (září-prosinec)
St. Matia Mulumba Buikwe SSabawaali primary school			
P5	✓	✓	pouze září
P6	✓	✓	pouze září
P7	✓	✓	pouze září
St. Mary's Malongwe catholic primary school			
P5	✓	✓	✓
P6	✓	✓	✓
P7	✓	✓	
St. Anthony Nyenga Gilrs' primary school			
P5	✓ (bez února)	✓ (bez srpna)	pouze září
P6	✓	✓	pouze září
P7		✓	pouze září

Zdroj: sekundární dokumenty ze škol, tabulka zpracovaná autorkou

Tabulka 4: Získaná data o studijních výsledcích dle jednotlivých škol a ročníků

Ročník	První trimestr (únor-začátek května)	Druhý trimestr (konec května- srpen)	Třetí trimestr (září-prosinec)
St. Matia Mulumba Buikwe SSabawaali primary school			
P5	✓	✓	✓
P6	✓		✓
P7	✓	✓	
St. Mary's Malongwe catholic primary school			
P5		✓	
P6		✓	
P7	✓	✓	
St. Anthony Nyenga Gilrs' primary school			
P5	✓	✓	
P6		✓	
P7		✓	

Zdroj: sekundární dokumenty ze škol, tabulka zpracovaná autorkou

Vzhledem k dostupnosti dokumentů výzkum dále pokračuje pouze s daty za druhý trimestr.

Dokumenty byly zaznamenávány pořízením fotografií. Ředitelé nebo jejich zástupci k nim ochotně poskytovali komentáře nezbytné k jejich porozumění.

Terénní deník

Autorka si během sběru dat vedla terénní deník, kde si poznamenávala osobní dojmy, připomínky, reflexe a interpretace toho, co viděla či slyšela v terénu. Stejně tak zaznamenávala návrhy na další sběr dat, analýzu a plánování dalších kroků celého výzkumu (Dušková, Šafaříková, 2015).

4.5 Předvýzkum

Před zahájením sběru dat proběhl předvýzkum, jehož úkolem bylo otestovat výzkumný nástroj, dotazník. Zúčastnili se jej zástupci žáků z pátých, šestých a sedmých tříd v jedné z vybraných škol, tedy část výzkumného vzorku. Cílem bylo zjistit, zda jsou

otázky srozumitelné a respondenti jim rozumí stejným způsobem jako výzkumník (Disman, 2002, s. 122).

Žáci byli požádáni o přečtení a vyplnění dotazníku. Otázky četli společně nahlas a v případě jakékoli nesrovnalosti hned řekli, čemu nerozumí. Autorka jim vysvětlila, jak danou otázku či možnost myslí a společně ji přeformulovali tak, aby jí i další respondenti porozuměli stejně. Ve většině případů bylo změněno slovo, které bylo respondentům bližší.

Největší změnou bylo odebrání otázky zjišťující, jestli žijí v dětském domově nebo sirotčinci. Ukázalo se, že jí respondenti ani po vysvětlení nerozumí, zřejmě kvůli celkovému neporozumění významu slov. Autorka otázku konzultovala s řediteli jednotlivých škol a zjistila, že žádné z dětí v dětském domově ani sirotčinci nežijí, a proto mohla být otázka odebrána.

4.6 Metoda zpracování dat

Odpovědi z vyplněných dotazníků byly přepsány z papírové formy do elektronické do programu Microsoft Excel. Sekundární dokumenty byly zaznamenány pomocí fotografií a poté přepsány do elektronické podoby v Microsoft Excel a Word.

Po přepisu všech dotazníků včetně těch z doplňkového šetření jich bylo dvanáct vyřazeno z následné analýzy. Důvodem bylo to, že nebyly podepsané, což neumožňovalo srovnání odpovědí a údajů školní docházky a studijních výsledků. Někteří z respondentů odevzdali zcela nevyplněný dotazník.

Některá data bylo nutné konzultovat s místními, aby byla pro analýzu kompletní. Jednalo se zejména o vzdálenost školy a vesnice, kterou respondent označil za své bydliště. Ta byla následně po konzultacích s řediteli, učiteli a místními sociálními pracovníky, kteří ve školách působí v rámci programů pomoci, zaznamenána v kilometrech.

4.7 Metoda analýzy dat

Předběžná analýza proběhla již v průběhu realizace výzkumu při přepisu odpovědí z dotazníků do elektronické podoby. Objevila se chybovost v odpovědích v důsledku neporozumění významu otázky, a to i přes to, že jejich srozumitelnost byla ověřována

v předvýzkumu. Tyto otázky byly opravovány pomocí doplňkových dotazníkových šetření, které proběhly v místním jazyce ve všech školách i třídách. Jednalo se o celou část 3 (family), v níž došlo k rozdílnému vnímání pojmu matka a otec mezi výzkumníci a respondenty. Autorka je vnímá pouze jako biologické rodiče, kdežto respondenti jako osobu, s níž žijí a která o ně každodenně pečuje. Proto bylo v opravném šetření u každé z otázek vysvětleno, zda se dotazuje na biologické rodiče (otázky č. 1-4, 15-17, 22, 23) nebo na pečující osoby (otázky č. 5-14). Dále v části 4 (housing) byly opravovány odpovědi na otázku č. 2 (How many bedrooms are in your house?), kde mnozí počítali počet postelí nikoli místností, a otázky č. 11 (Can the following property be found in the house where you live?) a č. 12 (Do you or someone from your household own these things?), kde žáci neporozuměli způsobu zaznamenávání odpovědí, respektive, že se mají vyjádřit ke všem možnostem.

Dotazník obsahoval prostor pro vyjádření respondentových myšlenek, podnětů či doplnění. Pro další analýzu nejsou použity žádné z poznámek, neboť neobsahují relevantní data. Většina prostor nevyužila, několik žáků žádalo výzkumníci o finanční podporu svého studia nebo jí přálo pěkný den.

Zpracovaná data byla dále analyzována pomocí softwaru Stata 12.0, kde byl připraven data set a na jeho základě provedeny testy jednotlivých hypotéz.

Podrobný popis a výsledky analýzy dat se zabývá kapitola 5.

4.8 Časový rozvrh terénního výzkumu

Terénní výzkum probíhal od 27. července do 28. září 2018, celkem 10 týdnů. Tabulka níže přiblíží rozvrh činností dle jednotlivých týdnů.

Tabulka 5: Časový rozvrh terénního výzkumu

Týden terénního výzkumu	Činnost
1. týden (23. 7. – 29. 7.)	Setkání s řediteli a zástupci vybraných škol, detailní informování o výzkumu (téma, účel, metody sběru dat, analýza a způsob zveřejnění a předání dat) Předvýzkum
2. týden (30. 7. – 5. 8.)	Sběr dat v Ssabawaali v pátém, šestém a sedmém ročníku Sběr sekundárních dokumentů v Ssabawaali

3. týden (6. 8. – 12. 8.)	Sběr dat v Malongwe v pátém a sedmém ročníku Sběr sekundárních dokumentů v Ssabawaali a Malongwe
4. týden (13. 8. – 19. 8.)	Sběr dat v Malongwe v šestém ročníku Sběr sekundárních dokumentů v Malongwe
5. týden (20. 8. – 26. 8.)	Sběr dat v Nyenze* Sběr sekundárních dokumentů v Nyenze
6. týden (27. 8. – 2. 9.)	Přepis dat z dotazníků a předběžná analýza dat Kompletování sekundárních dokumentů (které jsou k dispozici a které je potřeba dohledat)
7. týden (3. 9. – 9. 9.)	Přepis dat z dotazníků a předběžná analýza dat Kompletování sekundárních dokumentů (které jsou k dispozici a které je potřeba dohledat)
8. týden (10. 9. – 16. 9.)	Přepis dat z dotazníků a předběžná analýza dat Kompletování sekundárních dokumentů (které jsou k dispozici a které je potřeba dohledat)
9. týden (17. 9. – 23. 9.)	Sběr zbývajících sekundárních dokumentů a strukturované rozhovory ² v Ssabawaali, Malongwe a Nyenze
10. týden (24. 9. – 28. 9.)	Doplňující dotazníkové šetření v Sabawaali a Malongwe Sběr dat v Nyenze v pátém, šestém a sedmém ročníku Sběr zbývajících sekundárních dokumentů a strukturované rozhovory ² v Sabawaali, Malongwe a Nyenze

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

*Dotazníkové šetření v Nyenze bylo naplánováno na poslední týden před prázdninami, avšak vzhledem k velmi nízké účasti žáků byly dotazníky vyplněny pouze třiceti jedna žáky všech tří vybraných ročníků. Další šetření proběhlo až v posledním týdnu výzkumu, neboť předchozí týden byl pro žáky prvním týdnem po prázdninách a účast byla opět nízká. Aby se předešlo nepochopení dotazníku a případně potřebě opravy dat, otázky nahlas četli třídní učitelé, kteří vysvětlili význam otázek anglicky i v místním jazyce. Všichni tři učitelé předtím prošli proškolením o dotazníku a dostali kopii s vysvětlivkami. Chybovost tím byla minimalizována.

² Na žádost zkoumaných škol byla sbírána i další data prostřednictvím strukturovaných rozhovorů. Nejsou součástí této diplomové práce.

4.9 Možné zdroje zkreslení

Data sesbíraná prostřednictvím dotazníkového šetření mohou být zkreslena. Autorka šla do terénu s vědomím, že odpovědi mohou být ovlivněny mnoha faktory.

Prvním z nich je ten, že respondenti ví, že jsou zkoumáni. Podle Dismana (2002, s. 132, 133) vědomí toho, že respondent je předmětem zkoumání, jej může vést k volbě takových odpovědí, aby se ukázal „v co nejlepším světle“. Podobně je tomu s osobou výzkumníka, kdy respondent může odpovídat tak, aby udělal na tazatele dobrý dojem. Autorka se takovému zkreslení snažila předcházet, avšak vzhledem k ugandské povaze a snaze zavděčit se a ukázat ze sebe a svého okolí to nejlepší, jej nemůže zcela vyloučit.

Další zkreslení mohlo vzniknout také naopak tendencí ukázat se „chudším“ ve snaze získat ve výzkumnici podporovatele svého studia.

Odpovědi mohou být zkresleny i kvůli jazykové bariéře. Oficiálním jazykem Ugandy je angličtina, všechny děti se ji od základní školy učí a děti z pátých, šestých a sedmých ročníků doprovází v mnoha předmětech jako vyučovací jazyk, a měly by ji proto ovládat na dostačující úrovni. I přesto je však jazyk brán v potaz jako možný zdroj zkreslení. Ačkoli byly otázky sestaveny jednoduchou angličtinou a v předvýzkumu potvrzeny jako srozumitelné, nemuselo tak tomu být pro všechny respondenty. Ve snaze předejít zkreslení se žáci mohli kdykoli během vyplňování zeptat, autorka jim otázku vysvětlila i s příkladem a pokud si nebyla jistá, že dítě rozumí, požádala učitele, který podal vysvětlení v místním jazyce luganda. Doplnkové dotazníkové šetření proběhlo v lugandštině celé.

Ruku v ruce s jazykem jde i zkreslení vlivem kulturního vnímání, což se potvrdilo při interpretaci pojmů matka a otec. Z hlediska autorky se jedná pouze o biologické rodiče, v Ugandě je tak označován ten, kdo s dítětem žije v jedné domácnosti a kdo se o něj každodenně stará. Vzniklá nedorozumění byla opravena při doplňkovém dotazníkovém šetření.

Neopomenutelným faktem je to, že výzkum prováděla běloška, což mohlo způsobit nesoustředění, nervozitu nebo stud. V průběhu dotazníkového šetření nebyla taková nervozita zaznamenána.

Další zkreslení mohlo vzniknout braním výzkumu na lehkou váhu. To se autorka snažila minimalizovat tím, že se samotných žáků ptala osobně znovu anebo se radila s učiteli či řediteli, zda je jejich odpověď pravdivá.

Vliv mohlo mít také to, že respondenti mohli být součástí výzkumu poprvé v životě a mohli být nervózní. Autorka se tomu snažila předejít tím, že srozumitelně výzkum představila a vysvětlila, co účast na něm obnáší a jak mají respondenti dotazník vyplňovat.

Do výzkumu bylo vstupováno také s vědomím možného zkreslení z důvodu nedobrovolnosti účasti na výzkumu, který probíhal během vyučování. Ačkoli bylo respondentům vysvětleno, že účast je dobrovolná a že pokud nechtějí, dotazník vyplňovat nemusí, mohli cítit tlak z přítomnosti učitele (pokud tam byl), nebo ze strany dalších žáků, kteří začali vyplňovat. V tomto případě existuje vyšší riziko tzv. „stereotypu ve volbě odpovědi“, kdy respondenti nevolí odpovědi podle obsahu otázky či svého názoru, nýbrž jen odpovídají dle určitých kategorií nebo mají tendenci s tvrzením či otázkou souhlasit. Tento druh zkreslení se autorka snažila minimalizovat pokládáním podobných nebo doplňujících otázek v různých místech dotazníku (Disman, 2002, s. 135).

Za zvlášť kritické lze považovat zkreslení vzniklé povahou místní výuky. Autorka pozorovala, že jsou žáci ovlivněni studem, možná strachem ze špatné odpovědi, nebo nerozvinutou fantazií a vlastním názorem. Ve školách, kde výzkum probíhal, se děti učí opakováním nahlas po učiteli, proto i jejich odpovědi v dotazníku mohou být „naučené“. Autorka se snažila vytvořit bezpečné a důvěrné prostředí, ujistila respondenty o anonymitě a o tom, že se nejedná o test a žáky požádala o pravdivé a upřímné odpovědi.

Zkreslení mohlo vzniknout také v důsledku nepřiznání neznalosti. Například u otázek zjišťujících nejvyšší dosažené vzdělání rodičů. Při přepisu prvního kola distribuovaných dotazníků na sebe nenavazovaly odpovědi na zjištění gramotnosti (umět číst, psát a počítat) a dosaženého vzdělání (základní škola, střední škola, učiliště, vysoká škola). Při opravném dotazníkovém šetření byly otázky vysvětleny a připomenuta možnost označit odpověď „nevím“ nebo otázku vynechat. Většina chyb byla opravena, nejčastěji z důvodu přiznání nevědomosti.

Další zkreslení v důsledku neznalosti mohlo vzniknout v otázce, která se ptá na stáří respondentů. Ti byli tázáni na svůj věk i datum (alespoň rok) narození, které se vzájemně ve většině případů shodovaly, ačkoli existuje možnost, že dítě svůj přesný věk nezná. Rozdílnost vznikala zejména při porovnání jejich odpovědí s údaji v dokumentech ze škol v tzv. school registers, obdobách třídních knih se seznamy žáků. V těch se informace o věku mnohdy lišila v každém trimestru (a není výjimkou, že se dokonce snižovala tak, že například v prvním trimestru mělo dítě dvanáct let a ve třetím jedenáct). Pro účely tohoto výzkumu je pracováno s údaji zaznamenanými přímo respondenty do dotazníku. Rozdíl mezi tím, jaký věk si napsal žák a jaký/jaké věk/y zapsal učitel, jsou většinou jeden nebo dva roky, v některých případech tři. Zkreslení se autorka snažila minimalizovat tím, že pro vyhodnocování hypotéz použila kategorie.

Odchylku ve výsledcích může způsobit i nesoulad v odpovědích na otázky tázající se na počet členů domácnosti a jejich výčet. Celkem pět otázek zjišťovalo, kdo v domácnosti s respondentem žije, kolik z nich je dospělých, dětí a kolik z nich je mladší či starší). Součty se v mnohých případech neshodovaly mezi sebou nebo s výčtem osob. Při prepisu však autorka zjistila, že možné chyby mohly vzniknout špatným zápisem a to tak, že v počtu dospělých mohli být zahrnuti všichni členové domácnosti včetně dětí a v počtu dětí respondent nezapočítal sám sebe. Pokud autorka nesoulad viděla již při vyplňování, žákovi i celé třídě otázku vysvětlila, případně požádala učitele o překlad do místního jazyka. Chybovost je náhodná a výsledky by neměly být zásadně ovlivněny.

4.10 Etický rozměr výzkumu

Výzkumné šetření proběhlo v souladu s etickými zásadami. Ředitelé jednotlivých škol byli předem osloveni s nabídkou výzkumu a žádostí o účast. Ačkoli autorku všichni znali, stručně jim představila sebe a své studium, které zakončuje diplomovou prací, jejíž součástí je tento výzkum. Byli písemně informováni o jeho tématu, cílech, metodách sběru dat a způsobu zveřejnění a předání výsledků. Všichni vyjádřili souhlas a elektronickou podobou zaslali podepsaný informovaný souhlas (Dušková, Šafaříková, 2015, s. 26).

Krátce po příjezdu autorky do Ugandy proběhla osobní setkání. Detailně jim byla představena diplomová práce i cíl a záměr výzkumu. Měli možnost se vyjádřit k nim a také k dostupnosti požadovaných sekundárních dokumentů, mohli si prohlédnout

připravený dotazník ve verzi před předvýzkumem a sdělit své podněty, které byly do dotazníku zapracovány. Souhlasili s uvolněním vyučování pro účely distribuce dotazníků a přislíbili spolupráci třídních učitelů v případě potřeby. Nabídli se pomoci se sběrem sekundárních dokumentů.

Než samotní žáci-respondenti začali s vyplňováním dotazníku, autorka se jim představila a seznámila je s tématem, cílem a účelem výzkumu, se sběrem sekundárních dokumentů o jejich docházce a studijních výsledcích, o účelu využití dat a způsobu zveřejnění výsledků, tedy že budou předány řediteli školy za účelem zmapování toho, co je ovlivňuje v pravidelné školní docházce a úspěšnosti při testech. Data mohou pomoci při snaze rozvíjet školu směrem ke zmírnění překážek stojících v cestě žákům školy. Byli předem informováni o míře jejich zapojení do výzkumu a způsobu práce s dotazníkem. Byli ujištěni o anonymitě výzkumu, respektive o tom, že dotazník je potřeba podepsat pro snazší analýzu a propojení odpovědí se školní docházkou a výsledky testů, avšak zveřejnění výsledků výzkumu a jejich předání ředitelům bude zcela anonymní. Účast byla dobrovolná, všichni měli možnost dotazník nevyplňovat, případně kdykoli během jeho vyplňování účast odmítnout a dotazník neodevzdat. Odevzdáním dotazníku autorce vyjádřili souhlas s účastí na výzkumu. Všechny tyto informace jim byly poskytnuty v anglickém jazyce osobně a v písemné formě na začátku dotazníku. V případě dotazů či zjevného nepochopení jim bylo vše vysvětleno v místním jazyce (Dušková, Šafaříková, 2015, s. 26). V zájmu principu „do not harm“ měla k odevzdaným dotazníkům přístup pouze autorka. Data byla zálohována, aby nedošlo k jejich ztrátě.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Kapitola popisuje analýzu dat a její výsledky. Hypotézy popsané v podkapitole 4.1 byly testovány pomocí softwaru Stata 12.0. Základní údaje a výsledky všech hypotéz jsou shrnuty v tabulce č. 43 na konci této kapitoly.

Veškeré hypotézy testují vliv vybraného faktoru na školní docházku a studijní výsledky. Vzhledem k tomu, že nejvíce sekundárních dokumentů se podařilo získat za druhý trimestr, obě proměnné jsou založeny na datech z tohoto období školního roku.

Docházku operacionalizuje proměnná vytvořená součtem absencí za květen, červen, červenec a srpen (337 pozorování). Operacionalizace proměnné studijní výsledky je založena na dosaženém pořadí v ročníku na základě získaných bodů v testech za druhý trimestr (388 pozorování).

Před testováním první hypotézy, bude vyhodnocen asset index, který operacionalizuje proměnnou socioekonomická situace domácnosti. Skládá se ze dvou dimenzí – kvality bydlení a vlastnictví spotřebního zboží. Měřil ho soubor otázek v části 4 dotazníku (*housing*).

Vyhodnocení jednotlivých indikátorů kvality bydlení:

- 1. Typ bydlení:** Na otázku č. 1 odpovědělo 446 respondentů, z nichž ve vlastním domě žije 76 % a v pronájmu 24 %.

Tabulka 6: Typ bydlení

Typ bydlení	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
ve vlastním domě	341	76 %	1
v pronájmu	105	24 %	0
Celkem	446	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnoty v asset indexu: 0 = v pronájmu (24 %, n = 105); 1 = ve vlastním domě (76 %, n = 341).

2. Počet ložnic v domě: Otázka č. 2 zaznamenala 455 odpovědí. Nejvíce respondentů má v domě 2 místnosti, které slouží pro přespávání.

Tabulka 7: Počet ložnic v domě

Počet ložnic v domě	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
1	96	21,1 %	0
2	170	37,4 %	0
3	114	25 %	0
4	51	11,2 %	1
5	24	5,3 %	1
Celkem	455	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnota v asset indexu: 1 = 4 nebo 5 ložnic (16 %, n = 75); 0 = 1-3 (84 %, n = 380).

3. Materiál zdiva domu: Na otázku č. 3 odpovědělo 441 respondentů. Jednotlivé odpovědi zaznamenává tabulka níže. Nejčastější variantou jsou cihly (84,4 %).

Tabulka 8: Materiál zdiva domu

Materiál zdiva domu	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
cihly	372	84,4 %	1
cement	1	0,2 %	1
kov	32	7,3 %	1
karton	2	0,5 %	0
kombinace dřeva, rákosí a bláta	28	6,4 %	0
dřevo	5	1 %	0
něco jiného	1	0,2 %	0
Celkem	441	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnoty v asset indexu: 0 = karton, kombinace dřeva, rákosí a bláta, dřevo a něco jiného (8 %, n = 36); 1 = cihly, cement a kov (92 %, n = 405).

4. Materiál podlahy: Otázku č. 4 zodpovědělo 433 respondentů, z nichž 65,6 % vybralo cement.

Tabulka 9: Materiál podlahy

Materiál podlahy	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
cement	284	65,6 %	1
beton	11	2,5 %	1
keramické dlaždice	18	4,2 %	1
cihly	47	10,9 %	0
dřevěná prkna	13	3 %	0
bláto/hlína	60	13,8 %	0
Celkem	433	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnoty v asset indexu: 0 = cihly, dřevěná prkna, bláto/hlína (28 %, n = 120);
1 = cement, beton, keramické dlaždice (72 %, n = 313).

5. Typ sociálního zařízení: Na otázku č. 5 odpovědělo 477 respondentů, všichni mají k dispozici latrínu.

Tabulka 10: Typ sociálního zařízení

Typ sociálního zařízení	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
latrína	477	100 %	0
Celkem	477	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnota v asset indexu: 0 = latrína.

6. Sdílení sociálního zařízení s jinými domácnostmi: Na otázku č. 6 odpovědělo 448 respondentů, 76 % souhlasilo, 24 % ne.

Tabulka 11: Sdílení sociálního zařízení s jinými domácnostmi

Sdílení sociálního zařízení s jinými domácnostmi	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
ne	341	76 %	1
ano	107	24 %	0
Celkem	448	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnoty v asset indexu: 0 = ano, sdílí (24 %, n = 107); 1 = nesdílí (76 %, n = 341).

7. Typ paliva užívaného pro vaření: 450 respondentů zaznamenalo odpověď na otázku č. 7. Nejčastější odpovědí bylo palivové dříví (84 %), nejméně respondentů používá parafín (0,7 %).

Tabulka 12: Typ paliva užívaného pro vaření

Typ	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
dřevěné uhlí	59	13 %	0
palivové dříví	378	84 %	0
parafín	3	0,7 %	0
plyn	4	1 %	1
elektrina	6	1,3 %	1
Celkem	450	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnoty v asset indexu: 0 = dřevěné uhlí, palivové dříví, parafín (98 %, n = 440); 1 = plyn, elektrina (2 %, n = 10).

8. Elektřina v domě: Otázku č. 8 zodpovědělo 448 respondentů. Přístup k elektřině má 47 % z nich.

Tabulka 13: Elektřina v domě

Přístup k elektřině v domě	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
ne	238	53 %	0
ano	210	47 %	1
Celkem	448	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnoty v asset indexu: 0 = ne (53 %, n = 238); 1 = ano (47 %, n = 210).

9. Typ osvětlení v domě: Na otázku č. 9 odpovědělo 444 respondentů. Nejčastěji ke svícení používají elektřinu (37 %).

Tabulka 14: Typ osvětlení v domě

Typ osvětlení v domě	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
nic	7	2 %	0
svíčky	49	11 %	0
parafin	81	18 %	0
něco jiného	29	7 %	0
elektřina	166	37 %	1
solární energie	112	25 %	1
Celkem	444	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnoty v asset indexu: 0 = nic, svíčky, parafin, něco jiného (37 %, n = 166); 1 = elektřina, solární energie (63 %, n = 278).

10. Zdroj vody: Odpověď na otázku č. 10 zaznamenalo odpověď 446 respondentů.

Tabulka 15: Zdroj vody

Zdroj vody	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
nákup vody v lahvích nebo kanystrech	7	1,5 %	1
vrt	48	10,8 %	0

studna	329	73,8 %	0
vodovod	5	1,1 %	1
vodovod/kohoutek	57	12,8 %	1
Celkem	446	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnoty v asset indexu: 0 = vrt, studna (85 %, n = 377); 1 = nákup vody v lahvích nebo kanystrech vodovod, vodovod/kohoutek (15 %, n = 69).

Všechny položky byly sečteny a vyděleny deseti. Celková hodnota dimenze kvality bydlení je 0-1.

Vyhodnocení jednotlivých indikátorů spotřebního zboží:

1.-13. Spotřební zboží

Na vlastnictví různého majetku v domácnosti se ptá otázka č. 11 a č. 12 části 4 dotazníku.

Tabulka 16: Spotřební zboží

Vlastnictví	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
Rádio (odpovědělo celkem 456 respondentů)			
ne	89	20 %	0
ano	367	80 %	1
Televize (odpovědělo celkem 452 respondentů)			
ne	256	57 %	0
ano	196	43 %	1
Počítač (odpovědělo celkem 441 respondentů)			
ne	405	92 %	0
ano	36	8 %	1
Lednice (odpovědělo celkem 435 respondentů)			
ne	392	90 %	0
ano	43	10 %	1
Mrazák (odpovědělo celkem 430 respondentů)			
ne	394	92 %	0
ano	36	8 %	1

Kamna na vaření (odpovědělo celkem 436 respondentů)			
ne	211	48 %	0
ano	225	52 %	1
Křesla (odpovědělo celkem 434 respondentů)			
ne	281	65 %	0
ano	153	35 %	1
Žehlička (odpovědělo celkem 448 respondentů)			
ne	102	23 %	0
ano	346	77 %	1
Mobilní telefon (odpovědělo celkem 455 respondentů)			
ne	74	16 %	0
ano	381	84 %	1
Kolo (odpovědělo celkem 454 respondentů)			
ne	169	37 %	0
ano	285	63 %	1
Motorka (odpovědělo celkem 435 respondentů)			
ne	292	67 %	0
ano	143	33 %	1
Auto (odpovědělo celkem 438 respondentů)			
ne	350	80 %	0
ano	88	20 %	1
Traktor (odpovědělo celkem 426 respondentů)			
ne	412	97 %	0
ano	14	3 %	1

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

14. Typ postele: Na otázku č. 13 odpovědělo 420 respondentů. Nejčastěji spí na posteli s matrací (65 %).

Tabulka 17: Typ postele

Typ postele	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
nemá matraci	42	10 %	0
matrace na zemi	105	25 %	0
postel s matrací	273	65 %	1
Celkem	420	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnoty v asset indexu: 0 = nemá matraci, matrace na zemi (35 %, n = 147); 1 = postel s matrací (65 %, n = 273).

15. Sdílení postele: Na otázku č. 14 odpovědělo celkem 419 respondentů, 59 % z nich svou postel s nikým nesdílí.

Tabulka 18: Sdílení postele

Sdílení postele	Četnost	Procenta	Hodnota v asset indexu
nesdílí	249	59 %	1
sdílí	170	41 %	0
Celkem	419	100 %	

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hodnoty v asset indexu: 0 = sdílí (41 %, n = 170); 1 = nesdílí (59 %, n = 249).

Všechny položky byly sečteny a vyděleny patnácti. Vznikla celková hodnota dimenze spotřebního zboží, která je 0-1.

Konečný asset index je průměrem obou dimenzí a nabývá hodnot 0-1.

H1a: Absence jsou mezi chudými v průměru vyšší než absence mezi nechudými.

Na základě vytvořeného asset indexu bylo pracováno s 264 pozorováními. Pro další analýzu byly vytvořeny dvě skupiny dle hodnoty asset indexu. Skupinu 1 tvoří 25 % nejchudších respondentů, do skupiny 0 patří 25 % nejbohatších.

Tabulka 19: Rozdělení do skupin – chudí vs. bohatí

Skupina	Četnost	Procenta
0	57	46 %
1	66	54 %
Celkem	123	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Pozorováním školní docházky za druhý trimestr a percentilů 25 % nejchudších a 25 % nejbohatších respondentů bylo zjištěno, že chudší děti (skupina 1) skutečně absentovaly více (průměrně 5,4 dne za druhý trimestr, $n = 44$) oproti bohatším (skupina 0), které mají méně absencí (4,4 dne v průměru za druhý trimestr, $n = 38$).

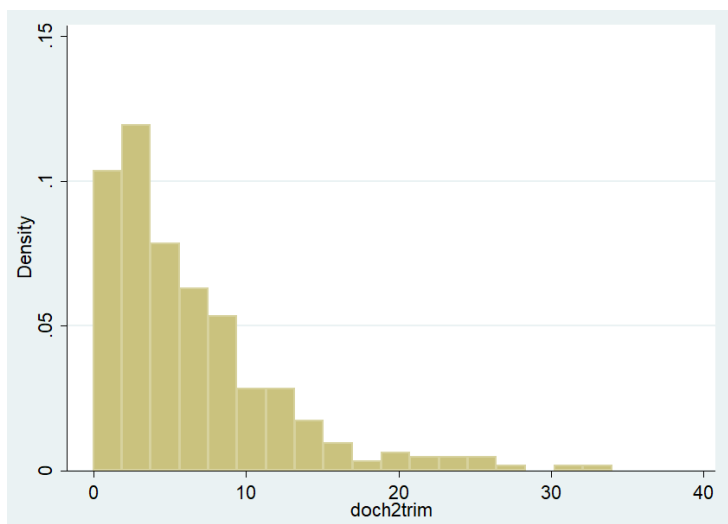
Tabulka 20: Průměrný počet dní absence v druhém trimestru v závislosti na socioekonomické situaci

Skupina	Průměrný počet dní absence	Četnost
chudší	5,4 dne	44
bohatší	4,4 dne	38

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Autorka testem zjistila, že ačkoli lze vidět rozdíl ve školní docházce mezi bohatšími a chudšími respondenty, není statisticky významný (p -value 0,1998). Není dostatečně velký, aby mohla být pozorována souvislost chudoby a bohatství se školní docházkou. Důvodem může být nízký počet pozorování.

Vzhledem k tomu, že obecně celkové absence respondentů nejsou velmi vysoké, rozhodla se autorka další hypotézy testovat pomocí nové proměnné (vysoká absence). Rozlišuje respondenty na ty, kteří mají víc než 10 absencí ve druhém trimestru (dále používán pojem vysoká absence) a ty s méně než 10 dny absence. Mezník vychází z posouzení hustoty absencí za druhý trimestr (viz. graf 4), kde lze vidět, že desátý den se jeví jako mezník. Nad deset dní je četnost absencí vysoká, do deseti dní nízká.

Graf 4: Hustota absencí (osa y) v druhém trimestru v počtu dní (osa x)

Zdroj: zpracování autorkou

H1b: Vysoká absence je mezi chudými častější než mezi nechudými.

Na základě proměnné vysoká absence lze školní docházku v souvislosti se socioekonomickou situací domácnosti definovat tak, že 25 % nejchudších má z 18 % (n = 8) má průměrnou absenci vyšší než 10 dní a čtvrtina nejbohatších z 11 % (n = 4).

I zde je rozdíl v absencích mezi chudými a nechudými statisticky nevýznamný (p-value 0,255). Vysvětlením může být velmi malý vzorek pozorování (8 chudých vs. 4 nechudí).

H2a: Vysoká absence je mezi hladovými častější než mezi nehladovými.

Hypotéza je operacionalizována pomocí proměnné hladu a vysoké absence.

Tabulka 21: Počet hladových dětí (odpovědi na otázku č. 3 části 5 dotazníku)

Hlad	Četnost	Procenta
ne	116	26 %
ano	322	74 %
Celkem	438	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Vysokou absenci má 16 % z dětí, které hladoví oproti 11 % nehladových dětí. Podíly hladových a nehladových dětí na vysoké absenci jsou velmi těsně statisticky nevýznamné (p-value 0,0580).

H2b: Studijní výsledky jsou mezi hladovými nižší než mezi nehladovými.

Hypotézu operacionalizují proměnné hladu a pozice dosažená v testech za druhý trimestr. Test obou proměnných znázorňuje tabulka.

Tabulka 22: Srovnání studijních výsledků v závislosti na hladu

Hlad	Počet	Průměrné pořadí
nehladoví	96	25.
hladoví	268	31.
Celkem	364	29.

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hypotéza pracuje s 364 respondenty. 268 žáků bylo hladových a ti se umístili průměrně na 31. místě. Zbýlých 96 necítilo hlad a jejich průměrné pořadí je 25.

Nehladoví mají lepší studijní výsledky, jsou v průměru o šest pozic lepší, než hladoví. Rozdíl je statisticky významný (p-value 0,0142) a hypotéza tím potvrzena.

H3: Vysoká absence je častější mezi sirotky než nesirotky.

Sirotci zahrnují děti, které osiřely v důsledku úmrtí jednoho anebo obou rodičů. Následující dvě tabulky ukazují odpovědi respondentů na otázky, zda jsou jejich otec a matka naživu. Ve většině případů ano.

Tabulka 23: Odpovědi na otázku č. 1, zda je matka naživu

Matka	Četnost	Procenta
nežije	36	8 %
žije	436	92 %
Celkem	472	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Tabulka 24: Odpovědi na otázku č. 3, zda je otec naživu

Otec	Četnost	Procenta
nežije	83	18 %
žije	385	82 %
Celkem	468	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Byla vytvořena proměnná „úmrť alespoň jednoho rodiče“, na jejímž základě vznikl tento vzorek pozorování: sirotci a polosirotci tvoří 22 % respondentů (n = 102).

Tabulka 25: Podíl sirotků a nesirotků v závislosti na proměnné úmrť alespoň jednoho rodiče

Úmrť alespoň jednoho rodiče	Četnost	Procenta
ne, matka i otec žijí	361	78 %
ano matka nebo otec nežije	102	22 %
Celkem	463	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hypotéza testuje vliv osiřeni (za pomoci proměnné „úmrť alespoň jednoho rodiče“) na školní docházku dítěte. Nesirotci mají podíl na vysoké absenci menší (15 %, n = 38) než sirotci a polosirotci, kteří se na ní podílejí 30 % (n = 22). Mezi dětmi, které osiřely v důsledku úmrť alespoň jednoho rodiče, je vyšší podíl dětí s vysokými absencemi. Hypotéza je potvrzena jako statisticky významná (p-value: 0,0000).

H4a: Vysoká absence je mezi sponzorovanými sirotky méně častá než mezi nesponzorovanými sirotky.

Hypotéza pracuje s proměnnými vysoká absence, úmrť alespoň jednoho rodiče a zapojením do programu pomoci.

Tabulka 26: Zapojení v programu pomoci v závislosti na tom, zda jsou rodiče naživu

Úmrť alespoň jednoho rodiče	Četnost	Procenta
oba naživu	53	72 %
alespoň jeden zemřel	21	28 %
Celkem	74	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

28 % sirotků či polosirotků je zapojeno do programu pomoci. Z nich má vysokou absenci 21 % (n = 4). Ze sirotků a polosirotků nezapojených do programu pomoci má vysokou absenci 32 % (n = 14).

Nesponzorovaní sirotci a polosirotci mají podle očekávání vyšší míru výskytu vysoké absence než sirotci a polosirotci zapojení do programů pomoci. Ale vzhledem k velmi nízkému počtu pozorování, není rozdíl statisticky významný (p-value: 0,291).

H4b: Vysoká absence je častější mezi dětmi, které nejsou zapojeny do programu pomoci než mezi těmi zapojenými.

Hypotézu operacionalizuje vysoká absence a zapojení do programu pomoci, jehož součástí je 75 (tj. 18 %) z celkových 410 respondentů, kteří odpověděli na otázku č. 1 části 6 dotazníku (*programmes*) v dotazníku.

Tabulka 27: Zapojení do programů pomoci (odpověď na otázku č. 1 části 6 dotazníku)

Zapojení pro program pomoci	Četnost	Procenta
ne	335	82 %
ano	75	18 %
Celkem	410	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Mezi sponzorovanými dětmi má vysokou absenci 14 % (n = 9), mezi nesponzorovanými 15 % (n = 35). Rozdíl není statisticky významný (p-value: 0,3995), hypotéza je vyvrácena.

H5a: Vysoká absence je mezi dětmi, které ráno před odchodem do školy pracují, častější než mezi těmi, které nepracují.

Hypotézu operacionalizuje četnost vysoké absence a proměnná domácích prací před odchodem do školy.

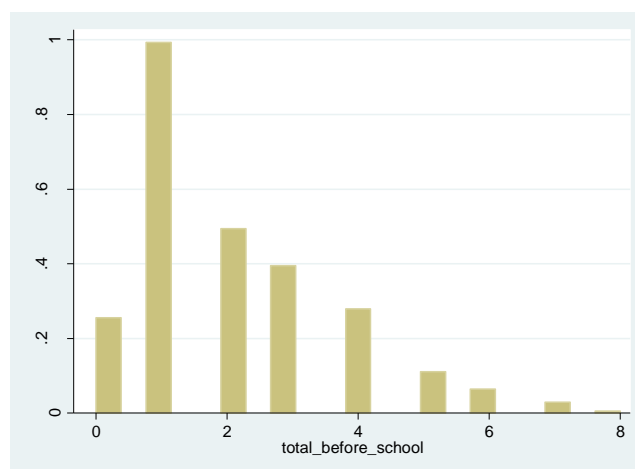
Ta byla vytvořena sečtením všech vybraných možností v otázce č. 11 v části 2 dotazníku. Možností bylo celkem 10: nošení vody, příprava nebo vaření jídla, praní oblečení, umývání nádobí, sběr dřeva do kamen pro vaření, úklid dvoru a prostor před domem, pastva zvířat, práce na poli, péče o sourozence, péče o nemocného člena domácnosti.

Následující tabulka a graf ukazují kolik respondentů dělá určitý počet činností. Nejčastěji respondenti před tím, než ráno odchází do školy, vykonávají jeden druh domácí práce (n = 171), poté dvě či tři. Pouze jeden dělá téměř všechny. Čtyřicet čtyři respondentů nedělá nic. Devět a deset činností nedělá nikdo.

Tabulka 28: Zapojení do domácích prací před odchodem do školy

Počet činností	Četnost	Procenta
0	44	9,73 %
1	171	37,83 %
2	85	18,81 %
3	68	15,04 %
4	48	10,62 %
5	19	4,20 %
6	11	2,43 %
7	5	1,12 %
8	1	0,22 %
9	0	0 %
10	0	0 %
Celkem	452	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Graf 5: Grafické zobrazení četnosti vykonávání domácích prací ráno před odchodem do školy

Zdroj: zpracování autorkou

Na základě těchto údajů byl stanoven mezník 4 aktivit. Nejvíce respondentů označilo právě více jak čtyři aktivity.

Z těch, co vykonávají čtyři a více druhů prací, se na vysoké absenci podílí 16 % (n = 8) dětí. Ti, co před odchodem do školy nevykonávají žádnou činnost, mají vysokou absenci ze 13 % (n = 5). Testováním bylo zjištěno, že souvislost vysoké absence a zapojení do domácích prací není statisticky významná (p-value: 0,456).

H5b: Studijní výsledky mezi dětmi, které ráno před odchodem do školy pracují, jsou nižší než mezi těmi, které nepracují.

Tato hypotéza je rovněž operacionalizována výběrem možností na otázku č. 11 v části 2 dotazníku, která zjišťuje, zda a jaké činnosti respondent vykonává ráno před odchodem do školy. Tentokrát je druhou proměnnou pozice, kterou žák získal při hodnocení testů v druhém trimestru.

Ti, kteří nevykonávají žádné druhy domácích prací, se umísťují průměrně na 24. místě (n = 40) oproti těm zapojeným do domácích prací, kteří vykonávají čtyři a více činností, umístěných průměrně na 33. místě (n = 65).

Test hypotézu potvrzuje s hodnotou p-value 0,0080. Rozdíl je statisticky významný, zapojení do domácích prací ráno před odchodem do školy je vlivný faktor.

H5c: Zapojení do výdělečné činnosti má vliv na školní docházku.

Operacionalizace za pomoci odpovědi na otázku č. 14 části 2 dotazníku (zapojení do výdělečné činnosti) a četnosti vysoké absence za druhý trimestr.

Tabulka 29: Zapojení respondentů do výdělečné činnosti (odpověď na otázku 14. části 2 dotazníku)

Zapojení do výdělečné činnosti	Četnost	Procenta
ne	210	45 %
ano	259	55 %
Celkem	469	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Mezi těmi, kteří nepracují za výdělek, je 13 % těch s vysokou absencí (n = 20). Mezi těmi, kteří pracují nebo pracovali za výdělek, je 21 % těch s vysokou absencí (n = 36 z 169).

Mezi dětmi zapojenými do výdělečné činnosti je vyšší míra vysoké absence se statisticky významnou souvislostí (p-value: 0,0416). Hypotéza je potvrzena.

H5d: Zapojení do výdělečné činnosti má vliv na studijní výsledky.

Hypotéza je operacionalizovaná pomocí proměnné zapojení do výdělečné činnosti a pozice, které respondent dosáhl ve vyhodnocení testů za druhý trimestr.

Ti, kteří nepracují, jsou průměrně na 24. místě (n = 185). Pracující (nebo ti, kteří někdy pracovali) pro výdělek jsou v průměru 35. (n = 191).

Zjevný rozdíl lze vidět na první pohled. Děti, které se podílejí na přinášení příjmů do rodinného rozpočtu mají průměrně horší studijní výsledky. Hypotéza je potvrzena se statisticky významnou souvislostí (p-value: 0,000).

H6a: Mezi dívkami a chlapci je rozdíl v množství absencí.

Hypotéza je operacionalizována pomocí proměnných pohlaví a vysoké absence.

Do analýzy dotazníkového šetření bylo zapojeno 482 respondentů. Dívky ve vzorku mírně převažují (55 %).

Tabulka 30: Zapojení do výzkumu v závislosti na pohlaví respondentů

Pohlaví	Četnost	Procenta
chlapci	216	45 %
dívky	266	55 %
Celkem	482	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Vysoká absence je mezi chlapci 23 % vs. 15 % mezi dívkami. Vyšší absence mají procentuálně více chlapci než dívky.

Hypotéza byla stanovena dvoustraně záměrně, protože důvod vlivu pohlaví se může lišit a nelze dopředu jednoznačně určit, který faktor převládne. Dívky bývají více zapojené do domácích prací, chlapci do těžší práce na poli nebo do výdělečné činnosti. Na základě testu hypotézy se zdá, že převládají faktory ovlivňující chlapce, neboť ti mají vysoké absence statisticky významně vyšší (p-value: 0,0468).

H6b: Mezi dívkami a chlapci je rozdíl ve studijních výsledcích.

Operacionalizace pomocí dosažené pozice při vyhodnocení testů za druhý trimestr a otázky na pohlaví. Ze stejných důvodů jako v předchozí hypotéze byla dopředu zvolena dvoustranná formulace hypotézy.

Tabulka 31: Průměrná pozice dosažená ve druhém trimestru v závislosti na pohlaví

Pohlaví	Průměrná pozice	Četnost
chlapci	31.	180
dívky	29.	208
Celkem	30.	388

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Analýza podle očekávání ukázala, že rozdíl mezi dívkami a chlapci existuje. Dívky mají lepší studijní výsledky (průměrné 29. místo) oproti chlapcům, kteří jsou v průměru na 31. pozici, avšak rozdíl není statisticky významný (p-value: 0,3263).

H7: Vysoká absence je mezi dětmi v nestandardním věku častější než mezi dětmi ve standardním věku.

Hypotézu operacionalizuje třída, kterou respondent navštěvuje a jeho věk, respektive, zda je v optimálním věku pro daný ročník, nebo je starší. Tyto proměnné jsou testovány v závislosti na vysoké absenci.

Míra výskytu vysokých absencí žáků v nestandardním věku (věk žáků pátých tříd není roven 10 a 11, šetých tříd 11 a 12 a sedmých tříd 12 nebo 13) je 18 % (n = 31 ze 170 všech žáků s vysokou absencí).

Ve standardním věku se na vysoké absenci podílí celkem 16 % žáků (n = 41 z 261). Jednotlivě po třídách je vysoká absence pátáků ve správném věku (10, 11) – 17 % (13 ze 76), šestáků ve správném věku (11, 12) – 14 % (14 ze 102) a sedmáků ve správném věku (12, 13) – 17% (14 z 83).

Žáci v nestandardním věku (tzn. jsou starší, než by měli v daném ročníku být) mají vyšší míru vysokých absencí, rozdíl však není statisticky významný (p-value: 0,2460).

H8: Studijní výsledky jsou mezi dětmi z menších rodin vyšší než u dětí z velkých rodin.

Hypotézu operacionalizuje počet lidí v domácnosti a pozice, které žáci dosáhli v testech v druhém trimestru.

Tabulka 32: Počet lidí v domácnosti (součet odpovědí na otázky č. 18 a 19 v části 3 dotazníku)

Počet lidí v domácnosti	Četnost	Procenta
0	4	0,85 %
1	1	0,21 %
2	10	2,11 %
3	17	3,59 %
4	40	8,46 %
5	51	10,78 %
6	95	20,08 %
7	86	18,18 %

8	63	13,32 %
9	49	10,36 %
10	27	5,71 %
11	13	2,75 %
12	6	1,27 %
13	6	1,27 %
14	2	0,42 %
15	1	0,21 %
16	1	0,21 %
17	1	0,21 %
Celkem	473	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Čtvrtina nejmenších domácností má pět a méně členů. Naopak ve čtvrtině největších žije osm a více osob. Medián tvoří 7 osob, průměr je 6,8. Na základě tohoto pozorování byly testovány krajní kategorie: do 5 členů včetně a 8 a více členů.

Děti z menších domácností (n = 100) jsou v průměru na 29. umístění v žebříčku testů za druhý trimestr. Děti z větších domácností (n = 135) jsou průměrně 31.

Podle očekávání jsou děti z domácností, kde žije méně osob, v průměru umístěny lépe, rozdíl je však malý a test hypotézu neprokázal, rozdíl je statisticky nevýznamný (p-value: 0,3020).

H9a: Vysoká absence je častější mezi dětmi z domácností vedené ženou než mezi dětmi z domácností, které vede muž.

Proměnnou hlava domácnosti operacionalizují odpovědi na 4 otázky (15, 16 a 17 části 3 dotazníku a 5 části 7 dotazníku). Postupně je popisují následující tabulky.

Tabulka 33: Podíl mužů a žen na rozhodování o nákupech (odpovědi na otázku č. 15 části 3 dotazníku)

Muž/žena	Četnost	Procenta
muž	288	53 %
žena	253	47 %
Celkem	541	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Tabulka 34: Podíl mužů a žen na výběru školy pro zápis dítěte (odpovědi na otázku č. 16 části 3 dotazníku)

Muž/žena	Četnost	Procenta
muž	142	38 %
žena	236	62 %
Celkem	378	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Tabulka 35: Podíl mužů a žen na placení školních poplatků (odpovědi na otázku č. 17 části 3 dotazníku)

Muž/žena	Četnost	Procenta
muž	189	48 %
žena	201	52 %
Celkem	390	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Tabulka 36: Podíl mužů a žen na rozhodování o každodenní školní docházce dítěte (odpovědi na otázku č. 5 části 7 dotazníku)

Muž/žena	Četnost	Procenta
muž	177	39 %
žena	272	61 %
Celkem	449	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Domácnost vedená ženou je definovaná jako domácnost, kde ženy rozhodují ve všech 4 položkách, buď samy nebo společně s mužem. Takových je ve vzorku 109.

Domácnost vedená mužem je definovaná jako domácnost, kde muži rozhodují ve všech 4 položkách (buď sami nebo společně s ženou). Těch je 88.

Dvě domácnosti byly odebrány, protože ve všech 4 položkách rozhodoval muž i žena, nešlo tudíž rozhodnout, kdo má silnější slovo a je hlavou domácnosti.

Hypotéza dále pracuje se 107 ženami vedenými 86 muži vedenými domácnostmi.

Tabulka 37: Proměnná: hlava domácnosti

Domácnost vedená:	Četnost	Procenta
mužem	86	44,5 %
ženou	107	55,5 %
Celkem	193	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Podíl dětí žijící v domácnostech, kde dominuje žena, na vysoké absenci je 21 % (n = 57). Z těch, kteří žijí v domácnosti vedené mužem, má vysokou absenci 18 % (n = 62).

Výsledek testu domácností vedené ženami v souvislosti s vysokou absencí hypotézu potvrzuje. Jednoznačně častěji chybí děti z domácností, které vedou ženy. A lepší školní docházku mají děti z domácností, v nichž dominuje muž. Rozdíl je statisticky významný (p-value: 0,0020).

Možným vysvětlením může být to, že domácnosti vedené ženami jsou téměř vždy domácnosti, kde se zároveň nezdržuje otec dítěte. To pak může souviset s tím, že má domácnost menší příjmy. Ze 107 domácností vedených ženou jen v 11 žije otec, což je pouhých 10 % případů, zatímco z 86 domácností, kde dominuje muž, ve 29 žije matka (34 %).

H9b: Vysoká absence je mezi dětmi z domácností, kterým dominují rodiče, méně častá než mezi dětmi z domácností, kterým dominuje někdo jiný.

Hlavu domácnosti v této hypotéze operacionalizuje otázka č. 15 – kdo rozhoduje o velkých nákupech do domácnosti. Položka rozhodování o nákupu ze všech čtyř položek, které operacionalizují hlavu domácnosti vyšla jako nejvýznamnější (viz. tabulky č. 33-36 v předchozí hypotéze). Proto je využita pro další analýzu.

Ve většině případů rozhodují otec a matka.

Tabulka 38: Osoba, která rozhoduje o velkých nákupech do domácnosti (odpovědi na otázku č. 15 části 3 dotazníku)

Osoba	Četnost	Procenta
otec	259	46,3 %
matka	192	34,3 %
dědeček	22	3,8 %

babička	44	7,9 %
bratr	2	0,4 %
sestra	2	0,4 %
strýc	7	1,3 %
teta	15	2,6 %
nevlastní matka	1	0,2 %
samo dítě	2	0,4 %
někdo jiný	14	2,4 %
Celkem	560	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Hypotéza testuje, jestli o nákupech rozhoduje matka nebo otec a jaký to má vliv na školní docházku dětí oproti těm z domácností, kde o nákupech rozhoduje někdo jiný a rodiče se ani nepodílí.

Mezi dětmi, v jejichž domácnosti se na rozhodnutí o nákupech podílí matka nebo otec, má 16 % vysokou absenci ($n = 43$). Pokud se matka ani otec nepodílí, má vysokou absenci 28 % dětí ($n = 19$).

V testu těchto dat vyšlo najevo, že tam, kde jsou hlava domácnosti rodiče, mají děti lepší docházku než ty, kde je hlavou domácnosti někdo jiný. Hypotéza je potvrzena statisticky významným rozdílem (p -value: 0,0094).

H10a: Vysoká absence je mezi dětmi, jejichž otec je vzdělaný, méně častá než mezi dětmi s nevzdělaným otcem.

Hypotézu operacionalizuje vysoká absence v druhém trimestru a dosažené vzdělání otce (otázka 14 třetí části dotazníku).

Tabulka 39: Dosažené vzdělání otce (odpovědi na otázku č. 14 části 3 dotazníku)

Stupeň	Četnost	Procenta
bez vzdělání	7	2 %
základní škola	114	33 %
střední škola (nižší stupeň) nebo střední odborné učiliště	132	39 %

střední škola (vyšší stupeň)	51	15 %
univerzita	38	11 %
Celkem	342	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Pro další analýzu je za nevzdělaného považován ten, kdo nemá žádné vzdělání nebo prošel pouze základní školou a za vzdělaného ten, kdo studoval střední školu (vyšší stupeň) nebo univerzitu.

Mezi dětmi, které mají nevzdělané otce, jich má 20 % (n = 13) vysokou absenci. Z těch, kteří mají vzdělaného otce, se na vysoké absenci podílí 16 % (n = 10).

Test významnou souvislost mezi vzděláním otce a školní docházkou dítěte nenašel (p-value: 0,353). Rozdíl není statisticky významný.

H10b: Vysoká absence je mezi dětmi, jejichž matka je vzdělaná, méně častá než mezi dětmi s nevzdělanou matkou.

Hypotéza je operacionalizovaná proměnnými vysoká absence v druhém trimestru a dosažené vzdělání matky (otázka 13 třetí části dotazníku).

Tabulka 40: Dosažené vzdělání matky (odpovědi na otázku č. 13 části 3 dotazníku)

Stupeň	Četnost	Procenta
bez vzdělání	20	6 %
základní škola	147	41 %
střední škola (nižší stupeň) nebo střední odborné učiliště	130	36 %
střední škola (vyšší stupeň)	40	11 %
univerzita	21	6 %
Celkem	358	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Pro další analýzu je stejně jako v předchozí hypotéze za nevzdělanou považována matka, která nemá žádné vzdělání nebo dokončila základní školou a za vzdělanou, pokud studovala střední školu (vyšší stupeň) nebo univerzitu.

Mezi těmi, jejichž matka není vzdělaná, je 23 % žáků s vysokou absencí (n = 20). Děti vzdělaných matek se na vysoké absenci podílejí z 10 % (n = 5).

Test vliv vzdělání matek na školní docházku dětí potvrdil, rozdíl je statisticky významný (p-value: 0,047).

H10c: Studijní výsledky mezi dětmi, které mají vzdělaného otce, jsou vyšší než mezi dětmi, jejichž otec není vzdělaný.

Operacionalizace vzdělání otce je stejná jako v předchozích dvou hypotézách. Za vzdělaného se považuje ten, kdo má střední školu (vyšší stupeň) nebo univerzitu a za nevzdělaného ten, kdo nemá žádné vzdělání nebo jen základní školu. Tato proměnná je srovnávána s umístěním na základě vyhodnocených testů v druhém trimestru.

Průměrná pozice dětí vzdělaných otců je 25. (n = 71). Děti nevzdělaných otců se průměrně umísťují na 38. místě (n = 89).

Testování této hypotézy zjistilo, že otcové ovlivňují studijní výsledky svých dětí. Hypotéza je potvrzena se statisticky významným rozdílem (p-value: 0,0031).

H10d: Studijní výsledky mezi dětmi, které mají vzdělanou matku, jsou vyšší než mezi dětmi, jejichž matka není vzdělaná.

Operacionalizace je totožná jako v předchozí hypotéze (H10c).

Děti vzdělaných matek průměrně zastávají 23. příčku (n = 44). Pokud matka nemá vzdělání, její děti se průměrně umísťují na 33. místě (n = 133).

Stejně jako v předchozím případě bylo zjištěno, že vzdělání matky významně ovlivňuje studijní úspěchy jejich dětí. Rozdíl je statisticky významný (p-value: 0,0018).

H11a: Vysoká absence je méně častá mezi dětmi, které mají maximálně 1 mladšího sourozence, než mezi dětmi s více než 2 sourozenci.

Operacionalizace pomocí počtu mladších sourozenců a podílu na vysoké absenci.

Tabulka 41: Počet mladších sourozenců (odpovědi na otázku č. 20 části 3 dotazníku)

Počet mladších sourozenců	Četnost	Procenta
0	55	11,6 %
1	80	17 %
2	112	23,7 %

3	109	23 %
4	55	11,6 %
5	31	6,6 %
6	21	4,4 %
7	7	1,5 %
10	2	0,4 %
13	1	0,2 %
Celkem	473	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Na základě těchto údajů byly vytvořeny dvě kategorie: 0-1 mladší sourozenec a 2 a více mladších sourozenců.

Pokud má respondent žádného nebo jednoho mladšího sourozence, pak je míra výskytu vysoké absence 22 % (n = 19 z 88). Pokud má dva a více mladších sourozenců, pak je tato míra 17 % (n = 41 z 241). Hypotéza není potvrzena, dokonce lze sledovat opačný výsledek. Test hypotézu vyhodnotil jako statisticky nevýznamnou (p-value: 0,1706).

Pokud zohledníme případnou péči o sourozence před odchodem do školy, pak je podíl na vysoké absenci 12 % (n = 5) u těch, kteří pečují. Pokud se nemusí o sourozence starat, pak je podíl na vysoké absenci 15 % (n = 41). Autorka předpokládala, že děti, které se zapojují do péče o sourozence budou více vytížené a budou mít horší školní docházku. To se nepotvrdilo. Naopak lze pozorovat, že absence je častější u dětí, které se do péče o další děti v domácnosti nezapojují, což přispívá k nepotvrzení hypotézy.

H11b: Studijní výsledky mezi dětmi, které mají maximálně 1 mladšího sourozence, jsou vyšší než mezi dětmi s více než 2 sourozenci.

Hypotézu operacionalizují proměnné počet mladších sourozenců a pořadí na základě vyhodnocení testů v druhém trimestru.

Děti s maximálně jedním mladším sourozencem jsou průměrně umístěny na 31. místě (n = 105). Děti s 2 a více sourozenci průměrně dosáhli na 30. příčku (n = 388). Rozdíl však velmi malý, takže počet mladších sourozenců na studijní výsledky dětí nemá vliv.

Souvislost nebyla nalezena ani v souvislosti s proměnnou péče o mladší sourozence. Průměrná pozice těch, kteří se ráno před odchodem do školy starají o mladší sourozence je 27. (n = 45), vyšší než těch, kteří se nestarají (30. místo, n = 331).

H12a: Vysoká absence je mezi dětmi z větší vzdálenosti častější než mezi dětmi, které žijí blízko školy.

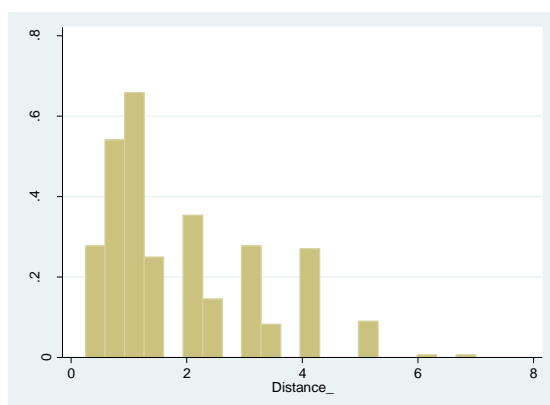
Hypotéza je operacionalizovaná pomocí proměnných vzdálenosti bydliště dítěte od školy a vysoké absence za druhý trimestr.

Nejčastěji respondenti žijí ve vzdálenosti jeden kilometr od školy. Pouze patnáct respondentů bydlí dál než pět kilometrů.

Tabulka 42: Vzdálenost bydliště od školy

Vzdálenost (km)	Četnost	Procenta
0,25	18	4,22 %
0,5	22	5,15 %
0,6	28	6,56 %
0,7	18	4,22 %
0,75	19	4,45 %
0,8	13	3,04 %
1	95	22,25 %
1.5	36	8,43 %
2	47	11,01 %
2.25	4	0,94 %
2.5	21	4,92 %
3	40	9,37 %
3.5	12	2,81 %
4	39	9,13 %
5	13	3,04 %
6	1	0,23 %
7	1	0,23 %
Celkem	427	100 %

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

Graf 6: Grafické zobrazení četnosti odpovědí na otázku vzdálenosti bydliště od školy

Zdroj: zpracování autorkou

Dále budou vzájemně testovány dvě krajní kategorie: do 1,9 km a více jak 3 kilometry.

Z žáků, kteří žijí dál než 3 kilometry, má vysokou absenci 11 % ($n = 6$) a z těch, kteří bydlí do 1,9 kilometru, 15 % ($n = 23$). Překvapivě lze pozorovat, že data ukazují opačný směr hypotézy, tedy že žáci ze vzdálených vesnic mají vysokou absenci méně často než ti, kteří bydlí blízko. Rozdíl je však velmi malý. Žádná zásadní souvislost vzdálenosti bydliště dítěte od školy a školní docházky nebyla nalezena.

H12b: Pokud chodí do školy každý den pěšky, vysoká absence je mezi dětmi z větší vzdálenosti častější než mezi dětmi, které žijí blízko školy.

Hypotézu operacionalizuje vzdálenost bydliště od školy, způsob dopravy do školy a četnost vysoké absence.

Z těch, kteří bydlí dál než 3 kilometry od školy a každý den chodí pěšky, má vysokou absenci 8 % ($n = 3$) oproti 11 % ($n = 13$) z těch, kteří bydlí do 1,9 kilometru od školy a také chodí každý den pěšky. Rozdíl je ale tak nízký, že hypotézu nelze prokázat.

H13: Studijní výsledky jsou lepší mezi dětmi s nižším počtem absencí.

Operacionalizace pomocí proměnných vysoká absence za druhý trimestr a pozice, které žák dosáhl na základě vyhodnocení testů v druhém trimestru.

Děti, které nechybí více jak 10 dní, obsadily průměrně 25. ($n = 221$). Děti, které chyběly více než 10 dní, jsou průměrně na 30. místě ($n = 47$).

Test prokázal statisticky významnou souvislost (p -value 0,0191), hypotéza je tedy potvrzena.

Jednotlivé hypotézy, způsob testování a výsledky shrnuje následující tabulka.

Tabulka 43: Testy hypotéz

Hypotézy	Výsledné hodnoty		Popis
H1a (Studentův t-test) absence chudých > absence nechudých p-value: 0,1998	Chudí: 5,4 dne 54 % n = 44	Nechudí: 4,4 dne 46 % n = 38	Absence za druhý trimestr mezi chudými a nechudými
H1b (Fischerův exaktní test) vysoká absence chudých > vysoká absence nechudých p-value: 0,255	Chudí: 18 % n = 8	Nechudí: 11 % n = 4	Podíl na vysoké absenci mezi chudými a nechudými
H2a (Studentův t-test) vysoká absence hladových > vysoká absence nehladových p-value: 0,0580	Hladovějící: 16 % n = 32	Nehladovějící: 11 % n = 11	Podíl dětí na vysoké absenci mezi hladovými a nehladovými
H2b (Studentův t-test) výsledky hladových < výsledky nehladových p-value: 0,0142*	Hladovějící: průměrné pořadí 31. n = 268	Nehladovějící: průměrné pořadí 25. n = 96	Srovnání studijních výsledků mezi hladovými a nehladovými
H3 (Studentův t-test) vysoká absence sirotků > vysoká absence nesirotci p-value: 0,0000*	Sirotci: 30 % n = 22	Nesirotci: 15 % n = 38	Podíl sirotků na vysoké absenci
H4a (Fischerův exaktní test) vysoká absence sponzorovaných sirotků < vysoká absence nesponzorovaných sirotků p-value: 0,291	Sponzorovaní sirotci: 21 % n = 4	Nesponzorovaní sirotci: 32 % n = 14	Podíl sirotků na vysoké absenci v závislosti na zapojení do programu pomoci
H4b (Studentův t-test) vysoká absence neponzorovaných > vysoká absence sponzorovaných p-value: 0,3995	Sponzorované: 14 % n = 9	Nesponzorované: 15 % n = 35	Podíl dětí na vysoké absenci v závislosti na zapojení do programu pomoci

H5a (Fischerův exaktní test) vysoká absence pracujících > vysoká absence nepracujících p-value: 0,456	Pracují: 16 % n = 8	Nepracují: 13 % n = 5	Podíl na vysoké absenci v závislosti na zapojení dětí do domácích prací ráno před odchodem do školy
H5b (Studentův t-test) výsledky pracujících < výsledky nepracujících p-value: 0,0080*	Pracují: průměrná pozice: 33. n = 65	Nepracují: průměrná pozice: 24. n = 40	Srovnání studijních výsledků v závislosti na zapojení do domácích prací ráno před odchodem do školy
H5c (Studentův t-test): Zapojení do výdělečné činnosti má vliv na školní docházku p-value: 0,0416*	Pracující (nebo pracovali): 21 % n = 36	Nepracující: 13 % n = 20	Srovnání vysoké absence v závislosti na zapojení do výdělečné činnosti
H5d (Studentův t-test) Zapojení do výdělečné činnosti má vliv na studijní výsledky p-value: 0,000*	Pracující (nebo pracovali): průměrná pozice: 35. n = 191	Nepracující: průměrná pozice: 24. n = 185	Srovnání studijních výsledků v závislosti na zapojení do výdělečné činnosti
H6a (Studentův t-test) Mezi dívkami a chlapci je rozdíl ve vysoké absenci p-value: 0,0468*	Chlapci: 23 % n = 35	Dívky: 15 % n = 27	Rozdíl ve vysoké absenci mezi chlapci a dívkami
H6b (Studentův t-test) Mezi dívkami a chlapci je rozdíl ve studijních výsledcích p-value: 0,3263	Chlapci: Průměrná pozice 31. n = 180	Dívky: Průměrná pozice: 29. n = 208	Rozdíl v dosažených studijních výsledcích mezi dívkami a chlapci
H7 (Studentův t-test) vysoká absence mezi dětmi v nesdandartním věku > vysoká absence mezi dětmi ve standardním věku p-value: 0,2460	Nestandardní věk: 18 % n = 31	Standardní věk: 16 % n = 41	Podíl dětí na vysoké absenci v závislosti na věku

H8 (Studentův t-test) výsledky dětí z menších rodin > výsledky dětí z velkých rodin p-value: 0,3020	Malé domácnosti: průměrná pozice: 29. n = 100	Velké domácnosti: průměrná pozice: 31. n = 135	Srovnání studijních výsledků dětí v závislosti na počtu lidí v domácnosti
H9a (Studentův t-test) vysoká absence v domácnosti ženy > vysoká absence v domácnosti muže p-value: 0,0020*	Ženou vedené domácnosti: 21 % n = 57	Mužem vedené domácnosti: 18 % n = 62	Podíl na vysoké absenci v závislosti na pohlaví hlavy domácnosti
H9b (Studentův t-test) vysoká absence v domácnosti rodiče < vysoká absence v domácnosti nerodiče p-value: 0,0094*	Rodiče: 16 % n = 43	Nerodiče: 28 % n = 19	Podíl na vysoké absenci v závislosti na tom, jestli je hlavou domácnosti rodič
H10a (Fischerův exaktní test) vysoká absence vzdělaný otec < vysoká absence nevzdělaný otec p-value: 0,353	Vzdělaný otec: 16 % n = 10	Nevzdělaný otec: 20 % n = 13	Podíl na vysoké absenci v závislosti na vzdělání otce
H10b (Fischerův exaktní test) vysoká absence vzdělaná matka < vysoká absence nevzdělaná matka p-value: 0,047*	Vzdělaná matka: 10 % n = 5	Nevzdělaná matka: 23 % n = 20	Podíl na vysoké absenci v závislosti na vzdělání matky
H10c (Studentův t-test) výsledky dětí vzdělaných otců > výsledky dětí nevzdělaných otců p-value: 0,0031*	Vzdělaný otec: průměrná pozice 25. n = 71	Nevzdělaný otec: průměrná pozice 38. n = 89	Srovnání studijních výsledků v závislosti na vzdělání otce

H10d (Studentův t-test) výsledky dětí vzdělaných matek > výsledky dětí nevzdělaných matek p-value: 0,0018*	Vzdělaná matka: Průměrná pozice: 23. n = 44	Nevzdělaná matka: Průměrná pozice: 33. n = 133	Srovnání studijních výsledků v závislosti na vzdělání matky
H11a (Studentův t-test) vysoká absence mezi dětmi s max 1 mladším sourozencem < vysoká absence mezi dětmi s více než 2 sourozenci p-value: 0,1706	Max 1 mladší sourozenec: 22 % n = 19	2 a více mladších sourozenců: 17 % n = 41	Podíl dětí na vysoké absenci v závislosti na počtu mladších sourozenců
H11b výsledky dětí s max 1 mladším sourozencem > výsledky dětí s více než 2 sourozenci	Max 1 mladší sourozenec: průměrná pozice 31. n = 105	2 a více mladších sourozenců: průměrná pozice 30. n = 388	Srovnání studijních výsledků v závislosti na počtu mladších sourozenců
H12a vysoká absence dětí z daleka > vysoká absence dětí z blízka	Více než 3 km: 11 % n = 6	Do 1,9 km: 15 % n = 23	Podíl na vysoké absenci v závislosti na vzdálenosti bydliště dítěte od školy
H12b chodí pěšky: vysoká absence dětí z daleka > vysoká absence dětí z blízka	Více než 3 km: 8 % n = 3	Do 1,9 km: 11% n = 13	Podíl na vysoké absenci v závislosti na vzdálenosti bydliště dítěte od školy, pokud chodí každý den do školy pěšky.
H13 (Studentův t-test) výsledky dětí s nízkou absencí > výsledky dětí s vysokou absencí p-value: 0,0191*	Nízká absence: průměrné pořadí: 25 n = 221	Vysoká absence: průměrné pořadí: 30. n = 47	Srovnání studijních výsledků v závislosti na školní docházce

Zdroj: tabulka zpracovaná autorkou

*statisticky významné výsledky

6 DISKUZE

Diskuze shrnuje výsledky praktické části, popisuje limity a nedostatky výzkumu a navrhuje další směry bádání.

Výzkumná část diplomové práce měla k dispozici celkem 482 dotazníků od respondentů z pátých, šestých a sedmých ročníků tří vybraných základních škol. Jejich odpovědi byly testovány v souvislosti s údaji školní docházky a studijních výsledků za druhý trimestr školního roku 2018. Pro proměnnou školní docházka se podařilo získat data pro 337 respondentů. Obecně překvapivým zjištěním bylo, že celkové absence dětí nejsou velmi vysoké. Dítě, které chybělo nejvíc, mělo 34 dní absence ve sledovaném období, medián byly 4 dny, průměr 6 absencí za druhý trimestr. Studijní výsledky byly testovány v proměnné umístění žáka v rámci třídy za základě bodů získaných v testech v druhém trimestru, celkem byla získána data 388 respondentů.

H1a: Absence jsou mezi chudými v průměru vyšší než absence mezi nechudými.

Podle očekávání měly chudé děti vyšší absenci než nechudé, ovšem platnost hypotézy nebyla potvrzena, neboť rozdíl (5,4 dne vs. 4,4 dne) není staticky významný (p -value = 0,1998). Souvislost socioekonomické situace domácnosti a školní docházky není prokázána. Vysvětlením může být nízký počet pozorování (44 vs. 33).

H1b: Vysoká absence je mezi chudými častější než mezi nechudými.

Vzhledem k nepříliš vysokým absencím respondentů obecně byla vytvořena nová proměnná, která docházku analyzuje v závislosti na dvou kategoriích – do 10 dní absence a hlavně nad 10 dní absence (dále jen vysoká absence). Desátý den byl zvolen na základě analýzy školní docházky, z níž vyplynulo, že nad deset dní je četnost absencí vysoká, do deseti dní nízká. Hypotéza H1a byla otestována znovu prostřednictvím této nové proměnné.

Výsledek hypotézy je shodný s předchozí. Ačkoli je mezi chudými respondenty vyšší míra výskytu vysoké absence (18 % vs. 11 %), test neprokázal významnou souvislost (p -value = 0,255). Hypotéza nebyla potvrzena.

Dílčí cíl č. 1: zjistit, do jaké míry socioekonomická situace rodiny (chudoba) ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě, je splněn s výsledkem, že socioekonomická situace domácnosti nemá na školní docházku vliv, dva testy prokázaly statistickou nevýznamnost.

H2a: Vysoká absence je mezi hladovými častější než mezi nehladovými.

Mezi hladovými dětmi je vyšší podíl vysokoabsentujících dětí oproti nehladovým (16 % vs. 11 %). Test však prokázal $p\text{-value} = 0,0580$, rozdíly jsou velmi těsně statisticky nevýznamné. Lze očekávat, že při větším počtu pozorování by test ukázal mnohem větší souvislost. Ačkoli tedy test hypotézu nepotvrdil, procentuálně jsou na tom hladové děti skutečně hůře a pocit hladu je ovlivňuje v jejich školní docházce.

H2b: Studijní výsledky jsou mezi hladovými nižší než mezi nehladovými.

Hladové děti dosáhly nižších studijních výsledků v druhém trimestru oproti nehladovým (31. místo vs. 25. místo). Nehladové děti mají lepší studijní výsledky, dosahují v průměru o šest míst lepší pozici než děti, které cítí silný hlad. Rozdíl je statisticky významný ($p\text{-value} 0,0142$) a hypotéza je tím potvrzena.

Díky těmto hypotézám byl splněn **dílčí cíl č. 2:** zjistit, do jaké míry hlad ovlivňuje školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě. Bylo prokázáno, že souvislost se školní docházkou je velmi těsně statisticky nevýznamná. Souvislost hladu a studijních výsledků je významná. Hladové děti měly významně horší bodové ohodnocení v testech za druhý trimestr 2018. Důvodem může podle WFP (2006) být únava, snížená energie a schopnost soustředit se, hladové děti si nepamatují tolik informací jako děti, které nepocítují silný hlad.

H3: Vysoká absence je častější mezi sirotky než nesirotky.

Sirotci mají vysokou absenci častější než nesirotky (30 % vs. 15 %).

Rozdíl je statisticky významný ($p\text{-value}: 0,0000$) a hypotéza potvrzena. Vysvětlením může být stesk po rodiči, chybějící podpora biologické matky nebo otce, a to nejen psychologická, ale i finanční. Děti zůstávají s jedním rodičem, který může trpět výpadkem příjmu manžela, zejména v případě žen. Pokud děti odcházejí ke svým příbuzným, může pro ně být náročně uživit další dítě a mohou preferovat výdaje za školu vlastních dětí.

Dílčí cíl č. 3: zjistit, do jaké míry osiření ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě, byl dosažen se statistickým významem. Osiření velmi ovlivňuje děti v pravidelné školní docházce.

H4a: Vysoká absence je mezi sponzorovanými sirotky méně častá než mezi nesponzorovanými sirotky.

Podle očekávání mají sirotci zapojení do programu nižší míru výskytu vysokých absencí než sirotci nezapojení do takového typu programu (21 % vs. 32 %).

Hypotéza není potvrzena, rozdíl není statisticky významný (p-value: 0,291).

H4b: Vysoká absence je častější mezi dětmi, které nejsou zapojeny do programu pomoci než mezi těmi zapojenými.

Děti nezapojené do programu pomoci mají vyšší podíl na vysoké absenci než děti zapojené (15 % vs. 14 %) Rozdíl není statisticky významný (p-value: 0,3995) a hypotéza je tím vyvrácena.

Dílčí cíl č. 4: zjistit, do jaké míry programy pomoci ovlivňují školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě je vyhodnocen tak, že programy pomoci školní docházku respondentů tohoto výzkumu neovlivňují. Lze předpokládat, že při větším množství pozorování by se vliv programu pomoci prokázal už jen z důvodu, že jednou z jeho podmínek je, aby dítě školu pravidelně navštěvovalo.

H5a: Vysoká absence je mezi dětmi, které ráno před odchodem do školy pracují, častější než mezi těmi, které nepracují.

Dětí, které před odchodem do školy vykonávají alespoň čtyři druhy domácích prací mají podíl na vysoké absenci vyšší než ty, které nevykonávají žádnou (16 % vs. 13 %).

Ačkoli data vychází dle očekávání, rozdíly jsou minimální a souvislost mezi nimi není statisticky významná (p-value: 0,456). Hypotéza není potvrzena.

Ačkoli domácí práce ráno před odchodem z domu nemají na školní docházku vliv, naopak je tomu ve srovnání s dosaženými studijními výsledky dětí.

H5b: Studijní výsledky mezi dětmi, které ráno před odchodem do školy pracují, jsou nižší než mezi těmi, které nepracují.

Žáci, kteří ráno před odchodem do školy vykonávají minimálně čtyři činnosti dosáhli horšího umístění než ty, které nedělají žádné domácí práce (33. místo vs. 24. místo). Studentův t-test hypotézu potvrdil se statisticky významným rozdílem p-value = 0,0080.

H5c: Zapojení do výdělečné činnosti má vliv na školní docházku.

Respondenti, kteří nepracují nebo nepracovali, aby získali příjem, mají nižší podíl na vysoké absenci než ti, kteří pro výdělek pracovali nebo pracují (13 % vs. 21 %). Mezi dětmi zapojenými do výdělečné činnosti je vyšší podíl těch, kteří mají vysokou absenci. Souvislost výdělečné činnosti a školní docházky je statisticky významná (p-value: 0,0416). Hypotéza je tímto potvrzena.

H5d: Zapojení do výdělečné činnosti má vliv na studijní výsledky.

Pokud respondent uvedl, že nepracoval nebo nepracuje za výdělek, dosahuje v průměru lepších studijních výsledků než ti, kteří odpověděli, že pracují nebo pracovali s cílem vydělat si peníze (24. místo vs. 35. místo)

Vliv výdělečné činnosti na studijní výsledky je zřetelný. Studentův t-test potvrzuje hypotézu se statisticky významným rozdílem (p-value: 0,000).

Dílčí cíl č. 5: zjistit, do jaké míry domácí práce a výdělečná činnost ovlivňují školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě byl splněn, protože bylo zjištěno, že zapojení do domácích prací sice školní docházku neovlivňuje, naopak ovlivňuje dosažené studijní výsledky dětí. Velmi významný vliv má výdělečná činnost, která ovlivňuje jak školní docházku, tak studijní výsledky respondentů. Vysvětlením může být to, že pokud pracují, byť o víkendu, nemají dostatek času na plnění domácích úkolů a přípravu na zkoušky a testy. Děti mohou být více unavené a nemusí mít dostatek energie soustředit se na učení doma i ve škole.

H6a: Mezi dívkami a chlapci je rozdíl v množství absencí.

Chlapci mají vyšší podíl na vysoké absenci než dívky (23 % vs. 15 %).

Důvod vlivu pohlaví se může lišit. Dívky bývají více zapojené do domácích prací, chlapci do těžší práce na poli nebo do výdělečné činnosti. Na základě testu hypotézy se zdá, že větší význam mají faktory ovlivňující chlapce, protože ti mají vysoké absence

procentuálně vyšší než dívky. Rozdíl je statisticky významný (p-value: 0,0468). Hypotéza je potvrzena.

H6b: Mezi dívkami a chlapci je rozdíl ve studijních výsledcích.

Podle očekávání je mezi dívkami a chlapci v dosaženém umístění za ohodnocené testy ve druhém trimestru rozdíl. Dívky dosahují lepších studijních výsledků než chlapci (29. místo vs. 31. místo). Platnost hypotézy ovšem nebyla potvrzena, protože rozdíl není statisticky významný (p-value: 0,3263).

Dílčí cíl č. 6: zjistit, do jaké míry pohlaví dítěte ovlivňuje školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě, byl splněn. Bylo zjištěno, že vliv pohlaví na respondenty existuje, avšak pouze v souvislosti se školní docházkou. Přestože lze pozorovat, že respondenti-chlapci mají vyšší míru výskytu vysoké absence a zároveň horší výsledky, statistický význam u školních výsledků prokázán nebyl.

H7: Vysoká absence je mezi dětmi v nestandardním věku častější než mezi dětmi ve standardním věku.

Děti v nestandardním věku mají vyšší míru vysoké absence než děti ve standardním věku (18 % vs. 16 %), což je v souladu s očekáváním, že žáci, kteří jsou starší, než by v určitém ročníku měli být, mají více absencí. Rozdíl není statisticky významný (p-value: 0,2460) a hypotéza je tím nepotvrzena.

Dílčí cíl č. 7: zjistit, do jaké míry věk dítěte ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě, byl naplněn. Bylo zjištěno, že věk ve smyslu být v určitém věku ve správném ročníku nemá na školní docházku respondentů významný vliv.

H8: Studijní výsledky jsou mezi dětmi z menších rodin vyšší než u dětí z velkých rodin.

Třebaže mají děti z menších rodin do 5 členů lepší umístění než děti z větších rodin s 8 a více členy (29. místo vs. 31.), test hypotézu neprokázal a rozdíl je statisticky nevýznamný (p-value: 0,3020).

Dílčí cíl č. 8: zjistit, do jaké míry velikost domácnosti ovlivňuje studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě byl splněn. Nebyla zjištěna významná souvislost mezi velikostí domácnosti a studijními výsledky respondentů.

Autorka očekávala rozdíl ve prospěch dětí z malých domácností díky větším prostorům, který jim mohou rodiče věnovat a menšímu ruchu mnoha lidí na jednom místě, jak tomu může být v domácnostech s více lidmi. Test však výrazný rozdíl nepotvrdil. Vysvětlením může být to, že pokud je domácnost malá, na každého jejího člena připadá větší podíl domácích prací, tudíž jsou děti omezovány v množství času na plnění domácích úkolů a přípravě na zkoušky.

H9a: Vysoká absence je častější mezi dětmi z domácností vedené ženou než mezi dětmi z domácností, které vede muž.

Jednoznačně častěji chybí děti z domácností, které vedou ženy. Mají vyšší výskyt vysoké absence než děti z domácností, kde dominuje muž (21 % vs. 18 %). Hypotéza je potvrzena jako statisticky významná (p-value: 0,0020).

Pro odůvodnění výzkum analyzoval, jestli v domě žije otec dítěte a zjistil, že v domácnostech vedených ženami téměř vždy otec dítěte chybí. Ze 107 domácností vedených ženou jen v 10 % (n = 11) žije otec, zatímco z 86 domácností, kde převládá slovo muže, ve třetině (34 %, n = 29) žije matka dítěte. Vysoká absence dětí z domácností vedených ženami pak může souviset s nižšími příjmy, kvůli kterým se musí omezovat například ve školních poplatcích. Také Lloyd a Blanc (1996, s. 288) a Ahiakpor a Swaray (2015, s. 138) ve svých studiích hovořili o horším přístupu žen ke zdrojům příjmů, čímž jsou ekonomicky znevýhodněné.

H9b: Vysoká absence je mezi dětmi z domácností, kterým dominují rodiče, méně častá než mezi dětmi z domácností, kterým dominuje někdo jiný.

Děti z domácností, kterým dominují rodiče nižší míru výskytu vysoké absence než děti z domácností, kde rozhoduje někdo jiný než rodiče (16 % vs. 28 %). Jestliže jsou hlavou domácnosti rodiče, děti mají lepší docházku než ty z domácností, kde je hlavou domácnosti někdo jiný. Hypotéza je potvrzena se statisticky významným rozdílem (p-value: 0,0094).

Vysvětlením může být to, že rodiče mají o dítě větší zájem a snaží se ho více podporovat než teta, strýc či nevlastní rodiče. Důvodem mohou být také příjmy. Rodiče jsou často v mladém dospělém či středním věku a jsou schopni zajistit více zdrojů než například prarodiče v seniorském věku.

Hypotézy velmi uspokojivými výsledky naplňují **dílčí cíl č. 9**: zjistit do jaké míry hlava domácnosti ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe

v Ugandě. Hlava domácnosti, její pohlaví a jestli jsou jí rodiče či nikoli, velmi významně ovlivňují školní docházku respondentů.

H10a: Vysoká absence je mezi dětmi, jejichž otec je vzdělaný, méně častá než mezi dětmi s nevzdělaným otcem.

Děti vzdělaných otců mají nižší míru výskytu vysoké absence než děti nevzdělaných otců (16 % vs. 20 %).

Třebaže tato data autorka očekávala, test významnou souvislost nepotvrzuje (p-value: 0,353) a hypotézu vyvrací.

H10b: Vysoká absence je mezi dětmi, jejichž matka je vzdělaná, méně častá než mezi dětmi s nevzdělanou matkou.

Děti vzdělaných matek mají nižší absenci než děti nevzdělaných matek (10 % vs. 23 %).

Oproti předchozí hypotéze test vliv vzdělání matek na školní docházku dětí potvrdil se statistickým významem (p-value: 0,047). Vysvětlením může být to, že matky projevují o dítě větší zájem a najdou si čas, aby se mu věnovaly a pomáhaly mu s domácími úkoly.

H10c: Studijní výsledky mezi dětmi, které mají vzdělaného otce, jsou vyšší než mezi dětmi, jejichž otec není vzdělaný.

Děti vzdělaných otců se průměrně umísťují na vyšší pozici a jejich studijní výsledky jsou tak lepší než dětí nevzdělaných otců (25. místo vs. 38. místo). Hypotéza je tak potvrzena se statisticky významným rozdílem (p-value: 0,0031).

Je zajímavé zjištění, že vzdělání otce neovlivňuje školní docházku dětí, avšak jejich studijní výsledky ano.

H10d: Studijní výsledky mezi dětmi, které mají vzdělanou matku, jsou vyšší než mezi dětmi, jejichž matka není vzdělaná.

Děti vzdělaných matek se průměrně umísťují na vyšší pozici a jejich studijní výsledky jsou tak lepší než dětí nevzdělaných matek (23. místo vs. 33. místo). Stejně jako vzdělání otce, má i vzdělání matky významný vliv na studijní výsledky dětí. Testování hypotézu potvrdilo se statisticky významným rozdílem (p-value: 0,0018).

Dílčí cíl č. 10: zjistit, do jaké míry dosažené vzdělání rodičů ovlivňuje školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě, byl splněn a vliv vzdělání rodičů z větší části potvrzen. Kromě vlivu otce na školní docházku byly hypotézy dle očekávání potvrzeny. Školní docházku ovlivňuje především vzdělání matky. Vliv otce je však stejně jako u matek významný v souvislosti s dosaženými studijními výsledky respondentů. Odůvodněním může být to, že vzdělání rodiče jsou schopni najít si lépe placenou práci a chtějí, aby si i jejich děti dokázali zajistit lepší životní podmínky, proto je podporují ve vzdělání. Zároveň jsou schopni dítěti pomáhat při plnění domácích úkolů a přípravě na testy a zkoušky.

H11a: Vysoká absence je méně častá mezi dětmi, které mají maximálně 1 mladšího sourozence, než mezi dětmi s více než 2 sourozenci.

Oproti očekávání analýza ukázala opačný výsledek, tedy že děti s žádným nebo jedním mladším sourozencem mají vyšší míru výskytu vysoké absence než ty, které mají dva a více mladších sourozenců (22 % vs. 17 %). Hypotéza je tedy vyvrácena jako statisticky nevýznamná ($p\text{-value} = 0,1706$).

Výsledek autorku překvapil a pokusila se jej zanalyzovat pomocí proměnné péče o sourozence před odchodem do školy a zjistila, že podíl pečujících na vysoké absenci je nižší oproti těm, kteří se na péči o sourozence nepodílejí (12 % vs. 15 %). Výsledek je opět mimo očekávání. Autorka předpokládala, že mezi dětmi s různým počtem mladších sourozenců bude velký rozdíl ve školní docházce, a to zejména kvůli péči, kterou mladší sourozenci mohou vyžadovat, je totiž běžné, že v rozvojových zemích se starší sourozenci spolu s rodiči starají o ty mladší. Naopak lze pozorovat, že absence je častější u dětí, které se do péče o další děti v domácnosti nezapojují. Tyto výsledky jen podpořily odmítnutí hypotézy.

H11b: Studijní výsledky mezi dětmi, které mají maximálně 1 mladšího sourozence, jsou vyšší než mezi dětmi s více než 2 sourozenci.

Opět navzdory očekávání bylo zjištěno, že děti s maximálně jedním mladším sourozencem průměrně dosáhly nižšího umístění než děti se dvěma a více mladšími sourozenci (31. místo vs. 30. místo). Rozdíl ale velmi malý, a tudíž se nedá hovořit o statistickém významu.

Výsledek byl opět analyzován prostřednictvím proměnné péče o sourozence ráno před odchodem do školy. Ani zde nebyla nalezena významná souvislost. Průměrná

pozice těch, kteří se ráno před odchodem do školy starají o mladší sourozence je nepatrně vyšší než těch, kteří se na péči nepodílejí (27. místo vs. 30. místo).

Dílčí cíl č. 11: zjistit, do jaké míry sourozenci ovlivňují školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě, byl také splněn. Nebyl zjištěn žádný významný vliv počtu mladších sourozenců na školní docházku nebo studijní výsledky respondentů.

H12a: Vysoká absence je mezi dětmi z větší vzdálenosti častější než mezi dětmi, které žijí blízko školy.

Analýza překvapivě přinesla opačný výsledek, než autorka očekávala. Děti ze vzdálenosti více než tři kilometry od školy měly nižší míru výskytu vysoké absence než děti ze vzdálenosti do 1,9 kilometru (11 % vs. 15 %). Rozdíl však není významný. Hypotéza nebyla potvrzena.

H12b: Pokud chodí do školy každý den pěšky, vysoká absence je mezi dětmi z větší vzdálenosti častější než mezi dětmi, které žijí blízko školy.

Překvapivý výsledek hypotézy H12a podporuje i další hypotéza. Pokud všechny děti chodí každý den pěšky, pak ti, kteří bydlí více než tři kilometry od školy mají nižší míru výskytu vysoké absence než ty, které bydlí do 1,9 kilometru (8 % vs. 11 %). Rozdíl je ale velice malý, a nemá proto žádný statistický význam.

Dílčí cíl č. 12: zjistit, do jaké míry vzdálenost bydliště od školy ovlivňuje školní docházku dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě, byl splněn. Žádná významná souvislost vzdálenosti bydliště dítěte od školy a školní docházky nebyla nalezena. Vzdálenost na školní docházku respondentů nemá významný vliv.

H13: Studijní výsledky jsou lepší mezi dětmi s nižším počtem absencí.

Děti s nižším počtem absencí dosáhly lepšího umístění než děti s počtem absencí nad 10 dní (25. místo vs. 30. místo). Hypotéza je tedy potvrzena se statisticky významnou souvislostí (p-value 0,0191).

Také poslední **dílčí cíl č. 13:** zjistit, do jaké míry se školní docházka a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě ovlivňují navzájem, se podařilo splnit s výsledkem, že školní docházka a studijní výsledky respondentů spolu významně souvisí. Není to překvapivé, autorka očekávala, že pokud má dítě vysokou absenci, chybí mu probírané učivo, a dosahuje proto nižších bodů v testech. A naopak

pokud dochází pravidelně, zvyšuje to jeho šance více si zapamatovat, pochopit látku a úspěšněji složit testy.

Všechny dílčí cíle byly splněny, bylo zjištěno jaké faktory a do jaké míry ovlivňují školní docházku a studijní výsledky dětí ze základních škol v okrese Buikwe. Díky tomu se podařilo dosáhnout také hlavního cíle výzkumu a zodpovědět hlavní výzkumnou otázku.

Důvod, proč některé z hypotéz nebyly prokázány, může souviset se zkrácením dat (viz. podkapitola 4.9) a dalšími limity, které ztížily jejich prokazování. Nedostatky výzkumu popisuje následující část.

Vzhledem k tomu, že rozsáhlý výzkum v zahraničí autorka dělala poprvé, mohla se dopustit chyb. Ačkoli si výzkum předem naplánovala, mohla opomenout dotázat se na různé souvislosti, které mohou u respondentů hrát důležitou roli. Autorka si toho není vědoma, to však opomenutí nevylučuje.

Nedostatkem výzkumu vzniklého nezkušeností autorky bylo časové rozvržení terénního šetření. Ačkoli měla přehledně naplánovaný časový rozvrh, v souvislosti s laxní povahou místních nebylo jednoduché ho dodržet. A to zejména v období kolem prázdnin mezi druhým a třetím trimestrem. Týden před nimi a po nich mělo probíhat dotazníkové šetření v jedné ze škol, docházka dětí však byla tak nízká, že se před prázdninami podařilo získat pouze třicet jedna dotazníků od potenciálních dvě stě dvaceti pěti respondentů. V týdnu po prázdninách sběr dotazníků neproběhl.

Velkým limitem je nedostupnost veškerých sekundárních dokumentů. Nejvíce se jim podařilo získat za druhý trimestr, proto analýza pracuje s těmito daty. Chybí údaje o školní docházce žáků v pátém ročníku jedné ze škol a o studijních výsledcích dětí ze šesté třídy v další škole. To mohlo způsobit odchylku ve výsledcích. Analýza za celý školní rok by mohla přinést komplexnější výsledky, bohužel dokumentů za první a třetí trimestr chybí hodně.

Při sběru sekundárních dokumentů se objevily i další problémy. Vzhledem k tamní laxní povaze, nebyly k dispozici veškeré dokumenty, které autorka pro výzkum potřebovala. Pouze v jedné škole vše uchovávají přehledně roztržené v šanonech. V ostatních školách je museli ředitelé, jejich zástupci a učitelé hledat mezi spoustou jiných materiálů.

Autorka je vždy dopředu požádala o připravení konkrétních dokumentů. Ačkoli ředitelé byli ochotni je poskytnout, ne všichni je byli schopni nachystat na domluvený den a čas. Avšak když je autorka při osobním setkání pobídla ke společnému hledání, ochotně spolupracovali a poskytovali vysvětlení ke všemu, co jí nebylo jasné.

Limitem je i jazyková bariéra. Ačkoli by žáci pátých, šestých a sedmých tříd měli mít dostatečnou úroveň anglického jazyka, dotazník byl sestaven jednoduchou angličtinou a v předvýzkumu potvrzen jako srozumitelný, mohl některým respondentům dělat potíže. V tomto případě byli velmi ochotní a nápomocní třídní učitelé, kteří v případě neporozumění vysvětlovali otázky v místním jazyce. Doplnkové dotazníkové šetření proběhlo v místním jazyce celé.

Dalším limitem bylo odlišné kulturní vnímání autorky a respondentů. To se projevilo například v interpretaci pojmu matka a otec, kdy autorka myslela pouze biologické rodiče a respondenti ženu nebo muže, s nímž žijí a který je vychovává. Nedostatky byly odstraněny v doplňujících dotazníkových šetřeních. Na rozdíl od autorky také nerozlišují mezi biologickými sourozenci a ostatními dětmi v domácnostmi. Po konzultaci s řediteli bylo v další analýze od rozlišování upuštěno.

Významným limitem je povaha místní výuky, která nerozvíjí fantazii a vlastní názor dětí. Odchytky ve výsledcích mohla způsobit i neznalost nebo její nepřiznání. Chyby se autorka snažila opravit v doplňujícím dotazníkovém šetření. Podkapitola 4.9 diskutovala problematiku zaznamenávání věku či odpovědi na otázky zjišťující počet členů domácnosti a jejich výčet. Chybivost byla náhodná a výsledky by neměly být zásadně ovlivněny.

Limitující mohla být také samotná přítomnost výzkumníka při vyplňování dotazníků, kdy se respondenti mohli stydět, cítit nervozitu nebo naopak brát výzkum na lehkou váhu či se snažit o zkreslení odpovědí a „udělat se chudším“ ve snaze získat ve výzkumnici podporovatele jejich studia. Další možné limity a zkreslení popisuje podkapitola 4.9 Možné zdroje zkreslení.

Při zamyšlení se nad tím, co by šlo zlepšit, se nabízí využít pro ověřování dat metodu pozorování. Sledovat, kdo dostává ve škole oběd, jak se respondenti dopravují, navštívit je doma a zjistit s kým žijí. Vzhledem k četnosti respondentů a časovému omezení terénního výzkumu toto nebylo možné. Pro realizaci těchto aktivit by bylo potřeba méně respondentů nebo více výzkumníků a více času v terénu.

Autorka si je vědoma toho, že existují další více i méně významné faktory, které školní docházku a studijní výsledky ovlivňují (některé z nich jmenuje v podkapitole 3.15 Další faktory). Limitem tohoto výzkumu je, že nebyly zahrnuty všechny, proto se nejedná o ucelený obraz toho, co všechno a do jaké míry může docházku a výsledky dětí ovlivňovat. Rozsah této diplomové práce umožnil zkoumat jen vybrané faktory, a výsledky práce proto vybízí k dalšímu bádání.

Školní docházka i studijní úspěchy žáků základních škol by mohly být zkoumány z hlediska mnoha jiných faktorů samostatně i v souvislosti s těmi, jimiž se zabýval tento výzkum. Ten navíc testuje pouze základní hypotézy. Míra vlivu jednotlivých faktorů se může lišit ve vzájemném kontextu faktorů. Každý by tak zasluhoval samostatnou studii. Další výzkumy by mohly přinést komplexnější pohled na tyto i další faktory. Stejně výzkumy by mohly být provedeny ve více školách a tím problematiku zmapovat napříč okresem Buikwe a přinést srovnání, s nímž by mohlo místní oddělení školství pracovat.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala vzděláním v rozvojových zemích. Jejím cílem bylo zjistit, jaké faktory a do jaké míry ovlivňují školní docházku a úspěšnost dětí na základních školách v okrese Buikwe v Ugandě.

Autorku k výzkumu motivovala osobní zkušenost se základními školami právě v okolí Buikwe. Ve školách zapojených do výzkumu strávila pět měsíců v rámci zahraniční praxe v průběhu bakalářského studia v roce 2015. Na základě tohoto výzkumu by pro školy chtěla připravit dokument, který bude hodnotit vliv vybraných faktorů na žáky a návrhy, jak zlepšit prostředí škol a jak působit na děti a jejich rodiče tak, aby se školní docházka žáků zvyšovala a s ní i jejich studijní výsledky.

Při přípravě výzkumného šetření si autorka prostudovala odborné studie a výzkumy na dané téma. Ty jsou součástí teoretické části, jež představila téma rozvoje a vzdělání. Přiblížila vzdělávací systém v Ugandě, stručně nastínila jeho historický vývoj a podstatné milníky, které ovlivnily jeho současnou podobu. Popisuje také program všeobecného základního vzdělání, který byl zaveden v devadesátých letech. Zásadní kapitola tvoří vybrané faktory ovlivňující školní docházku a studijní výsledky dětí na základních školách v rozvojových zemích.

Praktická část zkoumala tyto faktory:

1. Socioekonomická situace domácnosti, chudoba
2. Hlad
3. Osíření
4. Programy pomoci
5. Domácí práce
6. Pohlaví dítěte
7. Věk dítěte
8. Velikost domácnosti
9. Hlava domácnosti se zaměřením na pohlaví
10. Dosažené vzdělání rodičů
11. Sourozenci
12. Vzdálenost bydliště od školy
13. Školní docházka a studijní výsledky

Každý faktor představoval dílčí cíl, jehož vyhodnocení mělo usnadnit dosažení hlavního cíle. Celkem 26 hypotéz testovalo vliv těchto faktorů na školní docházku a studijní úspěšnost dětí z vybraných základních škol.

Výzkum probíhal ve třech základních školách, s nimiž měla autorka osobní zkušenost. Metoda výběru škol byla účelová stejně jako výběr respondentů, žáků pátých, šestých a sedmých tříd. Důvod pro výběr posledních tří ročníků základní školy byla zejména úroveň anglického jazyka dostatečná pro porozumění výzkumu i dotazníku.

Data byla sbírána v období od 27. července do 28. září 2018 přímo ve vybraných základních školách v Ugandě. Časový rozvrh terénního výzkumu obsahuje podkapitola 4.8. Jednou z hlavních metod sběru dat byly dotazníky. Z celkových 494 sesbíraných dotazníků muselo být dvanáct vyřazeno. Odpovědi respondentů byly v analýze srovnávány s údaji ze sekundárních dokumentů, jejichž sběr byl druhou hlavní metodou pro získávání dat. Byly to záznamy školní docházky a studijních výsledků respondentů za školní rok 2018. Vzhledem k dostupnosti dokumentů analýza pracovala pouze s daty za druhý trimestr.

Nejdůležitější zjištění:

Dvanáct z dvaceti šesti hypotéz se podařilo prokázat se statistickým významem, jedna je statisticky těsně nevýznamná.

Testování prokázalo, že mezi nevlivnější faktory ovlivňující školní docházku anebo studijní výsledky dětí z pátých, šestých a sedmých tříd vybraných základních škol patří:

- **hlad** – hladové děti dosáhly nižších studijních výsledků v druhém trimestru oproti nehladovým, těsně statisticky nevýznamný je vliv na školní docházku;
- **osiřeni** – sirotci chybí častěji než nesiroťci;
- **zapojení do domácích prací ráno před odchodem do školy** – pokud děti pracují, dosahují horšího umístění než ty, které pracovat nemusí; tento faktor ovlivňuje pouze úspěšnost při studiu, nikoli školní docházku;
- **výdělečná činnost** ovlivňuje docházku i výsledky. Ti, kteří nepracují nebo nepracovali, aby získali příjem, mají nižší absenci a také dosahují v průměru lepších studijních výsledků než ti, kteří pro výdělek pracovali nebo pracují;

- **pohlaví** má vliv pouze na množství absencí, kdy chlapci chybí častěji než dívky; statistický význam při testování studijních výsledků prokázán nebyl;
- **hlava domácnosti** z hlediska pohlaví – děti z domácností vedené ženou mají vyšší absenci než děti z domácností, kde dominuje muž;
- **hlava domácnosti** z hlediska rodičovství – pokud je hlavou domácnosti rodič, děti mají nižší absenci než ty z domácností, kde má hlavní slovo někdo jiný;
- **dosažené vzdělání otce** má velký vliv na studijní výsledky dětí. Pokud má otec vyšší vzdělání, žáci dosahují vyšších umístění ve vyhodnocování testů, vliv na školní docházku však u respondentů prokázán nebyl;
- **dosažené vzdělání matky** má velký vliv na školní docházku i studijní úspěchy dětí – děti vzdělaných matek mají nižší absenci a zároveň v testech získávají více bodů než děti nevzdělaných matek;
- **počet dní absence** ovlivňuje studijní výsledky dětí – ty, které měly nízkou absenci získaly vyšší počet bodů v testech a s nimi i vyšší umístění než děti, které chybí častěji.

Vyhodnocením hypotéz bylo dosaženo všech dílčích cílů, které postupně vedly k naplnění hlavního cíle, jenž tak dokázal zodpovědět výzkumnou otázku. Závěr shrnul jen nejzásadnější a nejzajímavější poznatky, analýzu všech faktorů a popis míry jejich vlivu na školní docházku a studijní úspěchy dětí ze základních škol v okrese Buikwe v Ugandě obsahují kapitoly 5 Výsledky a 6 Diskuze.

Výsledky výzkumu jsou zdrojem základních poznatků o tom, co ovlivňuje školní docházku a studijní úspěchy žáků na vybraných základních školách. Poznatky z této práce jsou informací především pro ty, kteří se zajímají o problematiku vzdělání v rozvojových zemích, například pro studenty nebo rozvojové pracovníky. Především budou spolu s dalšími daty, které byly v průběhu terénního výzkumu na žádost ředitelů škol sbírány navíc, jako podklad pro materiál mapující faktory ovlivňující žáky jejich základních škol. Ve spolupráci s místním školním inspektorem budou navržena řešení a doporučeny nástroje, jejichž prostřednictvím by mohla být školní docházka žáků zlepšena a oni by tak zároveň mohli dosahovat lepších studijních výsledků. Autorka si uvědomuje, že mnohé faktory nelze ovlivnit (například socioekonomickou situaci domácností, osíření, velikost domácnosti, to, kdo je hlavou domácnosti a jaké je její dosažené vzdělání nebo vzdálenost bydliště od školy), lze ale podporovat děti z nejhudších rodin, sirotky, děti docházející pěšky, lze nabízet školní obědy

za sníženou cenu nebo zdarma. Nejedno řešení bude záviset na financích škol. Navrhnout reálná řešení a nástroje nebude jednoduché, protože ve školách často finance chybí. Možné způsoby, jak navýšit rozpočet škol směrem k podpoře znevýhodněných dětí chce autorka konzultovat se školním inspektorem a řediteli. Existují však také finančně nenáročné možnosti, jako je edukace dětí a jejich rodin o podpoře svých dětí ve studiu v závislosti na jejich věku, pohlaví či zapojení do domácích prací. To vše bude součástí materiálu, který bude zaslán ředitelům všech tří zkoumaných škol.

Diplomová práce může sloužit také jako východisko pro další výzkumy, jež byly navrženy v diskuzi.

SEZNAM LITERATURY

AHIAKPOR, F., SWARAY, R. 2015. Parental Expectations and School Enrolment Decisions: Evidence from rural Ghana. *Review of Development Economics* 19 (1), s. 132-142.

AINSWORTH, M., BEEGLE, K., KODA, G. 2002. The Impact of Adult Mortality on Primary School Enrollment in Northwestern Tanzania. *Africa Region Human Development Working Paper Series*. Washington, DC: The World Bank.

ALIKA, I. H., EGBOCHUKU, E. O. 2009. Drop Out From School Among Girls in Edo State: Implications for counselling. *Edo Journal of Counselling* 2 (2), 135–141.

BATEGEKA L., OKURUT N. 2006. Universal Primary Education Uganda. *Policy Brief, Inter-Regional Inequality Facility - sharing ideas and policies across Africa, Asia and Latin America*, 10 (6). Dostupné z: <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/4072.pdf>.

CAMERON, L. 2005. Primary Completion Rates. *Technical Paper* WP-09-01. Washington, DC: Education Policy and Data Center (FHI 360). Dostupné z: <https://www.epdc.org/sites/default/files/documents/Primary%20Completion%20Rates.pdf>.

CARDOSO, A. R., VERNER, D. 2006. School Drop-Out and Push-Out Factors in Brazil: The Role of Early Parenthood, Child Labor, and Poverty. *IZA Discussion Paper No. 2515*. Bonn: Institute for the Study and Labor (IZA). Dostupné z: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/33876/1/541562096.pdf>.

CLARK, H. 2012. Education and International Development. *United Nations Development Programme*, 26 March. Dostupné z: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/speeches/2012/03/26/helen-clark-education-and-international-development-.html> [cit. 2019-04-21].

CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF UGANDA, 1995. Zákon č. 354/1995, Act 13/2000, v účinném znění ke dni 8. 10. 1995. Dostupné z: http://www.statehouse.go.ug/sites/default/files/attachments/Constitution_1995.pdf [cit. 2018-06-07].

- DE MURO, P., BURCHI, F. 2007. *Education for Rural People and Food Security: A Cross-Country Analysis*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- DISMAN, M. 2002. *Jak se vytváří sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- DUŠKOVÁ, L., ŠAFAŘÍKOVÁ, S. 2015. *Kvalitativní metody pro rozvojová studia*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- EDUCATION POLICY AND DATA CENTER. © 2012. *Uganda. Description* [online]. Dostupné z: <https://www.epdc.org/country/uganda> [cit. 2018-05-31].
- GLOBAL PARTNERSHIP FOR EDUCATION. 2018. *Uganda*. Dostupné z: <https://www.globalpartnership.org/country/uganda> [cit. 2018-06-07].
- CHARITA PRO HAITI. 2015. *Adopce na dálku* [online]. Dostupné z: <http://www.haiti.cz/cz/co-delame/adopce-na-dalku> [cit. 2018-04-24].
- KARABO, M., NATAL, A. 2013. Factors Influencing High Dropout Rates of Girl Child from Education: A Case Study of Black Women in North West Province, South Africa. *Journal of Social Development in Africa* 28 (1), 111-138.
- KASENTE, D. 2003. Gender and Education in Uganda. *Education for All Global Monitoring Report 2003/4, The Leap to Equality*. Kampala: Makerere University. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/cfbe/7a9cb08b989b36e22ba5933952676a0bca77.pdf>.
- KING, E. 2011. Education is Fundamental to Development and Growth. *The World Bank*, 28 January. Dostupné z: <http://blogs.worldbank.org/education/education-is-fundamental-to-development-and-growth> [cit. 2019-03-07].
- LLOYD, C. B., BLANC A. K. 1996. Children's Schooling in sub-Saharan Africa: The Role of Fathers, Mothers, and Others. *Population and Development Review* 22 (2), 265-298.
- MINISTRY OF EDUCATION AND SPORTS, A. © 2018. *Fact Booklet. Background* [online]. Dostupné z: <http://www.education.go.ug/data/smenu/41/Background.html> [cit. 2018-05-23].

- MINISTRY OF EDUCATION AND SPORTS, B. © 2018. *Fact Booklet. Education in Uganda* [online]. Dostupné z: <http://www.education.go.ug/data/menu/43/Education+in+Uganda.html> [cit. 2018-05-23].
- MUHWEZI, D. K. 2003. Gender Sensitive Educational Policy and Practice: A Uganda Case Study. *Education for All Global Monitoring Report 2003/4, The Leap to Equality*. Kampala: Makerere University.
- NAMUKWAYA, V. A., KIBIRIGE, I. 2014. Factors Affecting Primary School Enrolment and Retention of Pupils in Kotido District, Uganda. *Mediterranean Journal of Social Sciences* 5 (8), 423-430.
- NANNYONJO, H. 2007. Education Inputs In Uganda. An Analysis of Factors Influencing Learning Achievement in Grade Six. *World Bank Working Papes No. 98*. Washington, DC: The World Bank.
- NEKATIBEB, T. 2002. Low Participation of Female Students in Primary Education: A Case Study of Dropouts from the Amhara and Oromia Regional States in Ethiopia. Addis Ababa: UNESCO International Institute for Capacity Building in Africa.
- NUFFIC. 2016. *Education system Uganda described and compared with the Dutch system*. The Hague: Nuffic. Dostupné z: <https://www.nuffic.nl/en/subjects/education-and-diplomas-uganda/>.
- PAL, S. 2004. Child Schooling in Peru: Evidence from a Sequential Analysis of School Progression. *Journal of Population Economics* 17 (4): 1-24.
- PUNCH, K. F. 2008. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál.
- ROSATI, F. C., ROSSI, M. 2003. Children's Working Hours and School Enrollment: Evidence From Pakistan and Nicaragua. *CEIS Tor Vergata – Research Papes Series 25*. Dostupné z: <https://art.torvergata.it/retrieve/handle/2108/62/4558/ssrn-id428520.pdf>.
- S.A.L.V.E. INTERNATIONAL. © 2018. *Education in Uganda*. Dostupné z: <http://www.salveinternational.org/salve-explained/education-in-uganda/> [cit. 2018-05-31].
- SCANLON, D. 1964. Education in Uganda. *Bulletin of U.S. Department of Health, Education and Welfare, Office of Education* 1964 No. 32. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED544160.pdf>.

SSEKAMWA J. C. 1997. *History and Development of Education in Uganda*. Kampala: Fountain Publishers Ltd.

SVĚTOVÁ BANKA (World Bank). © 2019a. Uganda. *School enrollment, primary (% gross)*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRR?locations=UG> [cit. 2019-01-10].

SVĚTOVÁ BANKA (World Bank). © 2019b. Uganda. *Pupil-teacher ratio, primary*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRL.TC.ZS?locations=UG> [cit. 2019-01-10].

TAYLOR, N., MABOGOANE, T., SHINDLER, J., AKOOBHAI, B. 2010. Seeds of Their Struggle: The Features of Under- and Overage Enrolment Among Grade 4 Learners in South Africa. *Research Monograph No. 47*. Johannesburg: University of the Witwatersrand.

UNITED NATIONS. 1948. *Universal Declaration of Human Rights* [online]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> [cit. 2019-04-21].

UNITED NATIONS CHILDREN'S FUND (UNICEF). 2003. *The State of the World's Children 2004: Girls, education and development*. New York, NY: UNICEF.

UNITED NATIONS CHILDREN'S FUND (UNICEF). 2016. *The State of the World's Children 2016: A Fair Chance for Every Child*. New York, NY: UNICEF.

UNITED NATIONS, INFORMATION CENTRE PRAGUE, INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE. © 2018. *Cíle udržitelného rozvoje (SDGs)* [online]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/sdgs/> [cit. 2018-06-07].

UNITED NATIONS WORLD FOOD PROGRAMME (WFP). 2006. *World Hunger Series 2006: Hunger and Learning*. Rome: World Food Programme and Stanford University Press.

WORLD BANK. 2002. *Education and HIV/AIDS: A Window of Hope*. Washington, DC: The World Bank.

WORLD FOOD PROGRAMME (WFP). © 2018. *Where we work. Uganda* [online]. Dostupné z: <http://www1.wfp.org/countries/uganda> [cit. 2018-04-24].

WORLD HEALTH ORGANIZATION. © 2019. *HIV/AIDS. Global Health Observatory (GHO) data* [on-line]. Dostupné z: <http://www.who.int/gho/hiv/en/> [cit. 2018-04-14].

YAMANO, T., JAYNE, T. S. 2004. Working-age Adult Mortality and Primary School Attendance in Rural Kenya. *Working Paper* No. 11. Nairobi: Egerton University. Dostupné z: https://ageconsearch.umn.edu/record/202631/files/tegemeo_workingpaper_11.pdf.

YAMANO, T., SHIMAMURA, Y., SSERUNKUUMA, D. 2005. Living Arrangements and Schooling of Orphaned Children and Adolescents in Uganda. *Economic Development and Cultural Change* 54 (4), 833-856.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Dotazník

QUESTIONNAIRE

Hello, I would like to ask you to fill in this questionnaire which is basis for my diploma thesis. The topic of my thesis is "**Factors influencing school attendance and performance in primary schools in Buikwe district in Uganda**". I will analyse these questionnaires to find out what these factors are. I will send the results of the analysis to the headteachers of primary schools in Buikwe district together with suggestions of what **steps** to take **to make your school attendance simpler**.

The decision to fill in the questionnaire is only up to you, participation in this research is voluntary. If you decide to fill in the questionnaire, thank you for your honest and true answers.

Please write on your paper number of part and question and your answer (for example: **Part 5, 1. Yes, 2. No**). Sometimes you can write more than one answer. **If you don't know, leave the question.**

Data will never be published name by name, so do not fear to answer true. Only I will see it. Your teachers will not see your answers, but only statistics (i.e. 35 % of pupils live far away from the school).

Thank you very much! Elisa Jurickova

Activity - measurement

_____ cm

Part 1

1. What time do you usually get up? _____

2. This week, how did you go to the school?

On Monday:

- I walked
- I rode a bicycle
- I went by motorcycle
- I went by car (including taxi)
- I was not in school

On Tuesday:

- I walked
- I rode a bicycle
- I went by motorcycle
- I went by car (including taxi)
- I was not in school

On Wednesday:

- I walked
- I rode a bicycle
- I went by motorcycle
- I went by car (including taxi)
- I was not in school

On Thursday:

- I walked
- I rode a bicycle
- I went by motorcycle
- I went by car (including taxi)
- I was not in school

On Friday, today:

- I walked
- I rode a bicycle
- I went by motorcycle
- I went by car (including taxi)

Part 2 DOMESTIC WORK

Please write if you did this activities during this week (Monday-Friday)

1. Have you **fetch**ed water this week at least once?

- Yes   No

2. Have you **cook**ed this week at least once?

- Yes   No

3. Have you **washed clothes** at home this week at least once?

Yes   No

4. Have you **washed dishes** this week at least once?

Yes   No

5. Have you **collected firewood** this week at least once?

Yes   No

6. Have you **cleaned compound** this week at least once?

Yes   No

7. Have you **grazed animals** this week at least once?

Yes   No

8. Last rainy season, did you **work in the garden** at least once?

Yes   No

9. This week, have you **looked after other children** in your house at least few hours, while being alone (i.e. without adults) at home?

Yes   No

10. During July, did you **take care of a sick family member**?

Yes   No

11. Write which activities you have done **before you going to the school** (in the morning) **this week** at least once:

choose all the activities you really did

☐ Fetching water	☐ Cleaning compound
☐ Cooking/preparing food	☐ Grazing animals
☐ Washing clothes	☐ Working in the garden
☐ Cleaning dishes	☐ Looking after children
☐ Collecting firewood	☐ Taking care of sick family member

12. Have you done activities I asked in question 11 and **could not go to school for that**, it means you had to stay at home and do them instead of going to school, **this week**?

Yes   No

13. If your answer in question 12 is YES, please write which following activities you have to do and could not go to school for that, this week. If your answer in question 12 is NO, continue to question 14.

choose all the activities you really had to **do** and **could not go to school** for that this week

☐ Fetching water	☐ Cleaning compound
☐ Cooking/preparing food	☐ Grazing animals
☐ Washing clothes	☐ Working in the garden
☐ Cleaning dishes	☐ Looking after children
☐ Collecting firewood	☐ Taking care of sick family member

14. Do you work or have you ever worked for money/wage? I mean like employment = you go to job, do something and someone gives you money because you did the job.

Yes No

If yes, have you worked instead of going to school?

Yes No

Answer this question only if you answer YES in previous question number 14

Part 3 FAMILY

1. Is your **mother** alive?

Yes No

2. If she is alive, do you live with your **mother** in the house?

Yes No

3. Is your **father** alive?

Yes No

4. If he is alive, do you live with your **father** in the house?

Yes No

5. Can your mother read?

Yes No

6. Can your mother write?

Yes No

7. Can your mother count?

Yes No

8. Can your father read?

Yes No

9. Can your father write?

Yes No

10. Can your father count?

Yes No

11. Can your mother speak English well?

Yes No

12. Can your father speak English well?

Yes No

13. What is the highest education of your mother?

- primary school
- secondary school O-Level (S1-S4)
- secondary school A-Level (S5-S6)
- vocational school or technical institute
- university
- no education
- I don't know

14. What is the highest education of your father?

- primary school
- secondary school O-Level (S1-S4)
- secondary school A-Level (S5-S6)
- vocational school or technical institute
- university
- no education
- I don't know

15. Who (which person from your house) would decide about important purchases (expensive things i. e. motorcycle, armchairs)?

choose all the people that really decide = you can choose more people

- Mother   Father
 Grandmother   Grandfather
 Someone else

ONLY if you answered **SOMEONE ELSE**: is it woman or man?

- Woman   Man

Can he or she read?

- Yes   No

Can he or she write?

- Yes   No

Can he or she count?

- Yes   No

Can he or she speak English well?

- Yes   No

What is her or his highest education?

- primary school
 secondary school O-Level (S1-S4)
 secondary school A-Level (S5-S6)
 vocational school or technical institute
 university
 no education   I don't know

16. Who (which person from your house) decides which school will be taken to enrol?

choose all the people that really decide

- Mother   Father
 Grandmother   Grandfather
 Myself
 Someone else

ONLY if you answered **SOMEONE ELSE**: is it woman or man?

- Woman   Man

Can he or she read?

- Yes   No

Can he or she write?

- Yes   No

Can he or she count?

- Yes   No

Can he or she speak English well?

- Yes   No

What is her or his highest education?

- primary school
 secondary school O-Level (S1-S4)
 secondary school A-Level (S5-S6)
 vocational school or technical institute
 university
 no education   I don't know

17. Who pays your school fees (for uniform, lunch etc.)?

choose all the people that really pay it

- Mother
- Grandmother
- Organization/donor/sponsor
- Myself
- Someone else
- Father
- Grandfather

ONLY if you answered **SOMEONE ELSE**: is it woman or man?

- Woman
- Man

Can he or she read?

- Yes
- No

Can he or she write?

- Yes
- No

Can he or she count?

- Yes
- No

Can he or she speak English well?

- Yes
- No

What is her or his highest education?

- primary school
- secondary school O-Level (S1-S4)
- secondary school A-Level (S5-S6)
- vocational school or technical institute
- university
- no education
- I don't know

18. How many **adults** live in your house?

No all people, only adults

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- More than 5 (please, write how many: _____)

19. How many **children** live in your house? Include yourself.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- More than 5 (please, write how many: _____)

20. How many children in your household are younger than you? _____

21. How many children in your household are older than you? _____

22. Who do you live with?

choose all the people who really live with you in your house

- Mother
- Father
- Mother's husband/partner (no my father)
- Father's wife/partner (no my mother)
- Siblings
- Other children (no siblings)
- Grandmother
- Grandfather
- Relatives (aunt, uncle...)
- Someone else (please write who): _____

23. Did someone who lived in your household die in the last 5 years?

Yes No

If your answer in 24 is no, continue to another part.

If yes, who?

Mother

Father

Did you miss school because of it?

Grandmother

Grandfather

Yes

No

Other adult person

Child

Part 4 HOUSING

1. In which type of accommodation do you live?

Own house

Rental house

2. How many bedrooms are in your house? I mean rooms where someone sleeps.

1

2

3

More than 3, please write how many: _____

3. Of what material are the walls of your house made? you can choose more

Bricks

Metal sheets

Combination poles, reeds and mud

Wood, bamboo, cardboard, residuals, plastic

Something else (please write): _____

4. Of what material is the floor made? you can choose more

Cement, concrete

Wood planks

Bricks

Gravel or mud or clay or sand

Ceramic tiles, pavement

5. Which type of toilet facility do you have in your house?

Flushing toilet

Latrine/pit toilet

No facility/no toilet

6. Do you share the toilet facility with other families/households?

Yes

No, it is only for our household/family

7. Which type of cooking fuel do you use?

choose all the types you really use in your house

Firewood

Electricity

Charcoal, wood coal

Kerosene/paraffin

Gas

8. Do you have electricity in your house?

Yes

No

9. What do you use for lighting?

choose all the things you really use in your house

Electricity

Candles

Paraffin

Nothing

Something else (please write): _____

10. What source of water do you mostly use?

- Tap water   Tube well water
 Well   Borehole water
 We buy water - bottle, jerrican

11. Can the following property be found in the house where you live?

- Radio   Yes   No
Television   Yes   No
Computer   Yes   No
Fridge   Yes   No
Freezer   Yes   No
Stove   Yes   No
Armchairs   Yes   No
Iron   Yes   No

12. Do you or someone from your household own these things?

- Mobile phone   Yes   No
Bicycle   Yes   No
Motorcycle   Yes   No
Car   Yes   No
Tractor   Yes   No

13. Which type of bed do you have?

- Bed with mattress
 Mattress on the ground
 No mattress
 Something else (please write): _____

14. Do you share a bed or mattress with someone?

- Yes   No

15. Which animals do you have?

choose all the animals you really have

- Chickens, hens
 Pig or pigs
 Goat or goats
 Cow or cows
 Something else: please write which
 No animals

Part 5   FOOD
----

1. **This week** (Monday-Friday), did you have breakfast every day?

- Yes   No

2. **This week** (Monday-Friday), did you have lunch at school?

in school canteen even brought from home

- I had lunch every day
 I had lunch 4 times a week (4 days)
 I had lunch 3 times a week (3 days)
 I had lunch 2 times a week (2 days)
 I had lunch once a week (1 day)
 I did not have lunch at school (no day)

3. This week, have you felt strong hunger at least once?

Yes No

Part 6 PROGRAMMES

1. Are you involved in some programme like child sponsorship?

If you are involved, it means you are sponsored by someone who is not your relative, but he or she is often from another country, he or she supports your studies; he or she pays your school fees and you can write him or her letters and receive letters from him or her)

Yes No

Part 7 SCHOOL

1. Do you revise your books every day?

Yes No

2. Do you have enough time to revise books and do homework?

Yes No

3. Where do you do homework and revise books?

At home At school (f.e. after lessons) Boarding school

4. Do you stay at home or at a boarding school during the week?

At home Boarding school

5. Who (which person from your house) decides if children shall go to the school every day?

choose all the people that really decide

Mother Father
 Grandmother Grandfather
 Someone else

ONLY if you answered **SOMEONE ELSE**: is it woman or man?

Woman Man

Can he or she read?

Yes No

Can he or she write?

Yes No

Can he or she count?

Yes No

Can he or she speak English well?

Yes No

What is her or his highest education?

primary school
 secondary school O-Level (S1-S4)
 secondary school A-Level (S5-S6)
 vocational school or technical institute
 university
 no education I don't know

Part 8 LAST QUESTIONS

1. You are:

- Girl Boy

2. How old are you?

- 9 years old 13 years old
 10 years old 14 years old
 11 years old 15 years old
 12 years old Other (please write): _____

3. What is the date of your birth?

If you don't know the exact day, please write at least the month and year. If you don't know anything, don't write anything.

_____

4. Which class do you attend?

- P5 P6 P7

5. Which school do you attend?

- St. Mary's Malongwe primary school
 St. Anthony Nyenga girls' primary school
 Buikwe Ssabawaali primary school

Your name and last name:

Name of the village where you live:

If there is anything else you want to say you can write it now:

Thank you very much!